

Agenda – Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai

Lleoliad:	I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:
Ystafell Bwyllgora 2	Catherine Hunt
Dyddiad: Dydd Iau, 18 Ionawr 2024	Clerc y Pwyllgor
Amser: 09.00	0300 200 6565
	SeneddTai@senedd.cymru

(Rhag-gyfarfod 8.45 – 9.00)

- 1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau, dirprwyon a datgan buddiannau**
- 2 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25 – sesiwn dystiolaeth 1: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru**
(09.00–10.00) (Tudalennau 1 – 55)
Y Cyngorydd Lis Burnett, Arweinydd, Cyngor Bro Morgannwg
Y Cyngorydd Jane Gebbie, Dirprwy Arweinydd, Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr
Y Cyngorydd Charlie McCoubrey, Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy
Y Cyngorydd Dyfrig Siencyn, Arweinydd, Cyngor Gwynedd
- 3 Cynnig o dan Reol Sefydlog 17.42(ix) i benderfynu gwahardd y cyhoedd o'r cyfarfod ar gyfer eitem 4, 8 a 9**
- 4 Trafod y dystiolaeth a ddaeth i law o dan eitem 2**
(10.00–10.20)
Egwyl (10.20 – 10.30)
- 5 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25 – sesiwn dystiolaeth 2: Y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol**
(10.30–12.00) (Tudalennau 56 – 73)
Rebecca Evans AS, y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol, Llywodraeth Cymru

Emma Smith, Pennaeth Polisi Cyllid Llywodraeth Leol, Llywodraeth Cymru
Judith Cole, Dirprwy Gyfarwyddwr Polisi Cyllid a Chynaliadwyedd
Llywodraeth Leol, Llywodraeth Cymru

Egwyl (12.00 – 12.45)

6 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25 – sesiwn dystiolaeth 3: Y Gweinidog Newid Hinsawdd

(12.45–14.15)

(Tudalennau 74 – 115)

Julie James AS, y Gweinidog Newid Hinsawdd, Llywodraeth Cymru

Emma Williams, Cyfarwyddwr Tai ac Adfywio, Llywodraeth Cymru

Jamie Powell, Dirprwy Gyfarwyddwr Cyllid, Llywodraeth Cymru

Sarah Rhodes, Dirprwy Gyfarwyddwr, Polisiâu Tai, Llywodraeth Cymru

Andrea Street, Dirprwy Gyfarwyddwr Safonau a Rheoleiddio Diogelwch Tai,
Llywodraeth Cymru

7 Papurau i'w nodi

(Tudalen 116)

7.1 Llythyr gan y Prif Weinidog at Gadeirydd y Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad – Cytundeb Cysylltiadau Rhyng-sefydliadol

(Tudalen 117)

7.2 Llythyr gan Gadeirydd y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg at y Gweinidog Newid Hinsawdd – Ymateb i ymgynghoriad Llywodraeth Cymru ar y Papur Gwyn ar roi diwedd ar ddiartrefedd yng Nghymru

(Tudalennau 118 – 128)

7.3 Llythyr gan y Gweinidog Newid Hinsawdd – Gwybodaeth pellach yn dilyn y sesiwn i graffu ar waith y Gweinidog ar 9 Tachwedd

(Tudalennau 129 – 131)

7.4 Llythyr gan Y Cwnsler Cyffredinol a Gweinidog y Cyfansoddiad – Bil Etholiadau a Chyrff Etholedig (Cymru)

(Tudalen 132)

[Llythyr gan y Cwnsler Cyffredinol a Gweinidog y Cyfansoddiad at y Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad, 11 Rhagfyr 2023](#)

[Atodlen ar y cyd o ddiwygiadau: Bil Etholiadau a Chyrff Etholedig \(Cymru\) a Bil Senedd Cymru \(Aelodau ac Etholiadau\)](#)

- 7.5 Llythyr gan Cymorth Cymru – Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2024–25**
(Tudalennau 133 – 141)
- 8 Trafod y dystiolaeth a ddaeth i law o dan eitemau 5 a 6**
(14.15–14.45)
- 9 Y Bil Etholiadau a Chyrff Etholedig (Cymru) – Trafod yr adroddiad drafft**
(14.45–16.00) (Tudalennau 142 – 261)

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Y Pwyllgor Cyllid a'r Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai: Craffu ar Gynigion Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 24-25

Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau

Jon.rae@wlga.gov.uk 07979 018007

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru – Llais Cynghorau Cymru

Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) yn sefydliad trawsbleidiol dan arweiniad gwleidyddol sy'n ceisio rhoi llais cryf i lywodraeth leol ar lefel genedlaethol.

Rydym yn cynrychioli buddiannau llywodraeth leol ac yn hybu democratiaeth leol yng Nghymru.

Mae'r 22 cyngor yng Nghymru'n aelodau o'r gymdeithas ac mae'r 3 awdurdod tân ac achub a'r 3 awdurdod parc cenedlaethol yn aelodau cyswllt.

Rydym ni'n credu bod y syniadau sy'n newid bywydau pobl yn digwydd yn lleol.

Mae cymunedau ar eu gorau pan fyddant yn teimlo bod ganddynt gysylltiad â'u cynghorau trwy ddemocratiaeth leol. Trwy hyrwyddo, hwyluso a chyflawni'r cysylltiadau hyn, gallwn ni ddatblygu democratiaeth leol fywiog sy'n galluogi cymunedau i ffynnu.

Ein prif nod yw hyrwyddo, diogelu, cefnogi a datblygu llywodraeth leol ddemocrataidd a buddiannau cynghorau yng Nghymru.

Byddwn yn cyflawni ein gweledigaeth drwy

- Hyrwyddo swyddogaeth a statws cynghorwyr ac arweinwyr cynghorau
- Sicrhau cymaint o ddisgresiwn lleol â phosibl o ran deddfwriaeth neu ganllawiau statudol
- Cefnogi a sicrhau cyllid cynaliadwy a hirdymor i gynghorau
- Hybu gwelliant dan arweiniad y sector
- Annog democratiaeth leol fywiog, gan hybu mwy o amrywiaeth
- Cefnogi cynghorau i reoli eu gweithlu'n effeithiol

Trosolwg

1. Mae'r papur tystiolaeth hwn yn mynd i'r afael â'r cwestiynau a ofynnwyd gan y pwyllgor yn atodiad 2 i'r llythyr comisiynu. Mae'n seiliedig yn bennaf ar y papur a gyflwynwyd gennym i Lywodraeth Cymru yng nghyfarfod yr Is-grŵp Cyllid ar 25 Hydref.
2. Roedd y rhan fwyaf ohono yn cynnwys ein hasesiad o bwysau gwario llywodraeth leol sydd wedi parhau'n gyson uchel yn ystod y flwyddyn ariannol gyfredol. Rydym wedi diweddarau ein hamcangyfrifon o'r pwysau yn 2023-24 a 2024-25 ar sail cynlluniau ariannol tymor canolig awdurdodau lleol. Mae'r rhain yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg llawn o gynghorau a gwasanaethau tân ac achub a gynhaliwyd yn ystod mis Awst/Medi gyda chymorth Cymdeithas Trysoryddion Cymru (SWT).
3. Ers i bapur yr Is-grŵp Cyllid gael ei gyflwyno i'r grŵp, rydym wedi dod yn ymwybodol o ddau ddatblygiad pellach. Yn gyntaf, roedd cyhoeddi Datganiad yr Hydref gan Lywodraeth y DU yn dangos cynnydd yng nghyfraniadau cyflogwyr ar gyfer cynllun pensiwn athrawon o 5%, o 23.6% i 28.6% o 1 Ebrill 2024 a fydd yn costio £64.3m. Mae'r costau hyn wedi eu seilio ar ddim cynnydd o ran tâl ar gyfer y flwyddyn academaidd 2024/25. Bydd ailbrisiad tebyg o gynllun pensiwn y gwasanaethau tân ac achub yn arwain at gynnydd cyffredinol mewn cyfraniadau cyflogwr ar gyfer Awdurdodau Tân ac Achub o £2.8m o 1 Ebrill 2024. Fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf o awdurdodau lleol yn tybio fod hyn yn cael ei ariannu'n llawn, fel yr oedd adeg yr ailbrisiad diwethaf.
4. Yn ail, ar ddiwedd mis Hydref, fe ddaethom yn ymwybodol na fyddai rhan o ddyfarniad cyflog athrawon ar gyfer 2023-24 yn cael ei ariannu ar sail reolaidd o 2024-25. Mae hyn yn rhoi pwysau ychwanegol o £21.3m heb gyllid ar gyllideb y flwyddyn nesaf er gwaethaf sicrwydd ei fod yn cael ei ariannu'n llawn yn llythyr y Gweinidog ar 9 Mawrth 2023.

Casgliad

5. Mae hyn yn golygu y gallwn ailbroffilio'r amcangyfrifon sydd wedi eu cynnwys yn yr adroddiad gwreiddiol. Yn 2024-25 fe fydd awdurdodau lleol yn wynebu pwysau a amcangyfrifir o £809m yn hytrach na £720m. Yn 2025-26 fe fydd yn £604m a £613m yn 2026-27.
6. Os yw'r cyfraniadau pensiwn yn cael eu hariannu, ond nid pwysau'r cyflogau, bydd y bwlch blynyddol cyfanredol yn y gyllideb ym mhob un o'r 3 blynedd nesaf yn £432m, £429m a £433m yn y cyfnod sy'n arwain at 2026-27. Gallai cyfanswm y bwlch ariannu cronol fod yn £1.294 biliwn. Bydd yn rhaid i'r mesurau y bydd cynghorau'n eu gweithredu i fynd i'r afael â'r bwlch hwn fod yn eithafol.

ATODIAD A

Is-grŵp Cyllid

25 Hydref 2023

RHAGOLYGN ARIANNOL

Pwrpas

7. Mae'r papur hwn yn cyflwyno'r asesiad diweddaraf o bwysau gwariant cynghorau dros y tair blynedd nesaf yn seiliedig ar gynlluniau ariannol tymor canolig awdurdodau lleol. Mae hyn yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg llawn o gynghorau a gwasanaethau tân ac achub a gynhaliwyd yn ystod mis Awst/ Medi gyda chymorth Cymdeithas Trysoryddion Cymru (SWT). Ceir crynodeb o'r canlyniadau yn Atodiad I. Mae'r papur yn cynnwys gwybodaeth am y sefyllfa yn ystod y flwyddyn ar gyfer 2023-24 a grynhwir yn Atodiad II. Bydd hyn yn gofyn am gyfuniad o doriadau, arbedion effeithlonrwydd, a defnyddio cronfeydd wrth gefn i fantoli cyllidebau.

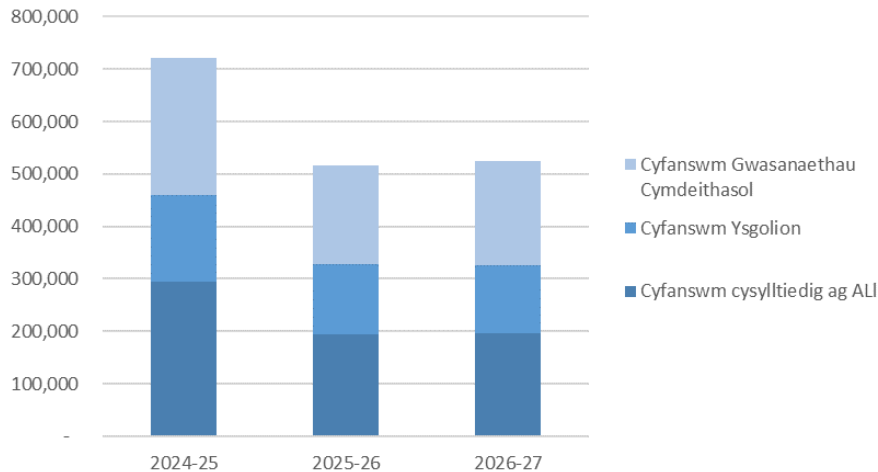
Crynodeb

8. Drwy gydol y flwyddyn, rydym wedi adrodd yn gyson y bydd y pwysau sy'n cronni ar draws llywodraeth leol mor uchel ag yr oeddent y llynedd wrth i ni gynllunio ar gyfer 2022-23. Ers cyfarfod yr Is-grŵp Cyllid ym mis Mawrth, rydym wedi amcangyfrif pwysau o rhwng £600 a £750 miliwn yn 2024-25 ac mae'r arolwg yn cadarnhau bod hyn yn £720m. Byddai hyn yn gofyn am gynnydd o bron i 10% mewn gwariant refeniw net.¹ Mae hyn yn disgyn i £516 miliwn a £524 miliwn yn 2025-26 a 2026-27, yn y drefn honno. Gyda'i gilydd, mae'r pwysau sy'n cronni yn y system, a'r bwch yn y gyllideb sy'n deillio o hynny, yn golygu bod y rhagolygon yn hynod o llwm a bydd yr opsiynau ar gyfer llawer o wasanaethau lleol yn annymunol.

¹Cyfanswm y gyllideb gwariant refeniw net ar gyfer 2023-24 yw £7.373 biliwn (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

Ffigur 1: Pwysau cyllidebol yn ôl gwasanaeth, 2024-25 i 2026-27, £000oedd

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2023

9. Mae'r pwysau y flwyddyn nesaf tua 2.5 gwaith y pwysau y byddem fel arfer yn disgwyl ei weld ac mae ffigur 1 uchod yn dangos sut mae'r rhain wedi'u gwasgaru ar draws y meysydd gwasanaeth eang. Mae gofal cymdeithasol yn cyfrif am 36% (£261 miliwn) o bwysau yn 24-25, mae ysgolion yn cyfrif am 23% (£164 miliwn) o'r pwysau ac mae gwasanaethau eraill yr awdurdod lleol yn cyfrif am y 41% sy'n weddill (£295 miliwn). Mae'r dadansoddiad llawn i'w weld yn Atodiad I.
10. Er bod y pwysau yn y flwyddyn ariannol bresennol wedi'u gwrthbwysu gan setliad gwell na'r disgwyl, mae'n dod yn amlwg bod pwysau ychwanegol yn ystod y flwyddyn gwerth £219 miliwn. Nodir hyn yn fanylach yn Atodiad II. Mewn rhai awdurdodau, mae'r gorwario rhagamcanol hwn wedi mynd yn ddifrifol dros ben gydag ystod o fesurau'n cael eu rhoi ar waith i fantoli cyllidebau. O ran dadansoddiad gwasanaeth, gofal cymdeithasol yw 50% o'r gorwariant, neu £109 miliwn, gyda gofal plant cost uchel a galw cynyddol am ofal cymdeithasol oedolion yn cyfrif am y rhan fwyaf o'r costau afreolus. Mae addysg ac ysgolion yn cyfrif am tua 22%, neu £47 miliwn o gyfanswm y gorwariant. Mae gwasanaethau eraill y cyngor yn cyfrif am £63 miliwn sydd ychydig yn llai na 30% o'r gorwariant cyffredinol.
11. Ffordd arall o edrych ar hyn yw bod ychydig dros draean o'r gorwariant a ragwelir, tua £72 miliwn, yn deillio o chwyddiant (gan gynnwys chwyddiant cyflog), sy'n llawer uwch na'r hyn a ragwelwyd yn wreiddiol pan osodwyd cyllidebau yn gynnar yn 2023. Fodd bynnag, mae llawer o'r pwysau yn ystod y flwyddyn yn deillio o alw nas rhagwelwyd, yn enwedig ym maes gofal cymdeithasol, ac mae'n cyfrif am 50% neu £109 miliwn (sydd, drwy gyd-ddigwyddiad, yr un faint â chyfanswm y pwysau ar ofal cymdeithasol).
12. Ar yr ochr ariannu, y cynnydd arfaethedig mewn Cyllid Allanol Cyfun (AEF) ar gyfer 2024-25 yw £169 miliwn, neu 3.1%, a fydd yn cwmpasu ychydig dros chwarter y

pwysau yn y flwyddyn ariannol. Mae'r amcangyfrifon diweddaraf gan Ddadansoddi Cyllid Cymru ar gyfer y blynyddoedd dilynol yn dangos bod y rhagolygon ar gyfer cyllid yn arbennig o llwm, gyda chynghorau'n dibynnu'n bennaf ar dreth y cyngor am unrhyw gyllid ychwanegol.

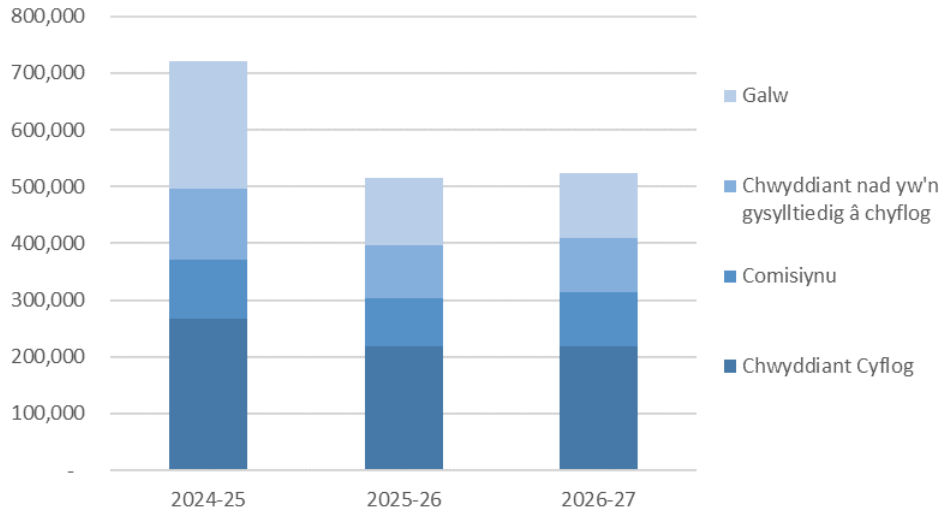
13. Heb gyllid ychwanegol, ni ellir gorbwysleisio'r risg i wasanaethau'r cyngor gan gynnwys addysg a gofal cymdeithasol. Y bwch yn y gyllideb flynyddol gyfanredol ym mhob un o'r 3 blynedd nesaf yw £411 miliwn, £408 miliwn a £412 miliwn yn y cyfnod yn arwain at 2026-27. Gallai cyfanswm y bwch ariannu cronol fod yn £1.232 biliwn. Bydd rhywfaint o'r bwch yn cael ei lenwi trwy arbedion effeithlonrwydd a mesurau eraill ond o ystyried maint yr her, mae llawer o gynghorau yn paratoi am doriadau gwasanaeth ar raddfa fawr a cholli swyddi a fydd yn arwain at filoedd o bunnoedd.

Dadansoddiad

14. Mae Llywodraeth Cymru wedi disgrifio ei sefyllfa gyllidebol fel "y sefyllfa ariannol fwyaf anodd ers datganoli". Dros yr haf, gofynnwyd i weinidogion y cabinet edrych ar y sefyllfa yn ystod y flwyddyn yn 2023-24 wrth baratoi ar gyfer cylch cyllideb 2024-25. Er bod y darlun ar gyfer y flwyddyn nesaf yn llwm, mae Dadansoddi Cyllid Cymru yn adrodd bod cynlluniau gwariant cyhoeddus tynn dros y blynyddoedd i ddod hefyd yn rhoi 'darlun pryderus ar gyfer y tymor canolig'.
15. Cadarnheir y sefyllfa tymor canolig gan Gyllideb Werdd y Sefydliad Astudiaethau Cyllid. Gydag economi'r DU yn sownd rhwng twf gwan ar y naill law a'r risg o chwyddiant cyson uchel ar y llaw arall, maent yn datgan: "Rydym mewn helynt cyllidol echrydus gan fod twf isel a thaliadau llog uchel ar ddyledion yn golygu nad oes lle i symud." Rhaid i bolisi cyllidol ac ariannol daro cydbwysedd gofalus felly gallai pecyn heb ei ariannu o doriadau treth cyn yr etholiad fod yn anghynladwy.
16. Yn Ffigur 2 mae pwysau cyllidebol o 2024 i 2027 wedi'u categoreiddio o dan 4 prif bennawd. Mae chwyddiant cyflog a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog yn ogystal â chostau comisiynu ym maes gofal cymdeithasol yn gostau anochei y mae'n rhaid eu talu dim ond i aros yn ein hunfan. Mae'r rhain yn cyfrif am bron i £500 miliwn yn y flwyddyn ariannol nesaf gan ddisgyn i tua £400 miliwn yn y ddwy flynedd ddilynol. Gyda bargeinion cyflog, mae cynghorau wedi bod yn adeiladu disgwyliadau sydd ymhell islaw'r realiti.

Ffigur 2: Pwysau Cyllideb yn ôl math, 2024-25 a 2026-27, £000oedd

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2023

Chwyddiant cyflogau a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau

17. Ar y cyfan, mae'r ymatebion i'r arolwg yn dweud wrthym fod y cynnydd heb ei gynllunio yn y bil cyflogau yn 23-24 yn dod i £31 miliwn: £9 miliwn ar gyfer ysgolion, £5 miliwn ar gyfer gofal cymdeithasol a £17 miliwn ar gyfer gwasanaethau eraill y cyngor. Mae hyn yn well na'r rhagdybiaethau isel a wnaed y llynedd. Fel cyflogwyr cyfrifol, sydd wedi ymrwmo i bartneriaeth gymdeithasol, byddwn yn cymryd rhan lawn mewn trafodaethau gyda'r undebau dros y cyfnod nesaf. Fel y nodwyd uchod, mae cynghorau yn gwneud rhagdybiaethau ar gyfer £267 miliwn o bwysau cyflog y flwyddyn ariannol nesaf (bron i 40% o gyfanswm y pwysau), a £218 miliwn a £219 miliwn yn y ddwy flynedd ddilynol hyd at 26-27.

18. Mae'r tri undeb Cyd-gyngor Cenedlaethol ar gyfer Gwasanaethau Llywodraeth Leol (NJC LGS) (UNSAIN, GMB ac Unite) wedi cyflwyno eu hawliad tâl ar gyfer gweithwyr gwasanaethau llywodraeth leol ('Llyfr Gwyrdd') ar gyfer 2023-24 ar 30 Ionawr. Mae'r hawliad yn datgan fod gweithwyr y cyngor wedi '...dioddef degawd o ddyfarniadau cyflog is na'r cyfartaledd a rhewi cyflogau ...[ac]...wedi colli cyfartaledd o 25% o werth eu colofn gyflog ers 2010. Mae'r hawliad tâl wedi cael ei osod yng nghyd-destun yr argyfwng costau byw, pwysau chwyddiant a heriau recriwtio a chadw staff.

19. Ym mis Chwefror 2023, ymatebodd y cyflogwyr cenedlaethol i hawliad cyflog yr undeb gyda chynnig llawn a therfynol o £1,925 ar gyfer yr holl bwyntiau ar golofn gyflog yr NJC a 3.88% ar gyfer yr holl bwyntiau cyflog uwchlaw brig colofn gyflog yr NJC. Ar gyfer y rhai sydd ar y cyflogau isaf (sy'n ennill £20,441 y flwyddyn ar hyn o bryd), mae'r cynnig yn cyfateb i gynnydd o 9.42% eleni; sy'n golygu y bydd eu cyflog wedi cynyddu £4,033 (22.0%) dros y ddwy flynedd ers mis Ebrill 2021.

20. Gwrthododd y tri undeb llafur NJC LGS y cynnig a phleidleisiodd yr aelodau dros weithredu diwydiannol. Mae Cyflogwyr Llywodraeth Leol wedi ategu bod y cynnig yn llawn ac yn derfynol.
21. Cynhaliodd y tri undeb llafur NJC LGS bleidleisiau dadgyfunedig ar lefel leol, ar sail cyngor neu wasanaeth unigol, yn hytrach na phleidlais genedlaethol. Ni ddychwelodd aelodau undeb llafur Unsain bleidlais dros weithredu diwydiannol a deallir eu bod yn awyddus i weld penderfyniad cyflym fel bod y dyfarniad cyflog yn cael ei gymhwyso cyn gynted â phosibl. Dychwelodd Unite bleidlais gadarnhaol dros weithredu diwydiannol mewn tri chyngor. Mae niferoedd yr aelodaeth yn isel yn gyffredinol ond wedi'u crynhoi mewn gwasanaethau megis gwastraff a gwasanaethau stryd, gyda streic yn achosi rhywfaint o aflonyddwch o ganlyniad mewn dau o'r tri chyngor. Mae'r bleidlais ar gyfer GMB, yr undeb llafur mwyaf ond un, i fod i gau ar 24 Hydref 2023 ac mae disgwyl i Gyflogwyr Llywodraeth Leol gyfarfod ar 2 Tachwedd 2023 i drafod y camau nesaf. Os bydd GMB yn methu â sicrhau pleidlais dros weithredu diwydiannol, y gobaith yw y bydd y dyfarniad cyflog yn cael ei dderbyn a'r anghydfod presennol yn dod i ben.
22. Arweiniodd gweithredu diwydiannol gan Athrawon ym mis Chwefror 2023 at agor trafodaethau Llywodraeth Cymru ar gyflog a llwyth gwaith. Diweddarwyd Dogfen Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol (Cymru) ar gyfer 2022/23 ym mis Ebrill 2023 i gynyddu'r dyfarniad cyflog o'r 5% y cytunwyd arno'n flaenorol i 6.5% a darparu ar gyfer cyfandaliad ychwanegol o 1.5% heb ei gyfuno ar gyfer 2022/23 yn unig, wedi'i ôl-ddyddio i 01 Medi 2022. Gosodwyd dogfen *Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol (Cymru)* ar gyfer 2023/24 ar 05 Hydref 2023 a rhagwelir y daw i rym ddiwedd mis Hydref. Bydd hyn hefyd yn cynnwys dyfarniad cyflog diwygiedig, wedi'i gynyddu o'r 3.5% arfaethedig i 5% ar gyfer 2023/24, wedi'i ôl-ddyddio i 01 Medi 2023.
23. Ar gyfer dyfarniad cyflog Gweithwyr Ieuencid a Chymuned, cytunodd y JNC ar gynnydd o £1925 o 01 Medi 2022 ac mae Ochr y Cyflogwyr wedi derbyn hawliad cyflog ac amodau gan Undebau Llafur Ochr y Staff ar gyfer 2023. Prif elfen yr hawliad yw codiad cyflog o RPI + 2%. Mae trafodaethau'n mynd rhagddynt.
24. Mae'r Cyflogwyr Cenedlaethol yn parhau i fod mewn anghydfod ag Ochr Swyddogion Soulbury ar gyflog ar gyfer 2022. Gwnaeth y Cyflogwyr Cenedlaethol gynnig o £1925 ym mis Tachwedd 2022 ac nid ydynt wedi gallu dod i gytundeb cyflog. Cynhaliodd Cymdeithas y Seicolegwyr Addysg (AEP) bleidlais ac maent wedi pleidleisio dros weithredu diwydiannol. Mae cyflogwyr wedi gwneud cynnig terfynol ar gyflog sy'n cynnwys cynnydd o £1,925 ar bob pwynt cyflog o 1 Medi 2022 a chynnydd o 3.5% ar bob pwynt cyflog o 1 Medi 2023.
25. Daeth yr NJC ar gyfer Gwasanaethau Tân ac Achub Awdurdodau Lleol (LAFRS) i gytundeb ar ddyfarniadau cyflog ar gyfer 2022 a 2023 ym mis Mawrth 2023.

Mae'r rhain yn cynrychioli cynnydd o 7% yn weithredol o 01 Gorffennaf 2022 a 5% yn weithredol o 01 Gorffennaf 2023.

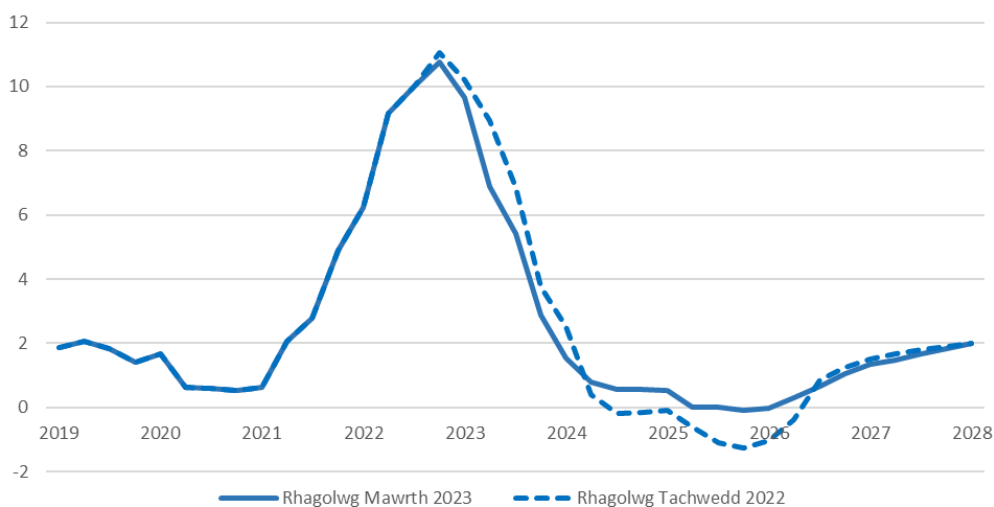
26. Daeth yr NJC ar gyfer Rheolwyr Brigâd LAFRS i gytundeb ar ddyfarniadau cyflog ar gyfer 2022 a 2023 ar 31 Mai 2023. Mae'r rhain yn cynrychioli cynnydd o 4% o 01 Ionawr 2022 a chynnydd o 3.5% o 01 Ionawr 2023.

27. Cytunodd y JNC ar gyfer Crwneriaid ar ddyfarniad cyflog o 1.56% ar gyfer 2022/23, yn dod i rym ar 01 Ebrill 2022.

28. O ran chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau, mae'r costau amcangyfrifedig a wynebwr gan gynghorau yn 2024-25 yn parhau i fod yn ystyfnig o uchel, sef tua £125 miliwn, tra bod arolygon blaenorol wedi dangos mai'r sefyllfa hanesyddol yw tua hanner hynny. Dywedodd y Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol (OBR) ym mis Mawrth 2023 ei bod yn disgwyl i chwyddiant Mynegai Prisiau Defnyddwyr (CPI) gyrraedd ei uchafbwynt ym mhedwerydd chwarter 2022 - ar ei gyfradd uchaf ers tua 40 mlynedd. Sbardunwyd y cynnydd yn bennaf gan brisiau nwy uwch yn bwydo i mewn cynnydd sydyn mewn biliau ynni domestig, ochr yn ochr â phrisiau tanwydd uwch a chwyddiant nwyddau byd-eang.

29. Mae disgwyl o hyd i chwyddiant ostwng yn gyflym i tua 0% o ganol 2024 i ganol 2026. Bydd biliau ynni yn disgyn yn ôl a bydd rhai pwysau cyflenwadau byd-eang yn cael eu gwrthdroi. Mae'r OBR yn disgwyl i chwyddiant wedyn dychwelyd i'r targed o 2% erbyn diwedd y rhagolwg wrth i'r newidiadau mawr mewn prisiau ynni ddisgyn allan o'r cyfrifiad CPI blynyddol ac wrth i allbwn gyd-fynd yn fras â photensial cynhyrchiol yr economi.

Ffigur 3: Rhagolwg CPI y Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol Mawrth 2023, %

Ffynhonnell: Swyddfa Ystadegau Gwladol, [OBR](#)

30. Fodd bynnag, nid yw'r CPI a gyhoeddwyd ym mis Medi yn ymddwyn yn y ffordd a ragwelwyd. Er bod prisiau bwyd wedi gweld eu cwmp misol cyntaf mewn dwy flynedd, cododd prisiau tanwydd yn sydyn. Y canlyniad yw bod cyfradd gyffredinol chwyddiant wedi aros yn gyson ar 6.7%, gan ddod â'r rhediad o dri chwympiad misol yn olynol i ben. Ar ben hynny, mae rhagolwg diweddaraf Banc Lloegr (Awst 2023) yn disgwyl i chwyddiant barhau i ostwng yn 2024 a chyrraedd eu targed o 2% yn hanner cyntaf 2025."

Addysg ac Ysgolion

31. Mae cynghorau wedi adrodd am bwysau gwerth £41 miliwn yn ystod y flwyddyn ar gyfer 2023-24 sydd wedi'u hychwanegu at gyllidebau ysgolion, gyda chwarter hyn o ganlyniad i gyflogau. Y pwysau y mae ysgolion yn ei wynebu yn y dyfodol yw £164 miliwn yn 2024-25 sy'n cynrychioli cynnydd o 5.6% ar wariant refeniw net a gyllidebwyd² ar gyfer 2023-24. Mae pwysau blynyddol yn cynyddu mewn blynyddoedd dilynol gyda £134 miliwn arall a £131 miliwn yn 25-26 a 26-27 yn y drefn honno. Mae cyflogau'n cyfrif am dros 70% o gyfanswm chwyddiant ym mhob un o'r blynyddoedd.
32. Mae llawer o awdurdodau wedi cymryd yn ganiataol, yn gwbl briodol, y bydd y grantiau ychwanegol ar gyfer y fargen gyflogau i athrawon yn 22-23 ac yn 23-24 yn cael eu hariannu'n rheolaidd gyda'r grantiau'n cael eu trosglwyddo i'r llinell sylfaen ariannu. Mae rhagdybiaeth debyg yn cael ei gwneud ar gyfer newidiadau a ragwelir yng nghyfradd cyflogwyr ar gyfer pensiynau athrawon. Yn y gorffennol, mae cyllid wedi dod o'r Trysorlys pan fo'r gyfradd wedi cynyddu.
33. Mae hyd yn oed y cynghorau sydd wedi diogelu ysgolion yn y blynyddoedd diwethaf yn dweud na allant roi'r un gefnogaeth yn y dyfodol o ystyried maint y bwch ariannu. Mae rhai wedi nodi pwysau ariannol ychwanegol ar ysgolion penodol sy'n gysylltiedig ag amddifadedd a gofynion Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) sylweddol. Mae rhai datganiadau yn myfyrio ar sut mae penaethiaid yn dechrau adrodd am effaith ddinistriol y toriadau ar safonau addysgol - yn enwedig y gwaith bugeiliol / gofal estynedig y mae ysgolion yn ei wneud.
34. Mae canlyniad y pandemig a chostau ynni uchel yn parhau i roi pwysau ychwanegol ar ysgolion, a dywed rhai eu bod yn adolygu'r effaith y mae'r pandemig yn dal i'w chael ar ADY, presenoldeb ac ymddygiad. Fodd bynnag, yn gyffredinol mae ysgolion yn dechrau llosgi trwy eu cronfeydd wrth gefn ar y fath gyfradd fel eu bod yn ceisio benthyciadau i dalu am ddiffygion fel y dywedodd un ymateb: "...disgwylir i falansau ysgolion ostwng 50% yn y flwyddyn. Disgwylir felly y bydd llawer mwy o ysgolion yn ceisio trefniant benthyciad yn 24-25."

²Mae cyfanswm gwariant refeniw net wedi'i gyllidebu ar £7.373 biliwn yn 2023-24 (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

30 Tachwedd 2023

35. Mae'r rhan fwyaf o gynghorau yn gweithredu system o *Gytundebau Diffygion Trwyddedig* ac yn gwneud tybiaethau ynghylch lefelau ariannu yn y dyfodol. Mae'r rhagolygon y bydd rhai yn dychwelyd i fod ag arian dros ben yn dechrau edrych yn anobeithiol. Dywed un awdurdod ynghyd â hyn y bydd y mwyafrif, os nad pob un o'u hysgolion eraill, yn mynd i ddiffyg ariannol. Bydd rhai o'u hysgolion bach yn dod yn anghynladwy oherwydd y byddai cymarebau disgyblion/athro yn disgyn i lefelau annerbyniol. Mae llawer o gynghorau bellach yn adrodd am risg sylweddol o ddiswyddiadau ymysg staff cymorth ac athrawon. Daeth i ben drwy ddweud y byddai'r cylch hwn yn cynyddu o dan yr amgylchiadau presennol gyda mwy o athrawon yn cael eu diswyddo a rhai ysgolion yn methu â bodloni'r cymarebau disgybl/athro a argymhellir.
36. Cafwyd llawer o sylwadau ynghylch sut y bydd angen adolygu cynaliadwyedd nifer o ysgolion bach wrth i bwysau ariannol barhau. Fodd bynnag, gallai cost gynyddol cludiant i ysgolion cyfagos negyddu'r arbedion a wneir yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Adroddodd un awdurdod bod adolygiad o ddarpariaeth chweched dosbarth hefyd ar y gweill. Bydd cynaliadwyedd ariannol y ddarpariaeth bresennol yn cael ei ystyried fel rhan o'r adolygiad hwn.
37. Mae risgiau a phwysau ychwanegol sylweddol mewn ysgolion yn parhau o ran darpariaeth Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY), cynnydd yn nifer y disgyblion mewn addysg arbennig, canolfannau adnoddau a chyfleusterau i gefnogi disgyblion ag anawsterau cymdeithasol ac emosiynol. Credir bod rhan o hyn yn gysylltiedig ag ôl-ffeithiau'r pandemig. Nid yw anghenion cynyddol a chymhlethdod disgyblion yn cael eu hadlewyrchu yn y cyllid.

Gofal Cymdeithasol

38. Mae Cynghorau'n parhau i fod yn hynod bryderus am y pwysau presennol sy'n wynebu gofal cymdeithasol. Mae'r ymatebion i'r arolwg yn dangos effaith barhaus y pwysau cynyddol o ran demograffeg, costau byw, y gweithlu a chwyddiant sy'n wynebu pob rhan o'r system gofal cymdeithasol. Mae galw cynyddol am wasanaethau, a'r cymhlethdod cynyddol yn ychwanegu at y pwysau a'r pryderon hyn. Yr effaith yw nad yw cyllidebau'n ymestyn mor bell ag yr oeddent yn arfer gwneud; mae gofalwyr di-dâl a theuluoedd yn wynebu mwy o straen, ac mae recriwtio a chadw staff yn parhau i fod yn heriau enfawr.
39. Mae arolwg SWT yn dangos y pwysau sylweddol yn ystod y flwyddyn a wynebdir ar draws gwasanaethau oedolion a phlant. Nododd yr arolwg werth £109 miliwn o bwysau yn ystod y flwyddyn ym maes gofal cymdeithasol, sef tua 4.7% o'r gwariant

refeniw net a gyllidebwyd³. Mae hyn yn adeiladu ar orwariant o £93 miliwn ar wasanaethau cymdeithasol yn y flwyddyn ariannol flaenorol.

40. Mae'r heriau ariannol sylweddol yn parhau yn 2024-25 a thu hwnt. Yn y flwyddyn ariannol nesaf mae pwysau o £261 miliwn sy'n cynrychioli cynnydd o 11.3% yn y cyllidebau presennol. Mae costau comisiynu, chwyddiant cyflogau a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau yn cyfrif am £180 miliwn o'r pwysau, ac mae'r gweddill o ganlyniad i alw sy'n cyfrif am £81 miliwn. Mae £187 miliwn yn ychwanegol yn 25-26, a £198 miliwn yn 26-27 yn y drefn honno gan roi cyfanswm cronol o £646 miliwn.
41. Mae gwasanaethau a gomisiynir, sy'n hanfodol i ddarpariaeth gofal cymdeithasol, gan ddarparwyr annibynnol hefyd yn cael eu heffeithio gan faterion tebyg i wasanaethau gofal cymdeithasol awdurdodau lleol. Mae costau rhedeg uwch o ran staff ac ynni, yn ogystal â chynnydd o ran yswiriant a thanwydd, yn ychwanegu fwyfwy at bwysau ariannol sylweddol. Ynghyd â galw cynyddol, cymhlethdod anghenion a phrinder gweithlu, mae hyn wedi arwain at gostau uwch ac felly gwariant uwch i gynghorau ar gostau cynyddol lleoliadau ar draws gwasanaethau oedolion a phlant. Mae awdurdodau lleol wedi tynnu sylw at hyn fel risg sylweddol. Mae un awdurdod lleol yn nodi bod cartrefi preswyl a nyrsio yn ceisio codi ffioedd o tua 20% ac mae un arall wedi gweld cynnydd o tua 10% mewn ffioedd ym mhob un o'r ddwy flynedd ddiwethaf. Er bod codiadau yn cael eu cynnwys mewn cynllunio ariannol tymor canolig, mae pryderon yn parhau ynghylch y tebygolrwydd y bydd galw am gynnydd uwch ac felly costau pellach i awdurdodau lleol.
42. Mae'r arolwg yn dangos bod y farchnad gofal cymdeithasol yn parhau i fod yn fregus, ac mae hyn yn effeithio ar gynaliadwyedd hirdymor y sector. Mae hefyd yn datgelu pryderon cynghorau ynghylch y galw cynyddol am wasanaethau oedolion a phlant, eu capasiti a'r adnoddau sydd ar gael i fodloni'r gofynion hyn, ynghyd â gostyngiadau yn yr ansawdd a'r dewis sydd ar gael. Mae anhawster recriwtio a chadw gweithwyr gofal yn parhau i fod yn bryder mawr a amlygwyd gan gynghorau. Er mwyn lliniaru rhai o'r heriau recriwtio a chadw mae rhai cynghorau yn parhau i orfod dibynnu ar ddefnyddio staff asiantaeth ac mae'r costau hyn yn ychwanegu ymhellach at bwysau ariannol yn y blynyddoedd i ddod.
43. Mae'r arolwg yn amlygu pryderon sy'n parhau i gael eu codi mewn perthynas â darparu pecynnau gofal. Mae galw cynyddol, ynghyd â diffyg darparwyr addas, wedi'i nodi'n flaenorol fel problem wrth ddarparu gofal cartref. Nododd awdurdodau lleol gynnydd yng nghymhlethdod y pecynnau cartrefi gofal y mae angen eu rhoi ar waith, ochr yn ochr â chostau cynyddol sy'n golygu y gall cynghorau ei chael yn anodd cael digon o gapasiti i allu diwallu'r angen a aseswyd a sicrhau bod y ddarpariaeth gofal yn gynaliadwy. Tynnwyd sylw hefyd at faterion yn ymwneud â mynediad at Ofal Iechyd Parhaus a oedd yn golygu bod awdurdodau lleol yn

³Mae cyfanswm gwariant refeniw net wedi'i gyllidebu ar £7.373 biliwn yn 2023-24 (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

parhau i orfod ariannu'r mwyafrif, os nad y cyfan, o'r pecynnau gofal hyn yn hytrach nag iechyd. Yn ogystal, mae rhai awdurdodau wedi cyfeirio at effeithiau ariannol 'Twristiaeth' Gofal Cymdeithasol lle mae cleientiaid yn symud draw o Loegr i elwa ar y terfynau trothwy cyfalaf mwy hael yng Nghymru wrth symud i gartref gofal. Mae Cynghorau hefyd yn gweld unigolion sydd wedi wynebu oedi cyn cael mynediad at ofal iechyd ac felly wrth gyrraedd y gwasanaethau cymdeithasol mae ganddynt anghenion mwy dibynnol sy'n mynnu darpariaeth gofal mwy costus.

44. Mae Cynghorau hefyd yn adrodd eu bod wedi gweld cynnydd yn y galw ac achosion mwy cymhleth mewn grwpiau cleientiaid penodol. Er enghraifft, mae pwysau a chostau pecynnau gofal a chymorth ar draws gwasanaethau iechyd meddwl ac anabledd dysgu wedi'u nodi yn yr ymatebion i'r arolwg. Tynnodd un awdurdod lleol sylw at y niferoedd cynyddol o bobl dan 65 oed ag anabledd dysgu sydd angen cymorth a fydd yn parhau am flynyddoedd i ddod.
45. Tynnwyd sylw at effeithiau'r argyfwng costau byw sy'n arwain at bwysau cynyddol ar deuluoedd sydd wedi golygu bod rhai cynghorau'n gweld cynnydd yn niferoedd y plant sy'n mynd i ofal. Mae pryderon yn parhau i gael eu hamlygu ynghylch yr heriau o ran dod o hyd i leoliadau priodol o ansawdd i blant a phobl ifanc. Yn benodol, darpariaeth annigonol ar gyfer plant ag anghenion cymhleth gyda diffyg lleoliadau maethu a phreswyl. Tynnwyd sylw at lefelau digynsail yn niferoedd y rheiny a osodir mewn lleoliadau preswyl brys, mwy o ddefnydd o leoliadau annibynnol a mwy o bwysau i ddod o hyd i leoliadau maeth, ynghyd â chostau lleoliadau y tu allan i'r sir yn parhau i godi a'r galw am leoliadau arbenigol yn uwch na'r cyflenwad. Nodwyd costau wythnosol o hyd at £20,000 yr wythnos ar gyfer lleoliadau a dywedodd un awdurdod lleol fod cyllideb ei wasanaethau plant wedi gweld cynnydd o £11 miliwn (56%) dros y 3 blynedd diwethaf, a chynnydd o £6.6 miliwn (44%) mewn costau lleoliadau arbenigol dros yr un cyfnod.
46. Mae canlyniad y pwysau presennol ar leoliadau a systemau wedi golygu bod angen i awdurdodau lleol o dan rai amgylchiadau orfod ystyried sefydlu trefniadau lleoli pwrpasol ar gyfer plant a phobl ifanc sy'n gweithredu heb gofrestru o dan Ddeddf Rheoleiddio ac Arolygu Gofal Cymdeithasol (Cymru) 2016. Mae'r mathau hyn o leoliadau yn rhoi pwysau ychwanegol ar awdurdodau lleol, maent yn ddord ac yn dargyfeirio cyllid oddi wrth waith atal i reoli lleoliadau. Mewn ymateb mae cynghorau yn ceisio creu eu darpariaeth fewnol eu hunain, ond mae hyn yn cymryd amser ac adnoddau i'w sefydlu.
47. Roedd yr ymatebion i'r arolwg hefyd yn cyfeirio rhywfaint at y cyfeiriad o ran polisi yng Nghymru sy'n arwain at bwysau ariannol cynyddol. Amlygwyd bod yr ymrwymiad i ddileu elw preifat o ofal plant sy'n derbyn gofal yn cael effaith andwyol ar argaeledd lleoliadau. Mae risgiau'n gysylltiedig â digonolrwydd y cyllid grant i dalu costau pontio yn llawn a nodwyd y risg bod posibilrwydd na fydd y cyfnod pontio yn ymestyn y tu hwnt i'r cyfnod ariannu presennol yn 2024-25. Roedd yr ymatebion i'r arolwg hefyd yn cydnabod bod yr angen i leoli plant drwy'r Cynllun Trosglwyddo Cenedlaethol (NTS) wedi cynyddu pwysau o ran costau ac wedi

30 Tachwedd 2023

arwain at Blant ar eu Pen eu Pen eu Hunain sy'n Ceisio Lloches (UASC) yn aml yn cael eu lleoli y tu allan i'r sir/gwlad i ddiwallu eu hanghenion a nodwyd sy'n arwain at bwysau sylweddol o ran costau. O ganlyniad i ddyfarniadau llys diweddar, amlygwyd y gallai hyn arwain at gynnydd mewn plant UASC y bydd angen eu lleoli mewn lleoliadau sy'n prnhau o hyd.

48. Yn yr un modd, codwyd pryderon ynghylch lleihau'r Gronfa Integreiddio Ranbarthol ac adlewyrchwyd y byddai unrhyw ostyngiadau mewn lefelau cyllid grant ar draws y gwasanaethau cymdeithasol yn golygu bod angen cynnal adolygiadau o'r gwasanaethau a ddarperir a'r risg y byddai angen ystyried cynigion i leihau gwasanaethau fel rhan o hyn. . Tynnwyd sylw hefyd at weithrediad y Cyflog Byw Gwirioneddol ar gyfer gweithwyr gofal cymdeithasol ac er bod cyllid yn cael ei ddarparu gan Lywodraeth Cymru i gefnogi hyn, mae angen ystyried ymhellach effaith gwahaniaeth pris uwch staff/rheolwyr a phryderon nad yw cyllid yn cael ei ddarparu ar yr un cyflymder â'r costau ychwanegol sy'n gysylltiedig â gweithredu'r polisi hwn, gyda chynghorau'n gorfod parhau i gefnogi darparwyr i allu cyflawni'r ymrwymiad hwn. Un awgrym a gyflwynwyd gan gynghorau mewn ymateb i rai o'r heriau sy'n cael eu gweld yw'r angen i adolygu'r uchafswm tâl presennol ar gyfer gofal dibreswyl.
49. Yn gynharach eleni cyhoeddodd CLILC waith [ymchwil](#) a oedd yn edrych ar yr heriau sy'n wynebu'r sector gofal cymdeithasol a blaenoriaethau llywodraeth leol ar gyfer gofal cymdeithasol. Nododd y gwaith ymchwil bod y system o dan bwysau aruthrol oherwydd: newidiadau demograffig cyflym ledled Cymru; effaith barhaus pandemig COVID-19; heriau gweithlu; anawsterau ariannu; a'r cynnydd mewn costau byw. Roedd materion gweithlu ar frig y rhestr o bryderon allweddol, ynghyd â diffyg cyllid cynaliadwy, a heriau sy'n gysylltiedig â diwallu anghenion mwy cymhleth. Mae amcangyfrifon ariannol y 22 o gynghorau yng Nghymru yn cefnogi'r casgliadau hyn ymhellach ond maent hefyd yn codi'r pryder gwirioneddol, gyda maint yr heriau ariannol sy'n cael eu hwynebu, na fydd lefel yr amddiffyniad sydd wedi'i roi i wasanaethau cymdeithasol hyd yma yn bosibl am lawer hirach gan beryglu gallu'r cynghorau i ddarparu gwasanaethau gofal cymdeithasol yn llwyddiannus yn y dyfodol.

Wcráin ac ymfudo ehangach

50. Mae Cymru'n falch o'i hanes o gefnogi pobl sydd wedi cyrraedd yn ceisio lloches ac wrth groesawu ffoaduriaid. Mae llywodraeth leol yn gweithio'n agos gyda Llywodraeth Cymru i gyflawni uchelgais Cymru fel Cenedl Noddfa ac i ddatblygu dull seiliedig ar le sy'n adlewyrchu'r cyfraniadau y gall gwahanol ardaloedd eu gwneud yn y ffordd orau. Fodd bynnag, nid yw'r gwaith hwn heb ei gostau i gynghorau a chyrrff cyhoeddus eraill, ac er bod lloches a mudo yn faterion a gadwyd yn ôl, mae'r cyllid a ddarperir gan Lywodraeth y DU i dalu'r costau a ysgwyddir gan y cynghorau yn gyfyngedig.

51. Fel yr amlygwyd yn yr adran uchod, mae'r Cynllun Trosglwyddo Cenedlaethol ar gyfer plant ar eu pen eu hunain yn bwysau cost sylweddol ar gynghorau. Er bod y Swyddfa Gartref yn darparu rhywfaint o gyllid, nid yw hyn yn ddigon i dalu costau llawn gofal, yn enwedig ar gyfer unrhyw achosion cymhleth ac wrth i nifer y plant UASC sy'n derbyn gofal gan gynghorau Cymru gynyddu, mae cynghorau ar eu colled yn ariannol. Mae'r cyllid ar gyfer y rhai sy'n gadael gofal hefyd yn fach iawn ac wrth i'r grŵp hwn gynyddu bydd y bwch ariannu hwn yn cynyddu hefyd.
52. Fodd bynnag, daw'r gost fwyaf o wasgaru ceiswyr lloches ar draws holl gynghorau Cymru, ond mae i'w gweld yn fwy amlwg yn yr ardaloedd gwasgaru lloches hirsefydlog. Mae'r cyllid a ddarperir gan y Swyddfa Gartref, a gyflwynwyd yn ddiweddar, yn fychan er gwaethaf llawer o effeithiau ar y lefel leol a gwasanaethau, er enghraifft, mynediad at dai, ysgolion, gwasanaethau cymdeithasol, cyngor a gwybodaeth.
53. Bydd y Broses Lloches Syml a gyflwynwyd yn ddiweddar wrth i'r Swyddfa Gartref anelu at glirio'r ôl-groniad o achosion lloches sy'n aros am benderfyniadau, yn effeithio'n sylweddol ar Gaerdydd, Abertawe, Casnewydd a Wrecsam o ran cyflwyniadau digartrefedd a gwasanaethau cymorth, sydd eisoes dan straen aruthrol ar hyn o bryd. Mae'n amlwg nad yw cynghorau'n cael eu hariannu'n ddigonol gan Lywodraeth y DU er mwyn cynllunio ac ymateb i effeithiau rhoi llety i geiswyr lloches ar lefel leol ac mae'n debygol y bydd y pwysau hwn yn cynyddu wrth i wasgariad llawn barhau.

Tai a digartrefedd

54. Mae Cymru wedi parhau â'r dull o "neb wedi'i adael allan" mewn perthynas â digartrefedd, yn dilyn diwedd yr argyfwng iechyd cyhoeddus. Cefnogir y dull hwn gan Gynghorau, ond mae nifer yr aelwydydd sy'n cysylltu â'r Cynghorau am gymorth wedi parhau i gynyddu. Mae'r cynnydd parhaus hwn mewn cyflwyniadau digartrefedd i Gynghorau yn y cyfnod ers y pandemig yn golygu bod mwyafrif llethol y gwasanaethau digartrefedd craidd bellach yn delio ag argyfyngau yn unig ac yn methu â gweithio i atal digartrefedd. Bydd y Papur Gwyn a gyhoeddwyd yn ddiweddar ar ddigartrefedd hefyd yn rhoi pwysau ariannol ychwanegol ar gynghorau ac mae'n bwysig bod asesiad cadarn a thrylwyr o oblygiadau ariannol unrhyw gynigion deddfwriaethol yn cael ei gynnal, mewn partneriaeth, fel bod lefelau priodol o gyllid yn cael eu darparu o ran gweithredu.
55. Mae'r data diweddaraf yn adlewyrchu bod mwy na 11,000 o bobl mewn llety dros dro ar hyn o bryd. Daw hyn ar gost sylweddol i gyllidebau cynghorau ac nid yw lefel y cyllid a ddarperir gan Lywodraeth Cymru yn cyd-fynd â'r cynnydd yn y galw ac mae'r adborth o'r arolwg a gynhaliwyd yn adlewyrchu gorwariant ar gyllidebau

30 Tachwedd 2023

digartrefedd ac yn bwysau ariannol cynyddol ar gynghorau. Cyfeiriodd un awdurdod at bwysau digartrefedd a gyfrannodd at orwariant o £660,000 yn y flwyddyn bresennol gan fod y galw yn fwy na'r gyllideb sydd ar gael. Mae'r gyllideb Cefnogi Pobl hefyd yn hollbwysig i gefnogi pobl ddigartref a'r rhai sydd mewn perygl, gan gynnwys cyllid i gyrff trydydd sector, ac mae CLILC yn pwysleisio'r angen i gynnal y lefel bresennol o gyllid os nad oes cyllid ychwanegol ar gael.

56. Mae adeiladu mwy o gartrefi yn hanfodol er mwyn sicrhau bod gennym ddigon i bawb sydd eu hangen, pan fydd eu hangen. Mae'r Cynghorau hynny sydd â stoc tai yn gweithredu rhaglenni adeiladu newydd uchelgeisiol, ac yn ceisio caffael cartrefi presennol (sy'n aml yn gyn eiddo Hawl i Brynu) i gynyddu nifer y cartrefi sydd ar gael ar gyfer rhent cymdeithasol. Mae eraill yn gweithio gyda phartneriaid Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig (LCC) i sicrhau yr eir i'r afael â'r angen a nodwyd am dai. Mae pob cyngor hefyd yn gweithio gyda phartneriaid LCC i adeiladu cartrefi rhent cymdeithasol carbon isel newydd. Mae'n bwysig felly sicrhau bod cyllid cyfalaf ar gael i gefnogi adeiladu tai cymdeithasol ar y cyflymder a'r raddfa sydd eu hangen i leihau dibyniaeth ar lety dros dro a sicrhau y gellir diwallu anghenion tai dinasyddion.

57. Mae cynghorau'n cefnogi cyflawni amcanion tai allweddol Llywodraeth Cymru, a nodir yn y Rhaglen Lywodraethu, fodd bynnag, mae angen cyllid digonol i alluogi darpariaeth lwyddiannus. Yn ogystal â'r materion uchod, mae pwysau ariannol arall ym maes tai yn deillio o ddiwygio'r drefn diogelwch adeiladau, y Safon Ansawdd Tai Cymru ddiwygiedig, pwysau ar y gweithlu a llenwi unrhyw fylchau (er enghraifft adroddiad diweddar Archwilio Cymru ar Reoli Adeiladu) a'r uchelgeisiau mewn perthynas â datgarboneiddio mwy o gartrefi.

Priffyrdd, Cludiant, Gwasanaethau Economaidd ac Amgylcheddol

58. Mae gwaith cynnal a chadw hanfodol ar rwydweithiau priffyrdd a Theithio Llesol ac adeileddau cysylltiedig yn hanfodol ar sail diogelwch ac economaidd (ac i leihau hawliadau yswiriant), yn enwedig yn wyneb digwyddiadau tywydd mwy eithafol. Dros y blynyddoedd diwethaf, mae Llywodraeth Cymru wedi darparu cymorth refeniw ychwanegol drwy'r Fenter Benthycu Llywodraeth Leol (tua £170 miliwn rhwng 2012-13 a 2015-16) ac yna cyfres o grantiau refeniw gwerth tua £20 miliwn y flwyddyn. Yn 2021-22 roedd opsiwn ar gyfer gwariant priffyrdd fel rhan o ddyraniad cronfa gyfalaf gyffredinol o £70 miliwn y gellid ei ddwyn ymlaen i 2022-23 drwy ddadleoli. Fodd bynnag, ni ddyfarnwyd grant ar gyfer 2023-24.

59. Mae cefnogaeth i wasanaethau bysiau yn parhau i fod yn bryder mawr. Gyda'r Gronfa Pontio Bysiau (BTF) i fod i ddod i ben ym mis Mawrth 2024, bydd angen i wasanaethau bysiau ddychwelyd i gyfuniad o wasanaethau masnachol a

gwasanaethau cymorthdaledig o 1 Ebrill. Yn ystod 2022-23, ailgyfeiriwyd tanwariant ar y gyllideb Tocynnau Teithio Rhatach i'r BTF i gefnogi gwasanaethau. Fodd bynnag, wrth deithiau tocynnau teithio rhatach gynyddu'n raddol ar ôl Covid, rhagwelir y bydd y tanwariant yn llai yn 2023-24. Er y bydd yr incwm cynyddol o ad-daliadau tocynnau teithio rhatach yn help i weithredwyr, mae ansicrwydd ynghylch incwm i wasanaethau, ynghyd â'r angen i roi hysbysiad statudol o ganslo gwasanaeth, yn creu risg pellach o doriadau. Galwyd am arwydd cynnar o gyllid gan Lywodraeth Cymru ar gyfer y flwyddyn nesaf. Mae'n debygol y bydd dyraniadau rhanbarthol yn cael eu gwneud yn y lle cyntaf i hwyluso cynllunio'r rhwydwaith, ac yna i gynghorau unigol dendro gwasanaethau cymorthdaledig. Rhagwelir yn eang y bydd y costau tendro yn uchel oherwydd cynnydd mewn costau tanwydd a llafur yn arbennig. Bydd hyn hefyd yn effeithio ar gostau cludiant o'r cartref i'r ysgol lle disgwylir cynnydd sylweddol.

60. Mae prinder staff technegol a gyrrwyr cerbydau HGV ac anawsterau recriwtio yn effeithio ar draws yr holl wasanaethau yn y meysydd hyn, gyda staff yn cael eu denu i ffwrdd gan gyflogau uwch mewn sectorau eraill. Mae hyn hefyd yn effeithio ar ymdrechion i redeg cynlluniau prentisiaeth i ddenu pobl newydd, oherwydd gallant gael eu denu i ffwrdd unwaith y byddant wedi'u hyfforddi.
61. Wrth i waith Cydbwyllgorau Corfforaethol, a disgwyliadau arnynt, godi, mae hon yn ffynhonnell arall o bwysau ariannol ar gynghorau. Mae gwaith yn dechrau ar Gynlluniau Datblygu Strategol a Chynlluniau Trafnidiaeth Rhanbarthol. Mae angen cydgysylltu hyn â'r defnydd o bŵer llesiant economaidd (pŵer sy'n cydreddeg â chynghorau). Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu darparu £125,000 i bob rhanbarth ar ôl cynhyrchu cynlluniau gweithredu'r Cynllun Trafnidiaeth Rhanbarthol ond mae pob rhanbarth wedi nodi y bydd angen rhagor o gyllid i fwrw ymlaen â'r cynlluniau hyn mewn ffordd ystyrlon.
62. Bydd rheoliadau gweithle newydd a ddaw i rym o fis Ebrill 2024, sy'n gofyn am gyflwyno ffrydiau gwastraff ar wahân i'w casglu, yn cynyddu costau i ysgolion ac adeiladau'r cyngor. Gallent hefyd weld bod gofyn i gynghorau ddarparu casgliadau ar wahân o eiddo masnachol mewn achosion lle nad oes gwasanaeth sector preifat ar gael.
63. Mae costau ynni uwch wedi effeithio yn y meysydd gwasanaeth hyn, yn enwedig ar gostau casglu gwastraff, fflyd, ynni ar gyfer adeiladau a goleuadau stryd.
64. Mae clefyd coed ynn yn parhau i fod yn risg fawr, yn enwedig lle mae coed wrth ymyl y briffordd ac angen eu symud. Amcangyfrifwyd bod cyfanswm y costau bron i £15 biliwn ar gyfer Prydain Fawr i gyd. Heblaw am ddefnyddio cynllun Grant Adfer Gwyrdd tymor byr, nid oes unrhyw arian ychwanegol wedi'i roi i gynghorau ar gyfer y gwaith hanfodol hwn.

Cyfalaf

65. Casglodd yr arolwg dystiolaeth hefyd am raglenni cyfalaf a phwysau. Mae'r ymatebion yn nodi y bydd setliad refeniw tynn yn effeithio ar raglenni cyfalaf. Ar draws rhaglenni cyfalaf rydym yn gweld cynnydd mewn costau o'r adeg y cymeradwywyd y rhaglen ar y cam dichonoldeb, i'r cam dylunio a datblygu prosiectau cyfalaf, oherwydd y cyfraddau chwyddiant presennol ac ansefydlogrwydd y farchnad adeiladu. Gydag ychydig neu ddim cyllid ychwanegol ar gael, bu llawer o ail-flaenoriaethu rhwng cynlluniau a lleihau cynlluniau lle bo modd.
66. Mewn perthynas â Rhaglen Band B Ysgolion yr Ugeinfed Ganrif ar Hugain, mae llawer o awdurdodau yn adrodd am ostyngiad yn nifer y cynlluniau sydd bellach yn fforddiadwy yn erbyn yr hyn a ragwelwyd pan osodwyd y rhaglen gyntaf yn unol â'r amlen ariannu. Ar ôl cwblhau prosiectau Band A a'r mwyafrif o brosiectau Band B, mae cynghorau'n ystyried pa mor gynaliadwy fydd parhau i ddefnyddio benthyca, i gefnogi ei ganran o'r gyfradd ymyrryd wrth symud ymlaen i ailadroddiad nesaf y rhaglen, o ystyried effaith pwysau benthyca ar Strategaeth Ariannol Tymor Canolig y Cyngor (MTFS). Bydd dogni tebyg yn digwydd ar gyfer rhaglen nesaf Cymunedau Cynaliadwy LIC.
67. Pan fydd grantiau'n cael eu tynnu'n ôl, mae risgiau penodol i wasanaethau. Er enghraifft, mae cael gwared ar y Grant Adnewyddu Priffyrdd Cyhoeddus yn parhau i roi pwysau sylweddol ar yr adnoddau y gall cynghorau eu dyrannu i Gynlluniau Rheoli Asedau Priffyrdd. Gyda'r cynnydd mewn costau a'r gostyngiad yn y gyllideb, mae'n anodd cyflawni'r swm o waith sydd ei angen i gynnal y cyflwr cyson o fuddsoddiad sy'n ofynnol ar gyfer ail-wynebu, adeileddau, goleuadau stryd a goleuadau traffig.
68. Bydd effaith ansefydlogrwydd y farchnad yn parhau i gael ei monitro'n agos yn ystod y flwyddyn ariannol hon. Gallai ail-broffilio cynlluniau o flynyddoedd blaenorol effeithio ar y gwaith cyflawni yn ystod y flwyddyn, gan arwain at lefel uchel o geisiadau dwyn ymlaen i ail-osod cyllidebau i raglen 2024-25.
69. Mae cyllid grant ychwanegol gan LIC bob amser yn cael ei groesawu a'i werthfawrogi, ond mae'r ffaith bod cymaint o hysbysiadau hwyr am gyllid yn ei gwneud hi'n anoddach disodli gwariant yn ystod y flwyddyn gyda grant. Byddai mwy o hyblygrwydd ynghylch pryd/sut y mae angen gwario'r grant yn fuddiol. Byddai hyn yn galluogi gwasanaethau â chynlluniau cynllunio i ddarparu gwerth am arian, a chefnogaeth gyda'r anghenion dybryd y mae'r Cyngor yn eu hwynebu. Byddai unrhyw arian cyfalaf sydd ar gael ar gyfer cynlluniau a fydd yn helpu i leihau pwysau refeniw mewn cysylltiad â digartrefedd a chostau y tu allan i'r sir hefyd yn cael ei groesawu.

70. Y brif ffynhonnell ariannu yw'r Bwrdd Benthyciadau Gwaith Cyhoeddus ac mae cyfraddau hirdymor yn tua 5% ar hyn o bryd, er bod llawer o ansefydlogrwydd yn y marchnadoedd. Mae hyn yn sylweddol uwch na'r cyfraddau pan osodwyd rhaglenni cyfalaf ym mis Mawrth 2022. Mae hyn yn peri risg sylweddol i fforddiadwyedd a chynaliadwyedd, yn enwedig o ran cynlluniau tai ac isadeiledd asedau craidd helaeth y tybir y telir amdano drwy fenthyca.

Newid yn yr Hinsawdd

71. Mae cynghorau wedi gwneud nifer o ymrwymadau i gyfrannu at y targed o allyriadau sero net yn y sector cyhoeddus erbyn 2030. Mae llawer o'r camau sydd eu hangen yn ymwneud â buddsoddi cyfalaf (e.e. mewn perthynas ag eiddo ac ynni, trawsnewid fflyd, datgarboneiddio tir). Bydd angen ystod eang o ffrydiau ariannu i wneud y math o newidiadau sydd eu hangen ar y cyflymder gofynnol. Gallai hynny gynnwys benthycia i dalu costau ymlaen llaw y bydd yn rhaid wedyn eu had-dalu o gyllidebau refeniw dros nifer o flynyddoedd. Gallai hefyd gynnwys prydlesu neu logi (e.e. ar gyfer cerbydau) yn hytrach na gwariant cyfalaf. Mae goblygiadau o ran y gweithlu y bydd angen mynd i'r afael â nhw, gan weithio gydag undebau mewn dull partneriaeth gymdeithasol. Mae hyn yn cynnwys ailhyfforddi a recriwtio mewn llawer o achosion (e.e. cynnal a chadw cerbydau; rheoli ynni a'r amgylchedd; dulliau cyfrifyddu ariannol). Mae'r prinder llafur presennol mewn llawer o swyddi 'gwyrdd' mewn cynghorau wedi amlygu nid yn unig y prinder staff â'r sgiliau gofynnol, ond hefyd y gwahaniaethau mewn cyflogau gyda'r sector preifat, a bod cadw staff hyfforddedig yn broblem gynyddol.

72. Mae mesurau pwysig eraill yn ymwneud â chaffael, lle mae angen i gynghorau leihau allyriadau 'Cwmpas 3', sy'n ymwneud (ymysg pethau eraill) â'r nwyddau a'r gwasanaethau a brynir ganddynt. Lle mae cyflenwyr wedi datblygu cynlluniau carbon i leihau allyriadau sy'n gysylltiedig â'u nwyddau a'u gwasanaethau, bydd y costau uniongyrchol yn tueddu i fod yn uwch (er bod manteision amgylcheddol, a chymdeithasol ac economaidd ehangach yn aml – e.e. yn deillio o brynu'n lleol). Ar adeg o bwysau ariannol sylweddol, bydd yn her i gynghorau 'wneud y peth iawn' yn hytrach na dewis yr opsiwn mwyaf fforddiadwy.

73. Bydd camau gweithredu newid yn yr hinsawdd yn cael eu had-dalu (o ran addasu yn ogystal â lliniaru). Fodd bynnag, y materion dan sylw, yn gyntaf, yw'r amserlenni ar gyfer yr ad-daliad hwinnw ac, yn ail, nad yw llawer o'r manteision yn dod i'r cyngor mewn ystyr uniongyrchol neu ariannol. Yn hytrach, byddant yn aml yn cyfrannu at nodau lles ar gyfer y gymuned ehangach – er enghraifft mwy o swyddi lleol, bwyd iachach, amgylchedd o ansawdd gwell, enillion bioamrywiaeth, mwy o wydnwch yn erbyn tywydd eithafol yn y dyfodol. Y risg yw y bydd y mesurau angenrheidiol yn argyfwng o bwysau ariannol presennol, gan achosi iddynt gael eu gohirio, ond yn ddelfrydol dylid eu blaenoriaethu i sicrhau amseroldeb a'r effaith fwyaf bosibl.

30 Tachwedd 2023

74. Mae'r Panel Strategaeth Hinsawdd (CSP) wedi sefydlu pedwar grŵp tasg a gorffen, dan gadeiryddiaeth y Prif Weithredwyr, i oruchwylio ac ysgogi cynnydd mewn perthynas ag ymrwymadau llywodraeth leol tuag at fod yn ddi-garbon net. Mae'r rhain yn cwmpasu meysydd allweddol caffael, cludiant, defnydd tir ac adeiladau. Mae'r CSP hefyd yn sefydlu grŵp i ganolbwyntio ar addasu. Mae Pwyllgor Newid Hinsawdd y DU wedi cynhyrchu dau adroddiad pwysig yn ddiweddar ar gynnydd yng Nghymru, a hynny ym meysydd lliniaru ac addasu sydd â goblygiadau ariannol i lywodraeth leol.

75. O ran **lliniaru/leihau allyriadau**, gwnaeth y pwyntiau canlynol o berthnasedd i gynghorau (sy'n gofyn am gymysgedd o fesurau cyfalaf a referniw):

- Rhaid cyflymu camau gweithredu cyffredinol ar ddatgarboneiddio
- Mae cynnydd ar wastraff ac ailgylchu, er ei fod yn hanesyddol dda yng Nghymru, wedi arafu ac mae angen ail-godi hyn.
- Mae angen mwy o ymdrech i drosglwyddo i ddefnyddio cerbydau trydan
- Mae angen cynlluniau hirdymor i ddatgarboneiddio adeiladau cyhoeddus, tai cymdeithasol a chartrefi sydd â thlodi tanwydd.
- Mae cyfraddau plannu coed ac adfer mawndir yn rhy isel, ac mae angen meithrin gallu a datblygu sgiliau

76. O ran **addasu/gwella gwytnwch** i newid yn yr hinsawdd, amlygodd:

- Mae gan yr hinsawdd newidiol risgiau i isadeiledd, ecosystemau, cymunedau a'r economi
- Mae angen gweithredu ar frys ar tua hanner y 61 o risgiau a chyfleoedd sydd wedi'u nodi ar gyfer Cymru cyn i gynllun addasu nesaf Llywodraeth Cymru gael ei gynhyrchu yn 2024.
- Nid oes digon o gynnydd o ran gweithredu mesurau ac mae'r monitro'n wael, sy'n ei gwneud yn anodd arfarnu cynnydd
- Mae diffyg eglurder o ran cyfrifoldebau ar gyfer ymateb i risgiau hinsawdd ar draws y sector cyhoeddus
- Os nad eir i'r afael â risgiau hinsawdd, ni fydd nodau cymdeithasol eraill yn cael eu cyflawni.

77. Mae gwaith y grwpiau tasg a gorffen yn cael ei lywio gan waith UKCCC. Mae llawer o'r hyn sydd angen ei wneud yn gofyn am gyfalaf ymlaen llaw a chyllid referniw cefnogol. Fodd bynnag, mewn sawl achos bydd adenillon ariannol ar fuddsoddiad yn ogystal ag arbedion carbon. Mae yna hefyd arbedion ariannol mwy anniriaethol 'yn nes ymlaen' o ran atal gwariant yn y dyfodol o orfod ymateb i effeithiau newid hinsawdd (e.e. llifogydd, difrod i isadeiledd, cau ffyrdd, difrod stormydd, problemau iechyd ac ati). Mae cyllidebau cynnal a chadw yn aml yn dioddef ar adeg o gyfyngiadau ariannol, ond bydd yn hanfodol diogelu'r rhain er mwyn darparu'r gwytnwch sydd ei angen.

Casgliad

78. I gloi, mae ein hamcangyfrifon presennol o bwysau yn parhau i fod yn hynod o uchel. Heb ragor o arian, mae awdurdodau lleol yn wynebu penderfyniadau amhosibl. Byddai unrhyw ddychwelyd i galedi yn drychinebus i'r gwasanaethau ataliol y mae llywodraeth leol yn eu darparu a'r bobl sy'n dibynnu arnynt. Byddai'n drychinebus i'r GIG sy'n dibynnu ar system ofal wedi'i hariannu'n dda ac yn gwbl ddigalon i'n gweithlu.

79. Dros yr ychydig fisoedd diwethaf, bu diddordeb o'r newydd yng ngwydnwch ariannol awdurdodau lleol, yn enwedig gyda rhai enghreifftiau proffil uchel o fethiant yn Lloegr. Yn ôl CIPFA, gall achosion methiant fod yn gymhleth gydag un digwyddiad yn arwain rhai at gyhoeddi hysbysiadau a114. Fodd bynnag, mae'n amlwg i ni fod caledi a'r gostyngiadau parhaus mewn cyllid yn ffactor achlysurol sylfaenol cyson. Mae gan ein haelodau ein hunain fwy o ymwybyddiaeth a diddordeb yn y mater a'r hyn y gellir ei wneud i atal methiant ariannol.

80. Yr wythnos diwethaf cyhoeddodd Llywodraeth Cymru gyfres o fesurau cyllidebol i fynd i'r afael â'r broblem yn ystod y flwyddyn sydd wedi cronni. Er ein bod yn parhau i bryderu ynghylch sut y gallai hyn orlifo i 2024-25, rydym yn ddiolchgar bod y Gweinidog wedi diogelu gwasanaethau lleol ac rydym yn parhau i groesawu'r dull partneriaeth yr ydym wedi'i feithrin gyda Llywodraeth Cymru, a'r berthynas waith agos sydd wedi datblygu yn y blynyddoedd diweddar rhwng gweinidogion ac arweinwyr. Rydym wedi ymrwmo i barhau gyda'r dull hwnnw er mwyn diogelu ein blaenoriaethau a rennir rhag yr effeithiau gwaethaf o'r stormydd economaidd sydd i ddod.

Cliriwyd gan: Cynghorydd Anthony Hunt, Llefarydd CLILC ar Gyllid

Awduron: Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau
Nathan Gardner, Rheolwr Cyllid

Rhif ffôn: 07979018007

E-bost: jon.rae@wlga.gov.uk

ATODIAD I

Pwysau ariannol a ragfyneir ar gyfer blwyddyn 2023-24 (dros y gyllideb)

	Rhagolygon Pwysau Ariannol 2023-24 £000oedd
<u>A. Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol</u>	
Pwysau chwyddiant cyflog	17,078
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	12,901
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	29,979
Pwysau Ariannol	
a. Pwysau mewn perthynas â galw	28,543
b. Pwysau cyllido cyfalaf	- 2,218
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	2,013
d. Blaenoriaethau lleol	1,002
e. Arall	3,664
Pwysau Cyllideb ALI	33,004
Cyfanswm cysylltiedig ag ALI	62,983
<u>B. Ysgolion</u>	
Pwysau chwyddiant cyflog	10,064
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	10,875
Ffioedd / Taliadau chwyddiant (positif)	
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	20,939
Pwysau Ariannol	
a. Pwysau mewn perthynas â galw	22,269
b. Pwysau cyllido cyfalaf	-
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	484
d. Blaenoriaethau lleol	100
e. Arall	3,588
Cyfanswm Pwysau Ysgolion	26,441
Cyfanswm Ysgolion	47,380

Pwysau ariannol a ragfynegir ar gyfer blwyddyn 2023-24 (parhad)

	£000oedd
<u>C. Gwasanaethau Cymdeithasol</u>	
Pwysau chwyddiant cyflog	5,281
Pwysau costau comisiynu - Oedolion	7,887
Pwysau costau comisiynu - Plant	5,314
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	3,866
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	22,348
Pwysau Ariannol	
a. Pwysau mewn perthynas â galw	
<u>Gwasanaethau Oedolion</u>	
Gofal Cartref (gan gynnwys byw â chymorth)	15,209
Lleoliadau Preswyl	20,578
Arall	9,896
<u>Gwasanaethau Plant</u>	
Gofal Cartref	4,052
Lleoliadau Preswyl	26,427
Gofal Maeth	2,132
Arall	8,119
Cyfanswm Pwysau Cyllideb Gwasanaethau Cymdeithasol	86,412
Cyfanswm Pwysau GC	108,761
<u>Cyfanswm pwysau ariannol a ragfynegir (A+B+C)</u>	219,123

ATODIAD II

Pwysau ariannol a ragfynegir, 2024-25 i 2026-27

Arolwg Pwysau Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2024-25

Awdurdodau Unedol gan gynnwys (Gwasanaethau Tân ac Achub)

	2024-25	2025-26	2026-27
<u>A. Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	109,550	82,457	83,391
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	68,231	53,844	55,921
Pwysau chwyddiant ALI (sefydlog)	177,780	136,301	139,313
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
a. Pwysau mewn perthynas â galw	49,074	28,308	30,858
b. Pwysau cyllido cyfalaf	29,199	18,402	13,314
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	2,418	4,536	2,870
d. Blaenoriaethau lleol	1,857	899	1,538
e. Arall	34,896	6,530	7,670
Pwysau Cyllideb ALI	117,443	58,675	56,250
Cyfanswm cysylltiedig ag ALI	295,223	194,976	195,563
<u>B. Ysgolion</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	115,656	101,097	100,866
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	29,400	17,862	18,268
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	145,055	118,959	119,134
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
a. Pwysau mewn perthynas â galw	8,479	10,917	9,232
b. Pwysau cyllido cyfalaf	633	2,243	1,351
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	1,528	282	20
d. Blaenoriaethau lleol	1,357	546	387
e. Arall	6,853	942	673
Cyfanswm Pwysau Cyllideb Ysgolion	18,849	14,930	11,663
Cyfanswm Ysgolion	163,905	133,890	130,797

Pwysau ariannol a ragfyneqir, 2024-25 i 2026-27 (parhad)

Arolwg Pwysau Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2024-25

Awdurdodau Unedol gan gynnwys (Gwasanaethau Tân ac Achub)

	2024-25	2025-26	2026-27
<u>A. Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	109,550	82,457	83,391
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	68,231	53,844	55,921
Pwysau chwyddiant ALI (sefydlog)	177,780	136,301	139,313
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
	2024-25	2025-26	2026-27
a. Pwysau mewn perthynas â galw	49,074	28,308	30,858
b. Pwysau cyllido cyfalaf	29,199	18,402	13,314
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	2,418	4,536	2,870
d. Blaenoriaethau lleol	1,857	899	1,538
e. Arall	34,896	6,530	7,670
Pwysau Cyllideb ALI	117,443	58,675	56,250
Cyfanswm cysylltiedig ag ALI	295,223	194,976	195,563
<u>B. Ysgolion</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	115,656	101,097	100,866
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	29,400	17,862	18,268
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	145,055	118,959	119,134
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
a. Pwysau mewn perthynas â galw	8,479	10,917	9,232
b. Pwysau cyllido cyfalaf	633	2,243	1,351
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	1,528	282	20
d. Blaenoriaethau lleol	1,357	546	387
e. Arall	6,853	942	673
Cyfanswm Pwysau Cyllideb Ysgolion	18,849	14,930	11,663
Cyfanswm Ysgolion	163,905	133,890	130,797

Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai

Dyddiad: 18 Ionawr 2024

Amser: 10:30 – 12:00

Teitl: Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024-25

Cyflwyniad

1. Mae'r Gyllideb Ddrafft yn cynnwys cynlluniau gwario ar gyfer 2024-25 sy'n gwneud newidiadau i'r cyllidebau dangosol a gyhoeddwyd fel rhan o gyllideb Derfynol 2023-24. Mae'r papur hwn yn darparu tystiolaeth i'r Pwyllgor ar gynigion ar gyfer cyllidebau rhaglenni yn y dyfodol mewn cysylltiad â chyllidebau Llywodraeth Leol o fewn y Prif Grŵp Gwariant Cyllid a Llywodraeth Leol a amlinellwyd yn y Gyllideb Ddrafft a osodwyd ar 19 Rhagfyr 2023.
2. Mae Atodiad A yn rhoi dadansoddiad o ffigurau perthnasol y Gyllideb Ddrafft ar gyfer y Prif Grŵp Gwariant Cyllid a Llywodraeth Leol yn ôl Cam Gweithredu a Llinell Wariant yn y Gyllideb. Mae'r ffigurau hyn yn cael eu hadlewyrchu yn y tabl isod.

Tabl 1: Trosolwg o newidiadau i dablau'r Llinellau Gwariant yn y Gyllideb

	Cyllideb Ddangosol 2024-25 £'000	Cyllideb Ddrafft 2024/25 £'000	Newid £'000	% Newid
Refeniw	4,772,398	4,797,913	25,515	0.5%
Heb fod yn arian parod	0	0	0	
Cyfanswm yr Adnoddau	4,772,398	4,797,913	25,515	0.5%
Cyfalaf	222,000	222,000	0	0
Trafodiadau Ariannol	0	0	0	0
Cyfanswm Cyfalaf	222,000	222,000	0	0

Newidiadau rhwng Cyllideb Ddangosol a Chyllideb Ddrafft 2024-25

- Wrth baratoi'r Gyllideb Ddrafft hon, rydym wedi gorfod gwneud penderfyniadau anodd iawn i newid ffocws ein cynlluniau gwario i wasanaethau cyhoeddus hanfodol, gan gynnwys y GIG. Rydym wedi ail-lunio'r dyraniadau gwariant dangosol yn ein cyllideb i ddarparu cyllid ac amddiffyniad ychwanegol i'r gwasanaethau sydd bwysicaf i bobl a chymunedau ledled Cymru, sef y GIG a'r setliad llywodraeth leol craidd sy'n ariannu ysgolion, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol a gwasanaethau bob dydd eraill. Drwy wario mwy mewn rhai meysydd mae llai i'w wario mewn meysydd eraill.
- Mae awdurdodau lleol yn darparu amrediad eang o wasanaethau cyhoeddus, yn aml i'r rhai mwyaf agored i niwed yn ein cymdeithas neu'r rhai sydd dan anfantais economaidd. Mae'r rhain yn cynnwys gwasanaethau sylweddol i blant, drwy addysg a gwasanaethau cymdeithasol ac amrediad eang o wasanaethau i oedolion a allai fod yn wynebu heriau yn eu bywydau bob dydd, drwy wasanaethau cymdeithasol, cymorth tai a gwasanaethau cymunedol eraill. Caiff chwe deg chwech y cant o adnoddau awdurdodau lleol eu cyfeirio at addysg a gwasanaethau cymdeithasol. Felly, rydym wedi diogelu'r setliad llywodraeth leol, sef y cyfuniad o Grant Cynnal Refeniw ac ardrethi annomestig a elwir fel arall yn "gyllid allanol cyfun" (AEF) drwy gynnal y cynnydd arfaethedig o 3.1% rhwng 2023-24 a 2024-25. Caiff hyn ei nodi yn y tabl isod:

	2023-24 (£000oedd)	2024-25 (£000oedd)
Cyllideb y Grant Cynnal Refeniw	4,504,170	4,555,704
ynghyd â chyfran o ardrethi annomestig	1,020,978	1,137,861
Llai cyrff penodedig a chyllid ar gyfer claddedigaethau plant	-5,258	-5,174
Cyllid Allanol Cyfun yn y gyllideb	5,519,890	5,688,391
% y newid		3.1%

- Er mwyn cyfrannu at bwysau ehangach Llywodraeth Cymru, mae'r Prif Grŵp Gwariant Cyllid a Llywodraeth Leol wedi arbed **£19.857 miliwn** o gyllidebau dangosol Terfyn Gwariant Adrannol Adnoddau (RDEL) yn 2024-25. Gwnaed rhagor o arbedion hefyd i gwrdd â phwysau ychwanegol o fewn y Prif Grŵp Gwariant sy'n gysylltiedig â Diwygio'r Senedd; gweithredu'r Bil Partneriaeth Gymdeithasol; a'r Ardoll Ymwelwyr arfaethedig i fwrw ymlaen â newidiadau i'r Dreth Trafodiadau Tir. Mae dyraniadau o gronfeydd wrth gefn hefyd wedi cael eu gwneud mewn perthynas â'r canlynol:

- Ardrethi Annomestig – Rhyddhad Ardrethi – £60.295 miliwn
 - Lluosydd Ardrethi Annomestig – £18 miliwn
 - Cost benthyca – £2.235 miliwn
 - Cyllid gwaelodol ar gyfer y Grant Cynnal Refeniw – £1.3 miliwn
6. Mae'r Grant Cynnal Refeniw wedi cael ei leihau £37 miliwn (gweler paragraff 7 isod), sy'n adlewyrchu'r cynnydd yn y rhagolwg ar gyfer ardrethi annomestig heb unrhyw effaith ar y cyllid cyffredinol heb ei neilltuo (AEF) sydd ar gael i awdurdodau lleol. Mae'r newidiadau hyn yn arwain at **gynnydd cyffredinol o £25.208 miliwn** i'r Prif Grŵp Gwariant yn 2024-25, o'i gymharu â'r gyllideb ddangosol. Mae'r newidiadau a wnaed yn erbyn cyllidebau dangosol 2024-25 wedi'u nodi yn y tabl canlynol, ac mae gwybodaeth naratif ychwanegol wedi'i darparu isod.

Trosolwg o newidiadau cyllidebol

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Disgrifiad o'r Llinell Wariant yn y Gyllideb	Sefyllfa ddangoso l 2024-25	Newidiadau 2024-25	Sefyllfa ddiwygiedig 2024-25
840	Cyllid Refeniw Cyffredinol Llywodraeth Leol	4,574,436	-17,432	4,557,004
875	Ardrethi Annomestig - Rhyddhad Ardrethi	27,700	51,030	78,730
860	Cyllid Refeniw Cyffredinol yr Heddlu	112,349	-18	112,331
885	Canlyniadau Refeniw Mentrau Cyllid Preifat Llywodraeth Leol	2,596	-	2,596
887	Trawsnewid a Deddfwriaeth	7,584	-910	6,674
940	Costau Casglu Ardrethi Annomestig	5,172	-	5,172
1600	Cymorth Ariannol Brys (Wcraïn)	20,000	-15,500	4,500
1600	Cymorth Ariannol Brys	1	-	1
1500	Gwasanaethau Asiantaeth y Swyddfa Briso	8,561	8,439	17,000
1540	Tribiwnlys Prasio Cymru	1,074	826	1,900
1550	Diwygio ac Ymchwil Trethiant Lleol	4,800	-	4,800
1440	Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol	750	480	1,230
1462	Democratiaeth Llywodraeth Leol	126	-	126
1463	Polisi Etholiadau	4,500	-1000	3,500
1571	Gwella a Chefnogi	941	-300	641
7093	Academi Wales	1,134	-100	1,034
1574	Cynghorau Cymuned a Thref	144	-	144
1575	Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus	530	-	530
Cyfanswm Llywodraeth Leol		4,772,398	25,515	4,797,913
1576	Ystadau Cymru	800	-300	500
6775	Arolygiaeth Gofal Cymru	15,058	-	15,058
6775	Arolygiaeth Gofal Cymru (heb fod yn arian parod)	31	-5	26
6785	Arolygiaeth Iechyd Cymru	4,945	-	4,945
6785	Arolygiaeth Iechyd Cymru (heb fod yn arian parod)	99	-10	89
6280	Gwariant Rhaglen Estyn	15,893	-	15,893
6280	Gwariant Rhaglen Estyn (heb fod yn arian parod)	200	-	200
4028	Cost Bentyca	12,139	2,235	14,374
6990	Cyllid ar gyfer y Rhaglen Caffael Masnachol	2,368	283	2,651
7096	e-Gaffael	3,650	-150	3,500
7090	Awdurdod Cyllid Cymru	7927	304	8,231
7090	Awdurdod Cyllid Cymru (heb fod yn arian parod)	228	-	228
7092	Trethi Datganoledig	749	-100	649
6667	Ymchwil Economaidd	226	-20	206

6665/6666	Buddsoddi i Arbed	6,603	-2,544	4,059
Cyfanswm y gyllideb y tu allan i Lywodraeth Leol		70,916	-307	70,609
Cyfanswm Prif Grŵp Gwariant		4,843,314	25,208	4,868,522

Cyllid Refeniw Cyffredinol Llywodraeth Leol

- Mae gostyngiad o **£17,432 miliwn** ar wyneb y gyllideb i'r Llinell Wariant hon yn y Gyllideb. Mae hyn o ganlyniad i ostyngiad o £37 miliwn yn y llinell sylfaen ar gyfer y Grant Cynnal Refeniw, ynghyd â dyraniad o £18 miliwn i gefnogi rhewi'r Lluosydd Ardrethi Annomestig (sydd hefyd yn rhan o'r Setliad Llywodraeth Leol).
- Er y bu **gostyngiad o £37 miliwn** yn y llinell sylfaen ar gyfer y Grant Cynnal Refeniw, mae hyn yn cael ei wrthbwyso gan y cynnydd yn y cyfraniad o ardrethi annomestig sy'n rhan o'r setliad cyffredinol, gan gynnal y cynnydd o 3.1% yn y setliad a roddwyd yn ddangosol fel rhan o Gyllideb Derfynol 2023-24. Mae £1.3 miliwn ychwanegol hefyd wedi cael ei ddyrannu i'r Llinell Wariant yn y Gyllideb i ddarparu cyllid ar gyfer terfyn isaf i sicrhau nad oes unrhyw awdurdod lleol yn cael llai na 2% o gynnydd yn y setliad.
- Bydd y **dyraniad o £18 miliwn** yn cael ei wneud i dalu am gost capio'r cynnydd yn y lluosydd ardrethi annomestig. Bydd y lluosydd ardrethi annomestig yn cynyddu 5%, yn hytrach nag yn ôl Mynegai Prisiau Defnyddwyr (CPI) (6.7%). Mae'r lluosydd ardrethi annomestig yn berthnasol i bob eiddo sy'n talu ardrethi yng Nghymru.
- Bydd y lluosydd ardrethi annomestig yng Nghymru yn cynyddu o 0.535 i 0.562 yn 2024-25.

Rhyddhad ar Ardrethi Annomestig

11. Mae'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Ardrethi Annomestig - Rhyddhad Ardrethi **wedi cynyddu £51.030 miliwn**. Mae hyn o ganlyniad i ddyraniad o £60.295 miliwn o gyllid canlyniadol, yn ogystal â throsglwyddo £9.265 miliwn allan i'r Llinellau Gwariant yn y Gyllideb ar gyfer Gwasanaethau Asiantaeth y Swyddfa Brisio a Thriwlynys Prasio Cymru i sefydlu llinell sylfaen ddigonol o gyllid ar gyfer y ddau gorff yn y dyfodol. Bydd y trosglwyddiad yn cefnogi Asiantaeth y Swyddfa Brisio a Thriwlynys Prasio Cymru i weithredu'r Bil Cyllid Llywodraeth Leol (Cymru), yn enwedig y darpariaethau sy'n ymwneud ag ailbrisiadau rheolaidd neu amlach ar gyfer y dreth gyngor ac ardrethi annomestig.
12. Bydd y dyraniad o gyllid canlyniadol i'r Llinell Wariant yn y Gyllideb yn cael ei ychwanegu at y gyllideb bresennol o £18.435 miliwn ar gyfer rhyddhad ardrethi (llinell sylfaen ar ôl throsglwyddo allan i Asiantaeth y Swyddfa Brisio a Thriwlynys Prasio Cymru). Bydd hyn yn darparu rhyddhad ardrethi o 40% ar gyfer busnesau manwerthu, hamdden a lletygarwch yn 2024-25. Mae hyn yn ostyngiad o'r 75% o gynlluniau Rhyddhad Ardrethi Manwerthu, Hamdden a Lletygarwch (RLHRR) a ddarparwyd yn 2023-24.
13. Bydd y cynllun RLHRR yn cefnogi dros 26,000 sy'n talu ardrethi gyda'u biliau yn 2024-25, gan barhau i ryw raddau â'r cymorth sydd wedi cael ei ddarparu yn y blynyddoedd ers dechrau'r pandemig.

Refeniw Cyffredinol yr Heddlu

14. Mae'r gostyngiad yn y Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Refeniw Cyffredinol yr Heddlu wedi digwydd o ganlyniad i gyfraniad ardrethi annomestig cynyddol mewn perthynas â Setliad yr Heddlu.

Trawsnewid a Deddfwriaeth

15. Bydd y Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Trawsnewid a Deddfwriaeth yn cael ei leihau 12% y cant yn 2024-25. Oherwydd lefel yr arbedion sydd eu hangen ar draws y Prif Grŵp Gwariant, bydd y gyllideb hon yn rhyddhau **£910k** i ailflaenoriaethu yn erbyn blaenoriaethau eraill ar draws Llywodraeth Cymru. Mae'r swm sy'n cael ei ryddhau yn ymwneud â chyllid heb ei ymrwymo a ddyrannwyd i Academi Wales ar gyfer Rhaglen Graddedigion Cymru Gyfan (£310k), diwygio cyllid (£500k) ac i gefnogi democratiaeth leol (£100k).
16. Bydd y gostyngiad mewn cyllid ar gyfer diwygio cyllid yn lleihau'r cyllid sydd ar gael i gefnogi'r gwaith o ddiwygio'r dreth gyngor ac ardrethi annomestig. Gallai hyn effeithio ar weithredu rhai agweddau ar Fil Cyllid Llywodraeth Leol (Cymru), os caiff ei basio, ond bydd effaith y gostyngiadau'n cael ei rheoli i leihau eu heffaith.
17. Yn yr un modd, gallai rhyddhau cyllid a ddyrannwyd i gefnogi democratiaeth leol olygu y bydd gwaith ar agweddau ar weithredu Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 yn cael ei ohirio, er y bydd effaith y newidiadau i'r gyllideb yn cael ei rheoli'n ofalus eto.
18. Bydd gostyngiad yn y cyllid ar gyfer Academi Wales yn golygu y bydd Rhaglen Graddedigion Cymru gyfan yn cael ei gohirio, yn amodol ar drafodaethau pellach ynglŷn â chymorth ariannol mewn rowndiau cyllidebol yn y dyfodol.

Cymorth Ariannol Brys

19. Nodwyd cyfran sylweddol o arbedion yn Rhaglen Ymateb Dyngarol Wcráin, sydd wedi cael **ei lleihau £15.5 miliwn** o'i gymharu â'r gyllideb ddangosol ar gyfer 24-25. Bu hyn yn bosibl oherwydd y gostyngiad sylweddol yn nifer y bobl sy'n cyrraedd o'r newydd yn ogystal â llwyddiant y rhaglen symud ymlaen sydd wedi ein galluogi i gynllunio i gau ein holl lety cychwynnol erbyn mis Medi 2024. Nid yw'r gostyngiad yn y gyllideb yn adlewyrchu newid mewn polisi ac nid oes disgwyl iddo gael unrhyw effeithiau sylweddol ar unigolion oherwydd dylai gweddill y swm fod yn ddigonol i gyflawni holl elfennau allweddol y rhaglen a pharhau i gefnogi pobl Wcráin i symud i lety tymor hir fel rhan o'u cymunedau lleol.

20. Fodd bynnag, rydym yn cydnabod bod risgiau o hyd, gan gynnwys bod y gyfradd symud ymlaen yn arafu neu fod nifer y bobl sy'n cyrraedd yn cynyddu'n sylweddol. Er bod gennym fesurau lliniaru ar waith i ymdopi petai arafwch yn y cyfraddau symud ymlaen, ni fyddai mor hawdd rheoli cynnydd sylweddol yn nifer y bobl sy'n cyrraedd. Credwn fod y senario hwn yn annhebygol iawn.
21. Bydd y gyllideb ddiwygiedig o £4.5 miliwn yn cael ei defnyddio i gefnogi'r llety cychwynnol sy'n weddill tan fis Medi 2024, yn ogystal â pharhau i gefnogi Canolfan Gyswilt bwrpasol hyd at ddiwedd mis Medi 2024. Byddwn hefyd yn parhau i weithio ar gynllun peilot i droi lleoliadau lletya addas yn drefniadau llety ffurfiol a fydd yn rhoi sefydlogrwydd i'r aelwydydd hyn os bydd y taliadau diolch yn dod i ben – nid yw hyn ond yn debygol o fod yn addas ar gyfer nifer fach o aelwydydd. Yn ogystal â hyn, byddwn yn ymestyn gweithgareddau symud ymlaen hyd at ddiwedd arfaethedig yr ystad llety gychwynnol er mwyn cynyddu i'r eithaf nifer yr aelwydydd sy'n cael eu helpu i fynd i lety tymor hir, sydd wedi helpu i leihau costau llety cychwynnol.
22. Ar hyn o bryd, nid yw ein cyllideb ar gyfer Wcráin yn cynnwys darparu unrhyw gyllid grant i awdurdodau lleol i ymgymryd â gweithgareddau symud ymlaen ac integreiddio. Fodd bynnag, mae Llywodraeth y DU wedi cyhoeddi £120 miliwn o Gronfa Atal Digartrefedd sy'n cael ei darparu yn lle tariffau blwyddyn 2 a 3 yn 2024-25. Bydd Cymru'n cael cyfran gymesur o'r cyllid hwn, a fydd yn cael ei ddyrannu i awdurdodau lleol i helpu i symud ymlaen, integreiddio ac atal digartrefedd. Nid ydym wedi cael cadarnhad eto ynglŷn â'r fethodoleg ariannu na'r swm sydd i'w dyrannu, ac rydym yn pwysu ar Lywodraeth y DU i roi eglurhad cyn gynted ag y bo modd. Bydd unrhyw oedi neu wyro oddi wrth y trefniant cyllido hwn yn effeithio ar ein cyllideb ar gyfer llety cychwynnol ac yn llonyddu ein cyfraddau symud ymlaen gan na fydd awdurdodau lleol yn gallu helpu pobl i fynd i lety yn y sector rhentu preifat.

Gwasanaethau Asiantaeth y Swyddfa Brisio a Thribiwnlys Prisio Cymru

23. Mae'r trosglwyddiadau i'r Llinellau Gwariant hyn yn y Gyllideb yn deillio o ailddyrrannu cyllid o gyllideb Rhyddhad ar Ardrethi Annomestig (gostyngiad o £9.265 miliwn) i sefydlu llinell sylfaen ariannu ddigonol ar gyfer Asiantaeth y Swyddfa Brisio (£8.439 miliwn yn ychwanegol) a Thribiwnlys Prisio Cymru (£846k yn ychwanegol) yn y dyfodol. Bydd llinellau sylfaen diwygiedig yn golygu bod modd cyflwyno diwygiadau i dreth leol, gan gynnwys y galw ychwanegol gofynnol am swyddogaethau prisio o ganlyniad i ddarpariaethau yn y Bil Cyllid Llywodraeth Leol (Cymru), ee ailbrisio amlach.

Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol

24. Mae **dyraniad o £480k** wedi cael ei wneud fel rhan o Gyllideb Ddrafft 2024-25 i dalu'r costau ychwanegol sy'n gysylltiedig â Diwygio'r Senedd.

Polisi Etholiadau

25. Mae'r gyllideb hon wedi cael ei lleihau **£1 filiwn** o'i chymharu â'r gyllideb ddangosol ar gyfer 2024-25; ystyrir bod modd ymdopi ag effeithiau'r gostyngiad hwn.

Gwella a Chymorth

26. Mae'r **arbediad o £300k** yn erbyn y gyllideb ddangosol yn ymwneud â chyllid nad yw wedi'i ymrwymo; ystyrir bod modd ymdopi â'r arbediad hwn heb ofni effeithiau niweidiol.

Academi Wales

27. Mae'r arbediad o £100k yn erbyn y gyllideb ddangosol yn ymwneud â'r rhaglen gyllid ar gyfer aelodau Etholedig sydd i fod i ddod i ben yn 2023-24.

Y Rhaglen Lywodraethu

28. Mae'r Gyfarwyddiaeth Llywodraeth Leol yn cefnogi'r gwaith o gyflawni nifer o ymrwymadau'r Rhaglen Lywodraethu. Nid oes unrhyw ddyraniadau newydd wedi cael eu gwneud i gefnogi ymrwymadau'r Rhaglen Lywodraethu drwy gyllideb ddrafft 2024-25. Mae manylion ymrwymadau'r Rhaglen Lywodraethu a'r Llinellau Gwariant yn y Gyllideb y cânt eu cefnogi ohonynt wedi'u nodi yn Atodiadau A a B.

Gwariant ataliol yn y portffolio hwn

29. Nid yw'r cyllid a ddarperir drwy'r grant cynnal refeniw yn gyllid wedi'i neilltuo; mater i awdurdodau lleol yw penderfynu ar flaenoriaethau ar gyfer ei ddefnyddio. Mae darparu'r cyllid sylweddol hwn fel hyn yn golygu bod gan awdurdodau lleol yr hyblygrwydd i gynllunio, ariannu a darparu eu gwasanaethau yn y ffordd sy'n gweithio orau i'w poblogaethau lleol nhw.

30. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol, ochr yn ochr â chyrrff cyhoeddus eraill yng Nghymru, feddwl am effaith tymor hir eu penderfyniadau, i weithio'n well gyda phobl, cymunedau a'i gilydd. Bydd y cyllid hwn yn cefnogi gwaith i atal problemau parhaus fel tlodi, anghydraddoldebau iechyd a newid yn yr hinsawdd.

31. Nid yw'r rhan fwyaf o'r cyllid cyfalaf (£180 miliwn) i awdurdodau lleol yn gyllid wedi'i neilltuo, ac mae awdurdodau lleol yn rhydd i benderfynu ar y ffordd orau o ddefnyddio'r cyllid i roi arian cyfatebol o bosibl i gynlluniau grant cyfalaf penodol eraill neu i ymgymryd â gwaith cyfalaf arall. Mae gyllideb ar wahân o £20 miliwn ar gael i awdurdodau lleol, i'w defnyddio i gefnogi prosiectau i ddatgarboneiddio eu hystadau, gan gefnogi prosiectau fel adeiladau ysgolion,

swyddfeydd neu gartrefi gofal. Mae'r cyllid hwn yn gweithio ochr yn ochr â ffrydiau cyllido eraill fel y rhaglen Cymunedau Dysgu Cynaliadwy.

Asesiad Effaith Integredig Strategol

32. Mae'r Asesiad Effaith Integredig Strategol yn parhau i ganfod tueddiadau allweddol, effeithiau strategol a chronnol ar lefel portffolio, ar draws amrywiaeth o feysydd, gan gynnwys rhoi ystyriaeth briodol ar draws y gofynion statudol.
33. Ni ddylid darllen yr Asesiad Effaith Integredig Strategol ar ei ben ei hun. Dylid ei ddarllen ar y cyd â naratif y Gyllideb ddrafft ehangach a dogfennau ategol, fel adroddiad y Prif Economegydd a'n dadansoddiad diweddaraf o'r effaith ddosbarthiadol. Ar ôl cyhoeddi'r Gyllideb ddrafft, byddwn hefyd yn cyhoeddi crynodeb o'r holl dystiolaeth Weinidogol i bwyllgorau craffu'r Senedd.
34. Mae realiti llwm yr amgylchiadau ariannol eithriadol yr ydym yn eu hwynebu wedi golygu bod angen dull mwy sylfaenol o weithredu. Rydym wedi ail-lunio'r dyraniadau gwariant dangosol yn ein cyllideb i ddarparu cyllid ac amddiffyniad ychwanegol i'r gwasanaethau sydd bwysicaf i bobl a chymunedau ledled Cymru, sef y GIG a'r setliad llywodraeth leol craidd sy'n ariannu ysgolion, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol a gwasanaethau bob dydd eraill. Rydym wedi gwneud hynny yn unol â'n blaenoriaethau, sef:
- Diogelu gwasanaethau cyhoeddus rheng flaen, craidd cyn belled ag y bo modd.
 - Sicrhau'r budd mwyaf i aelwydydd sy'n cael eu taro galetaf.
 - Blaenoriaethu swyddi, lle bynnag y bo hynny'n bosibl.
 - Gweithio mewn partneriaeth â chyrff eraill yn y sector cyhoeddus i wynebu'r storm ariannol hon gyda'i gilydd.
 - Ail-ffocysu cyllid draw oddi wrth feysydd nad ydynt wedi'u datganoli, y dylai Llywodraeth y DU fod yn eu hariannu.
35. Rydym wedi defnyddio'r dull hwn i sicrhau ein bod yn parhau i ganolbwyntio cyllid lle gall gael yr effeithiau mwyaf cadarnhaol yn yr amgylchiadau a chymryd camau i sicrhau ein bod yn lliniaru effeithiau uniongyrchol ar bobl a lleoedd, cyn belled ag y bo modd. O wario mwy mewn rhai meysydd, mae llai i'w wario mewn meysydd eraill. Pan fo angen gwneud penderfyniadau anodd, rydym wedi ceisio canfod y meysydd hynny lle mae'r effeithiau cymharol yn llai na'u dewisiadau eraill ac rydym wedi ceisio cymryd camau i liniaru'r effeithiau cyn belled ag y bo modd. O ystyried yr amgylchiadau, ni fu modd osgoi effeithiau negyddol ym mhob achos.
36. Yn fy mhortffolio fy hun, rwyf wedi diogelu'r cynnydd a gynlluniwyd o'r blaen i'r setliad llywodraeth leol. Drwy weithredu fel hyn, fy nod yw darparu cyllid i awdurdodau a fydd yn eu galluogi i ddiogelu, cyn belled ag y bo modd, arian craidd ar gyfer ysgolion a gwasanaethau cymdeithasol, ond hefyd i gydnabod gwerth yr amrediad o wasanaethau eraill y mae cynghorau'n eu darparu megis casgliadau sbwriel a gwasanaethau hamdden lleol.

37. Nid ydym wedi cuddio'r ffaith bod rhaid i ni wneud penderfyniadau cyllidebol anodd yn ystod y flwyddyn 2023-24 bresennol ac fel rhan o'n penderfyniadau ar gyfer cyllideb 2024-25. Rydym yn dal i ganolbwyntio ar y meysydd hynny lle mae'r angen mwyaf, felly rydym wedi cynnal y cynnydd dangosol i'r setliad llywodraeth leol, gan mai awdurdodau lleol sy'n gyfrifol am lawer o wasanaethau rheng flaen y mae pobl yn dibynnu arnynt. Fodd bynnag, rydym yn ymwybodol iawn bod effaith barhaus chwyddiant cyson uchel, pwysau ar gyflogau, prisiau ynni uchel a chynnydd yn y galw am wasanaethau yn rhoi pwysau sylweddol ar awdurdodau lleol. Drwy wneud eu penderfyniadau eu hunain am gyllidebau, blaenoriaethu a thrawsnewid gwasanaethau, bydd awdurdodau'n asesu'r effaith ar wahanol grwpiau o ddefnyddwyr gwasanaethau drwy eu hasesiadau effaith lleol eu hunain. Mae maint yr heriau ariannol yn golygu y bydd rhaid i gynghorau hefyd wneud penderfyniadau anodd iawn, a bydd effeithiau negyddol ar rai meysydd gwasanaeth oherwydd y pwysau ariannol parhaus hyn.
38. Rwyf hefyd wedi darparu cymorth ychwanegol drwy Ryddhad ar Ardrethi Annomestig ac wedi gwneud dyraniadau i'r Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol i gefnogi Diwygio'r Senedd yn ogystal â dyraniadau i Asiantaeth y Swyddfa Brisio a Thribiwnlys Prisio Cymru i gefnogi'r gwaith o gyflwyno diwygiadau i'r trethi lleol.
39. Yn Natganiad yr Hydref, a gyhoeddwyd ar 22 Tachwedd 2023, roedd Llywodraeth y DU wedi cyhoedd cynnydd yn Nherfyn Gwariant Adrannol Adnoddau (RDEL) Llywodraeth Cymru o ddim ond £167 miliwn yn 2024-25; mae hyn er gwaethaf y ffaith bod y GIG ac awdurdodau lleol yn dweud eu bod yn wynebu heriau difrifol. O ganlyniad i'r cyfyngiadau ar ein cyllid, nid ydym wedi gallu dyrannu unrhyw gymorth ychwanegol i awdurdodau lleol drwy'r Grant Cynnal Refeniw yn 2024-25. Er y bu gostyngiad o £37 miliwn yn y llinell sylfaen ar gyfer y Grant Cynnal Refeniw, mae hyn yn cael ei wrthbwyso gan y cynnydd mewn refeniw a ragwelir o ardrethi annomestig sy'n rhan o'r setliad cyffredinol. Mae hyn yn golygu bod y cynnydd yn y setliad o 2023-24 yn parhau i fod yn 3.1%.
40. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru wedi amcangyfrif pwysau ariannol o £411 miliwn, gan ystyried y cynnydd arfaethedig hwn a chynnydd tybiedig o 5% yn y dreth gyngor. Mae awdurdodau lleol yn gwneud penderfyniadau'n lleol ynglŷn â sut mae'r setliad llywodraeth leol yn cael ei wario. Maent yn rhwym wrth y gofyniad sydd arnynt eu hunain i gwblhau asesiadau effaith, gan gynnwys asesiadau cydraddoldeb a hawliau plant, yn ogystal ag ystyried Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol wrth wneud penderfyniadau. Mae awdurdodau lleol yn darparu amrediad eang o wasanaethau cyhoeddus, ac mae'r rhain yn aml i'r rhai mwyaf agored i niwed yn ein cymdeithas neu'r rhai sydd dan anfantais economaidd. Mae gwasanaethau allweddol yn cynnwys gofal cymdeithasol, addysg a digartrefedd. Yn benodol, mae awdurdodau lleol yn darparu gwasanaethau sylweddol i blant drwy addysg a gwasanaethau cymdeithasol. Maent hefyd yn darparu amrediad eang o wasanaethau i bobl sydd â nodwedd warchoddedig.
41. Staff yw'r elfen fwyaf o gostau awdurdodau lleol, felly o ystyried y pwysau o ran gwariant a galw a'r amlen ariannol gyfyngedig mae'n debygol y bydd pwysau ar nifer y staff. Ar hyn o bryd, mae oddeutu 128,000 o bobl yn cael eu cyflogi gan

awdurdodau lleol. Ar gyfartaledd, byddai pob £20 miliwn o arbedion pe baent yn cael eu trosi'n uniongyrchol i'r bil cyflogau yn cyfateb i oddeutu 400 o swyddi. Byddai'r nifer hwn yn fwy pe bai'r arbedion yn canolbwyntio ar y rheini mewn swyddi ar gyflogau is, er enghraifft gweithwyr gofal neu gymorthyddion addysgu. Fel arall, pe bai gwasanaethau craidd yn cael eu diogelu, gallai'r colledion swyddi gael eu crynhoi'n anghymesur mewn gwasanaethau anstatudol. Bydd yr effeithiau'n amrywio rhwng awdurdodau lleol yn dibynnu ar y dewisiadau lleol a wneir gan gynghorwyr ym mhrosesau eu cyllidebau, ar allu'r sefydliad i wneud arbedion, ar drawsnewid gwasanaethau a defnyddio cronfeydd wrth gefn; ac wrth gwrs ar y parodrwydd a'r gallu i gynyddu lefel y dreth gyngor.

42. Er bod gan awdurdodau lleol gronfeydd wrth gefn, bydd llawer o'r rhain yn cael eu neilltuo at ddibenion penodol. Gall awdurdodau lleol ystyried defnyddio rhai o'u cronfeydd wrth gefn cyffredinol neu ail-bwrpasu cronfeydd wrth gefn sydd wedi'u clustnodi ar gyfer gwariant tymor byr nad yw'n rheolaidd i gefnogi'r gwaith o drawsnewid gwasanaethau neu i ail-ddylunio gwasanaethau'n radical er mwyn lleihau costau neu wella effeithlonrwydd. Gall hyn gynnwys gweithio gyda'i gilydd neu gyda phartneriaid eraill.
43. Rydym wedi penderfynu rhoi 5% o gap ar gynydd y lluosydd ardrethi annomestig ar gyfer 2024-25, ar gost flynyddol gylchol o £18 miliwn. Mae hyn yn is na'r cynnydd o 6.7% a fyddai'n cael ei roi ar filiau petai'r lluosydd yn cael ei gynyddu yn unol â'r sefyllfa ddiodyn sef defnyddio'r Mynegai Prisiau Defnyddwyr. Mae pawb sy'n talu ardrethi eisoes yn derbyn budd rhyddhad llawn o'r cap hwn ar y lluosydd. Dyma'r lefel uchaf o gymorth fforddiadwy gan ddefnyddio'r holl gyllid canlyniadol a ddaeth i Gymru o ganlyniad i benderfyniadau a gyhoeddwyd yn Natganiad yr Hydref Llywodraeth y DU.
44. Ni fydd cynnydd yn y lluosydd yn effeithio ar bron i hanner y bobl sy'n talu ardrethi, gan gynnwys miloedd o fusnesau bach ledled Cymru, gan fod ein system hael o ryddhad llawn yn golygu nad ydynt yn talu ardrethi o gwbl.
45. Byddwn hefyd yn buddsoddi £78 miliwn yn ychwanegol i ddarparu pumed flwyddyn olynol o gymorth i fusnesau manwerthu, hamdden a lletygarwch gyda'u biliau ardrethi annomestig. Mae hyn yn adeiladu ar y £1 biliwn o gymorth a ddarperir drwy ein cynlluniau rhyddhad ar ardrethi manwerthu, hamdden a lletygarwch ers 2020-21. Bydd busnesau cymwys yn cael 40% o ryddhad ar ardrethi annomestig drwy gydol 2024-25. Fel yn y blynyddoedd a fu, bydd y rhyddhad yn cael ei gapio ar £110,000 y busnes ledled Cymru.
46. Ynghyd â pharhau i ddarparu rhyddhad trosiannol i'r rhai sy'n talu ardrethi, yn dilyn ailbriso ardrethi annomestig yn 2023 a rhyddhad newydd i'r rhai sy'n talu ardrethi ac sy'n buddsoddi mewn gwelliannau i eiddo ac ynni adnewyddadwy, bydd ein mesurau ardrethi yn darparu £134 miliwn o gymorth ar gyfer 2024-25. Mae hyn yn ychwanegol at ein cynlluniau rhyddhad parhaol sy'n cael eu hariannu'n llawn ac sy'n werth £250 miliwn i fusnesau a rhai eraill sy'n talu ardrethi bob blwyddyn. Bydd pawb sy'n talu ardrethi yn elwa o'r pecyn hwn.

Newid yn yr Hinsawdd a Sero Net Cymru

47. Nid yw cyllideb cyfalaf llywodraeth leol wedi newid o'i chymharu â'r gyllideb ddangosol ar gyfer 2024-25. Bydd £20 miliwn o hyn yn cael ei gyfeirio'n benodol i fynd i'r afael â datgarboneiddio a chefnogi Cymru Sero Net. Mae cyllid refeniw hefyd yn bodoli yn y Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Gwella a Chymorth ac yn y Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Ystadau Cymru, i helpu gyda chynlluniau i ddatgarboneiddio ystadau Llywodraeth Leol a Llywodraeth Cymru. Mae dewisiadau caffael yn sbardun sylweddol i allyriadau carbon, a bydd angen i Awdurdodau Lleol ystyried sut i ddefnyddio eu gwariant craidd yn ogystal â chyllid penodol i barhau i weithio tuag at sero net.

Sipsiwn, Roma a Theithwyr a phobl sy'n cyrraedd o Wcráin

48. Nid oes unrhyw ddyraniadau yn y Prif Grŵp Gwariant Cyllid a Llywodraeth Leol i gefnogi Sipsiwn, Roma a Theithwyr ac nid oes unrhyw drosglwyddiadau penodol wedi cael eu gwneud i'r Grant Cynnal Refeniw mewn perthynas â'r cymunedau hyn.

49. Mae ein cyllideb ddrafft yn 2024-25 yn cynnwys cyllideb refeniw o £4.5 miliwn yn y Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Cymorth Ariannol Brys i barhau i gefnogi ein hymateb brys i'r argyfwng dyngarol yn Wcráin. Bydd y cyllid hwn yn parhau i ddarparu llety cychwynnol a chymorth cofleidiol i'r rheini sydd eisoes wedi cyrraedd Cymru yn ogystal â'r rheini a allai barhau i gyrraedd yn 2024-25.

50. O fewn y Prif Grŵp Gwariant ar gyfer Cyfiawnder Cymdeithasol, y gyllideb cyfalaf Safleoedd Sipsiwn-Teithwyr yw £3.449 miliwn ar gyfer 2024-25, sydd heb newid o'r gyllideb ddangosol a gyhoeddwyd ym mis Mawrth 2023. Mae'r gyllideb yn cynnwys datblygu safleoedd newydd, estyniadau i safleoedd a phrosiectau adnewyddu mewn safleoedd sy'n eiddo i awdurdodau lleol ledled Cymru.

RHAN O'R TABLAU AR GYFER PRIF GRŴP GWARIANT CYLLID A LLYWODRAETH LEOL					
ADNODD					
Llinell Wariant yn y Gyllideb	Cyllideb Ddangosol 2024-25	Cyllideb Ddrafft 2024-25	Newid	% Newid	Ymrwymiadau'r Rhaglen Lywodraethu
	£000oedd	£000oedd	£000oedd	£000oedd	
Cyllid Refeniw Cyffredinol Llywodraeth Leol	4,574,436	4,557,004	(17,432)	-0.4%	
Ardrethi Annomestig - Rhyddhad Ardrethi	27,700	78,730	51,030	1.8%	
Cyllid Refeniw Cyffredinol yr Heddlu	112,349	112,331	(18)	0.0%	
Canlyniadau Refeniw Mentrau Cyllid Preifat Llywodraeth Leol	2,596	2,596	-	0.0%	
Trawsnewid a Deddfwriaeth	7,584	6,674	(910)	-12.0%	Cryfhau ymreolaeth ac effeithiolrwydd llywodraeth leol i'w gwneud yn fwy llwyddiannus wrth ddarparu gwasanaethau. Ehangu ein rhaglen Mynediad i Swydd Etholedig.
Costau Casglu Ardrethi Annomestig	5,172	5,172	-	0.0%	
Cymorth Ariannol Brys	20,001	4,501	(15,500)	-0.8%	
Cam Gweithredu: Cymorth Cyllid ar gyfer Llywodraeth Leol	4,749,838	4,767,008	17,170	0.4%	
Gwasanaethau Asiantaeth y Swyddfa Brisio	8,561	17,000	8,439	98.6%	Ceisio diwygio'r dreth gyngor i sicrhau system decach a mwy graddoledig.
Tribiwnlys Prisio Cymru	1,074	1,900	826	76.9%	
Ymchwil a Dadansoddi Trethiant Lleol	4,800	4,800	-	0.0%	
Cam Gweithredu: Gwasanaethau Prisio	14,435	23,700	9,265		
Maes Rhaglenni Gwariant: Cyllid Llywodraeth Leol	4,764,273	4,790,708	26,435		
Noddi Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru	750	1,230	480	64.0%	
Gwariant i Hyrwyddo Democratiaeth Leol	126	126	-	0.0%	
Polisi Etholiadau	4,500	3,500	(1,000)	-22.2%	Diwygio etholiadau llywodraeth leol i leihau'r diffyg democrataidd.
Cam Gweithredu: Meithrin Democratiaeth Leol	5,376	4,856	(520)	-9.7%	
Gwella a Chefnogi	941	641	(300)	-31.9%	Cryfhau ymreolaeth ac effeithiolrwydd llywodraeth leol i'w gwneud yn fwy llwyddiannus wrth ddarparu gwasanaethau.
Cam Gweithredu: Gwella Llywodraeth Leol	941	641	(300)	-31.9%	
Academi Wales	1,134	1,034	(100)	-8.8%	
Cam Gweithredu: Academi Wales	1,134	1,034	(100)	-8.8%	
Cynghorau Cymuned a Thref	144	144	-	0.0%	Cryfhau ymreolaeth ac effeithiolrwydd llywodraeth leol i'w gwneud yn fwy llwyddiannus wrth ddarparu gwasanaethau.
Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus	530	530	-	0.0%	
Cam Gweithredu: Cefnogi Cydweithio a Diwygio	674	674	-	0.0%	
Maes Rhaglenni Gwariant: Gwella Gwasanaethau, Cydweithio a Democratiaeth	8,125	7,205	(920)	-11.3%	
RHAN O'R TABLAU AR GYFER PRIF GRŴP GWARIANT CYLLID A LLYWODRAETH LEOL	4,772,398	4,797,913	25,515	0.5%	

Y Rhaglen Lywodraethu

Ceisio diwygio'r dreth gyngor i sicrhau system decach a mwy blaengar – Yn dilyn ymgynghoriad Cam 1 ar dreth gyngor decach yn ystod haf 2022, cyhoeddais grynodedb o'r ymatebion ar 16 Rhagfyr, ynghyd ag amlinelliad o'r camau nesaf. Rhoddais ragor o fanylion mewn datganiad ar 2 Mai. Ar 14 Tachwedd, lansiais ymgynghoriad Cam 2 yn gofyn am farn ar raddfa a chyflymder y broses ddiwygio. Gwneir darpariaeth ar gyfer y gwaith hwn drwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Diwygio ac Ymchwil Trethiant Lleol.

Ochr yn ochr â'm cynlluniau ar gyfer diwygio system y dreth gyngor, nodais fy nghynlluniau ar gyfer diwygio'r system ardrethi annomestig ar 2 Mai. Cyflwynais y Bil Cyllid Llywodraeth Leol (Cymru) ar 20 Tachwedd: mae hyn yn cynnwys darpariaethau a fydd yn galluogi gwelliannau i drethi lleol ac yn sicrhau eu bod yn cael eu teilwra'n well i anghenion Cymru. Gwneir darpariaeth ar gyfer y gwaith hwn drwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Diwygio ac Ymchwil Trethiant Lleol a thrwy Linellau Gwariant yn y Gyllideb ar gyfer Asiantaeth y Swyddfa Brisio a Thribiwnlys Priso Cymru.

Cryfhau annibyniaeth ac effeithiolrwydd llywodraeth leol i'w gwneud yn fwy llwyddiannus wrth ddarparu gwasanaethau – Mae'r ymrwymiad hwn yn y Rhaglen Lywodraethu yn cael ei gyflawni drwy'r cyllid ar gyfer gwelliannau sy'n cael eu harwain gan y sector llywodraeth leol, gan gynnwys trawsnewid digidol (sydd hefyd yn cyflawni yn erbyn ymrwymiad y Rhaglen Lywodraethu i gyflawni'r Strategaeth Ddigidol), drwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Trawsnewid a Deddfwriaeth. Mae gwaith i wella rheolaeth ariannol a llywodraethiant ariannol y Cynghorau Cymuned yn cael ei ariannu gan y Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Cynghorau Cymuned a Thref a dyraniad o'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Trawsnewid a Deddfwriaeth. Ymysg gwaith arall a fydd yn cyfrannu mae ein gwaith diwygio ariannol a'n gwaith ar ddiwygio'r dreth gyngor a chynyddu cyfranogiad democrataidd. Bydd hyn yn cael ei ariannu drwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Trawsnewid a Deddfwriaeth a thrwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Diwygio ac Ymchwil Trethiant Lleol.

Lleihau'r baich gweinyddol ar awdurdodau lleol – Ar ôl ymgysylltu â llywodraeth leol, nodwyd mai grantiau wedi'u neilltuo oedd y baich gweinyddol mwyaf brys i fynd i'r afael ag ef. Mae gwaith yn mynd rhagddo ar draws pob maes portffolio Gweinidogol i ganfod grantiau y gellir eu cynnwys yn y Grant Cynnal Refeniw, grantiau y gellir eu cyfuno, a chyfleoedd i leihau'r baich adrodd ar y rhain ac unrhyw grantiau eraill sy'n weddill. Nid oes goblygiadau cyllidol yn deillio o'r gwaith hwn.

Archwilio a datblygu mesurau effeithiol ar gyfer treth, cynllunio a thai i sicrhau bod buddiannau pobl leol yn cael eu diogelu – Fel rhan o'r dull gweithredu tair elfen a gyhoeddwyd gan y Gweinidog Newid Hinsawdd ym mis Gorffennaf 2021, bu Llywodraeth Cymru yn ymgynghori ynghylch newidiadau i'r trethi lleol i helpu awdurdodau lleol i reoli effaith ail gartrefi a llety hunanarlwyo yn eu hardaloedd. Daeth y newidiadau canlyniadol i rym ar 1 Ebrill 2023. Mae'r Llinellau Gwariant yn y Gyllideb ar gyfer Asiantaeth y Swyddfa Brisio a Diwygio ac Ymchwil

Trethiant Lleol yn cynnwys darpariaeth ar gyfer gweithredu'r newidiadau a monitro'r effaith ar y sylfaen drethu leol.

Diwygio etholiadau llywodraeth leol i leihau'r diffyg democrataidd – -Yn

2022-2023, roeddem wedi cynnal cynlluniau peilot ar ddefnyddio technoleg ddigidol i alluogi dewisiadau pleidleisio hyblyg i bleidleiswyr mewn pedair ardal awdurdod lleol ac wedi cynnal gweithgareddau allgymorth i hyrwyddo cofrestru ac ymgysylltu. Daeth y ffrydiau gwaith hyn i ben yn yr etholiadau lleol ym mis Mai 2022. Mae gwerthusiad o'r cynlluniau peilot gan y Comisiwn Etholiadol a'r gwaith allgymorth gan rwydwaith o sefydliadau wedi dod i law, ac mae'n cyfrannu at gam nesaf ein gwaith cyn ein setiau nesaf o etholiadau datganoledig yn 2026 a 2027. Ym mis Hydref 2023, fe wnaethom ni gyflwyno'r Bil Etholiadau a Chyrff Etholedig (Cymru), sy'n bwrw ymlaen â'r cynigion yn ein Papur Gwyn o 2022 ar ddiwygio a gweinyddu etholiadol, a gefnogwyd yn ein hymgyngoriad ac sydd angen deddfwriaeth sylfaenol. Mae'r rhain yn cynnwys gwella hygyrchedd i'r system etholiadol drwy gofrestru etholiadol heb gofrestru, sefydlu Llwyfan Gwybodaeth Etholiadau a sefydlu Bwrdd Rheoli Etholiadol. Rydym hefyd wedi datblygu cam nesaf ein cymorth ymgysylltu uniongyrchol ar ffurf cynnig grant newydd dros nifer o flynyddoedd i gefnogi gwaith awdurdodau lleol a'r trydydd sector i feithrin iechyd democrataidd Cymru. Mae'r gwaith hwn yn cael ei wneud ar y cyd â gwaith ar ehangu'r rhaglen Mynediad i Swyddi Etholedig, cynyddu amrywiaeth mewn democratiaeth a gwaith Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru ar ddiffinio, mesur a monitro iechyd democrataidd. Caiff y gwaith hwn ei ariannu o'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Polisi Etholiadau, a chaiff y cyllid ei ddarparu i brif gynghorau drwy'r Grant Cynnal Refeniw, sydd hefyd yn cydnabod costau gweithredu Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Ehangu ein rhaglen Mynediad i Swyddi Etholedig – Mae darpariaethau i ddarparu cronfa mynediad i swyddi etholedig a mathau eraill o gymorth i ymgeiswyr sydd â nodweddion gwarchoddedig wedi'u cynnwys yn y Bil Etholiadau a Chyrff Etholedig. Os bydd y Bil hwn yn cael Cydsyniad Brenhinol, bydd unrhyw gostau sy'n deillio o ddechrau gweithredu yn cael eu hariannu o'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Trawsnewid a Deddfwriaeth.

Cyflawni'r Bennod Llywodraeth Leol yn y Cynllun Gweithredu Cydraddoldeb Hiliol – Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i alluogi Cymru wrth-hiliol. Fel rhan o hyn, byddaf yn sicrhau bod y fframwaith deddfwriaethol a llywodraethu ar gyfer llywodraeth leol yn hyrwyddo camau gweithredu a phenderfyniadau sy'n wrth-hiliol. Rwy'n bwrw ymlaen ag amrywiaeth o newidiadau i'r fframwaith deddfwriaethol i sicrhau bod llywodraethiant awdurdodau lleol yn digwydd o fewn fframwaith statudol sy'n cefnogi cydraddoldeb ac amrywiaeth ac sy'n mynd ati i hyrwyddo gwrth-hiliaeth. Bydd hyn hefyd yn galluogi llywodraeth leol i adolygu ei phrosesau recriwtio, ei pholisïau adnoddau dynol mewnol a'i phrosesau cwyno ei hun i sicrhau eu bod yn wrth-hiliol. Y Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Trawsnewid a Deddfwriaeth fydd yn ariannu'r gwaith hwn.

Sicrhau bod gan bob rhanbarth yng Nghymru ddull effeithiol ac atebol yn ddemocrataidd o ddatblygu economïau'r dyfodol – Mae'r ymrwymiad hwn bellach wedi'i gyflawni ac wedi'i gwblhau. Mae Cyd-bwyllgorau Corfforedig bellach wedi'u sefydlu. Mae hyn bellach yn cael ei adlewyrchu yn y cyllid craidd a geir drwy Setliad Llywodraeth Leol sydd heb ei neilltuo, i adlewyrchu'r ffaith bod cynnal a

chefnogi cydweithio rhwng awdurdodau lleol yn rhan o'r model gweithredu craidd ar gyfer llywodraeth leol.

Newid y fframwaith perfformiad ar gyfer llywodraeth leol er mwyn galluogi arloesedd, tryloywder a pherchnogaeth leol yn well – Mae'r ymrwymiad hwn wedi'i gwblhau a'i gyflawni. Cafodd cyfundrefn lywodraethu a pherfformiad newydd ei rhoi ar waith gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021. Darperir cymorth parhaus i awdurdodau lleol i gynnal hunanasesiadau ac asesiadau panel, drwy'r Rhaglen Gwella a Chymorth dan arweiniad y sector llywodraeth leol sy'n cael ei hariannu drwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Trawsnewid a Deddfwriaeth.

Parhau i adolygu gwaith partneriaeth rhanbarthol gyda phartneriaid lleol – Yn dilyn trafodaethau helaeth gyda phartneriaid a phartneriaethau, mae Cyngor Partneriaeth Cymru wedi cytuno ar adroddiad sy'n cynnwys sawl argymhelliad ac mae wedi cyhoeddi'r adroddiad hwnnw. Mae'r adroddiad hwn wrthi'n cael ei baratoi i'w gyhoeddi, pan gaiff yr ymrwymiad ei gyflawni a'i gwblhau.

Archwilio'r modd y gallai sefydlu Ysgol Lywodraethu Genedlaethol gyfrannu at yr egwyddor o Un Gwasanaeth Cyhoeddus Cymru – Mae ymgysylltu'n sylweddol ag amrywiaeth o randdeiliaid wedi digwydd er mwyn sicrhau bod yr opsiynau ar gyfer Ysgol Lywodraethu Genedlaethol yn cael eu harchwilio'n llwyr. Sefydlwyd grŵp cyfeirio i brofi'r wybodaeth a'r argymhellion a ddaw i'r amlwg wrth iddynt ddatblygu. Bydd yr ymrwymiad hwn yn cael ei gyflawni a'i gwblhau ar ôl cyflwyno achos busnes ddechrau 2024, heb unrhyw oblygiadau cyllido, gyda'r gwaith wedi cael ei ariannu drwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Academi Wales.

Ailfywiogi ein cysylltiadau gefeillio ar draws yr UE drwy Gronfa Gefeillio Pobl Ifanc – Cafodd arolwg i bennu'r lefelau cyfredol o efeillio ar draws Cymru ei gynnal ar draws llywodraeth leol. O ystyried y cyd-destun ariannol presennol, a bodolaeth rhaglenni tebyg (ee Taith), mae rhagor o weithgarwch ar yr ymrwymiad hwn wedi cael ei ohirio tan 2025, pan fydd opsiynau'n cael eu hystyried. Mae'r gwaith hyd yma wedi cael ei ariannu drwy'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Academi Wales, ond os bydd cronfa'n cael ei chyflwyno yn 2025-26, mae'n bosibl y bydd angen dod o hyd i gyllid ychwanegol bryd hynny.

Eitem 6

Yn rhinwedd paragraff(au) ix o Reol Sefydlog 17.42

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai

Dyddiad: 18 Ionawr 2024

Teitl: Craffu ar gyllideb ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25

Cyflwyniad

- Mae'r Gyllideb Ddrafft yn cynnwys cynlluniau gwariant ar gyfer 2024-25. Yn y papur hwn cyflwynir tystiolaeth i'r Pwyllgor ynghylch cynigion cyllidebol ar gyfer rhaglenni yn y dyfodol yn ymwneud â chyllidebau Tai, Adfywio a Thir fel y'u hamlinellir yn y Gyllideb Ddrafft a gyflwynwyd ar xx Rhagfyr 2023.
- Yn Atodiad A ceir dadansoddiad o'r ffigurau perthnasol o'r Gyllideb Ddrafft ar gyfer Newid Hinsawdd – Tai ac Adfywio yn ôl Maes Rhaglen Gwariant, Cam Gweithredu a Llinell Wariant yn y Gyllideb (BEL). Adlewyrchir y ffigurau hyn yn y tabl isod.

Tablau Ariannol

Newid Hinsawdd a Materion Gwledig – Tai ac Adfywio

CRYNODEB £000oedd	Cyllideb Derfynol 2023-24 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Cyllideb Derfynol Ddangosol 2024-25 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Gostyngiadau / Dyraniadau Cyllidebol	Newidiadau 2024-25	Cyllideb Ddrafft 2024-25 Rhagfyr 2023
Adnoddau	249,648	256,148	-27,000	-6,800	222,348
Cyfalaf	921,630	940,309	0	-37,330	902,979
Cyfanswm Adnoddau a Chyfalaf	1,171,278	1,196,457	-27,000	-44,130	1,125,327
Cyfanswm AME	-3,035	-2,527	0	0	-2,527
CYFANSWM Y GYLLIDEB	1,168,243	1,193,930	-27,000	-44,130	1,122,800

*Ni ddyrannwyd unrhyw gyfalaf trafodiadau ariannol ychwanegol fel rhan o'r Gyllideb Ddrafft. Ystyrir a gwneir dyraniadau fel rhan o'r Gyllideb Ddrafft.

Dyraniadau a wnaed i gefnogi Ymrwymadau'r Rhaglen Lywodraethu

3. Mae'r Gyfarwyddiaeth Tai ac Adfywio yn cefnogi'r gwaith o gyflawni nifer o ymrwymadau'r Rhaglen Lywodraethu. Yn unol ag egwyddorion rheoli'r gyllideb Llywodraeth Cymru, mae dyraniadau i gefnogi'r gwaith o gyflawni'r ymrwymadau hyn wedi targedu ymyriadau sy'n fforddiadwy ac yn cynnig gwerth am arian wrth hefyd geisio amddiffyn gwasanaethau rheng flaen sy'n diogelu'r bobl fwyaf agored i niwed yn ein cymdeithas. Rhoddir manylion y dyraniadau hyn a'r ymrwymadau yn y Rhaglen Lywodraethu a gefnogir ganddynt drwy'r papur hwn.
4. Cafodd Asesiad Effaith Integredig Strategol ei gyhoeddi ar y cyd â'n Cyllideb Ddrafft ar 19 Rhagfyr; noda sut mae ein hymyriadau wedi cael eu targedu i fynd i'r afael ag effeithiau economaidd, effeithiau ar yr hinsawdd ac effeithiau eraill. Gwnaed dyraniadau drwy'r portffolio hwn i fynd i'r afael ag effeithiau a nodwyd a chan gofio egwyddorion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol; rhoddir y manylion hyn drwy'r papur hwn.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Cymorth ac Atal Digartrefedd	Adnoddau	214,910

5. Mae cael cartref gweddus, diogel a fforddiadwy yn sylfaenol er mwyn sicrhau iechyd a llesiant pobl, ac i helpu pobl i ffynnu. Rydym yn parhau i ganolbwyntio felly ar sicrhau bod cartref o'r fath ar gael i bawb, ac ar ein nod hirdymor o roi terfyn ar ddigartrefedd, drwy ei wneud yn rhywbeth prin sy'n digwydd am gyfnodau byr ac na chaiff ei ailadrodd. Er mwyn cyflawni'r nod hwn, mae angen diwygio gwasanaethau digartrefedd yn sylfaenol er mwyn canolbwyntio ar atal ac ailgartrefu cyflym ac mae hyn yn flaenoriaeth allweddol yn y Rhaglen Lywodraethu ac yn rhan o'r cytundeb cydweithio â Phlaid Cymru. Mae diwygio'r system Dai yn cynnig y cyfle i gyfrannu'n sylweddol at Gymru decach a mwyn cyfartal.
6. Er mwyn cefnogi'r nod hwn, cyhoeddwyd Papur Gwyn ar roi terfyn ar ddigartrefedd ar 10 Hydref 2023 sy'n nodi'r camau diwygio sydd eu hangen o ran deddfwriaeth a pholisi er mwyn trawsnewid gwasanaethau fel eu bod yn canolbwyntio ar atal ac ailgartrefu cyflym. Mae parhau i fuddsoddi'n sylweddol mewn atal digartrefedd yn cyflawni amcanion polisi allweddol, yn enwedig mynd i'r afael â thlodi ac anfantais, yn gwella canlyniadau i unigolion a theuluoedd, ac yn lleihau'r pwysau ar wasanaethau cyhoeddus eraill. Felly mae'r ffocws parhaus a chynyddol ar fesurau atal drwy'r Grant Cymorth Tai a chyllid ehangach i atal digartrefedd yn hanfodol.
7. Y Grant Cymorth Tai yw'r prif grant ar gyfer atal digartrefedd ac mae'n helpu pobl sydd ag amrywiaeth o anghenion cymorth i fyw yn annibynnol a chynnal tenantiaethau a, thrwy hynny, leihau'r pwysau ar wasanaethau cyhoeddus eraill (yn enwedig iechyd a gofal cymdeithasol). Er gwaethaf sefyllfa hynod heriol y gyllideb

yn gyffredinol, rydym wedi diogelu'r Grant Cymorth Tai a chynnal ein buddsoddiad yn y gwasanaethau y mae'n eu cefnogi. Bydd ein cymorth yn sicrhau bod gennym system sy'n rhoi'r bobl gywir yn y cartrefi cywir yn y cymunedau cywir gyda'r cymorth cywir, er mwyn i bobl lwyddo a ffynnu.

8. O ystyried yr ystod eang o bobl y gall digartrefedd effeithio arnynt, rhoddwyd ystyriaeth sylweddol i grwpiau gwarchoddedig. Rydym wedi edrych ar y data a gallwn weld bod angen gwasanaethau penodol ledled Cymru i wasanaethu grwpiau penodol o gleientiaid sydd ag anghenion unigryw. Mae'r Grant Cymorth Tai yn helpu i gynnal y gwasanaethau arbenigol a all gefnogi grwpiau gwahanol, e.e. menywod y mae digartrefedd, yn ogystal â cham-drin domestig a thrais rhywiol, yn effeithio arnynt. Drwy gael y fath gymorth yn ei le, bydd menywod yn fwy tebygol o gysylltu â gwasanaethau, gan gynnwys darpariaeth llochesi, yn hytrach nag aros 'o'r golwg' ac mewn perygl. Yn yr un modd, bydd gwasanaethau sy'n sensitif o ran oedran neu rywioldeb yn hanfodol i gleientiaid LHDTTC+ ifanc sydd angen cymorth arbenigol er mwyn teimlo'n ddigon diogel i gyflwyno eu hunain a symud i lety mwy parhaol.
9. Mae sicrhau ein bod yn diwallu anghenion pobl ethnig leiafrifol amrywiol hefyd yn bwysig o ystyried effaith anghymesur digartrefedd ar rai pobl ethnig leiafrifol. Mae gwasanaethau hanfodol eraill rydym yn parhau i'w cefnogi drwy'r Grant Cymorth Tai yn cynnwys darpariaeth llety â chymorth (gan gynnwys llety i bobl ifanc a phobl hŷn) a chymorth lle bo'r angen i bobl fyw yn annibynnol ag amrywiaeth o anghenion gan gynnwys anabledau dysgu, salwch meddwl, problemau camddefnyddio sylweddau, a grwpiau y mae angen cymorth ychwanegol arnynt yn aml, gan gynnwys pobl sy'n gadael gofal, ffoaduriaid a phobl hŷn.
10. Mae'r buddsoddiad mewn gwasanaethau cymorth tai ac atal digartrefedd yn cyflawni amcan polisi allweddol, yn lleihau'r pwysau ar wasanaethau cyhoeddus eraill ac yn gwella canlyniadau i unigolion a theuluoedd. Dengys tystiolaeth gan Crisis UK fod pobl sy'n ddigartref am dri mis neu fwy yn costio £18,388 ar gyfartaledd i wasanaethau cyhoeddus (iechyd a chyfiawnder troseddol) dros y cyfnod o 12 mis. Mae'r ffocws parhaus ar fesurau atal drwy'r Grant Atal Digartrefedd a'r Grant Cymorth Tai i gadw pobl yn eu cartrefi yn fesurau hanfodol i arbed arian yn yr hirdymor felly.
11. Amcangyfrifodd ymchwil gan Cymorth Cymru a Phrifysgol Metropolitan Caerdydd i effaith gymdeithasol ac ariannol y Grant Cymorth Tai fod y grant yn gwneud arbediad blynyddol gros i wasanaethau cyhoeddus o £300.4m, neu arbediad blynyddol net o £176.7m (o ystyried gwariant blynyddol y Grant Cymorth Tai ym mis Gorffennaf 2019). Mae hyn yn cynrychioli arbediad net amcangyfrifedig i wasanaethau cyhoeddus yng Nghymru o £1.40 am bob £1 o gyllid ar gyfer y Grant Cymorth Tai. Mae pob £1 o gyllid y Grant Cymorth Tai yn gwneud arbediad net amcangyfrifedig o £5.20 ar gyfer gwasanaethau iechyd meddwl.
12. Felly, yn y pen draw, mae trawsnewid yn ymwneud â'r angen i symud adnoddau er mwyn lleddfu pwysau a galw o rannau eraill o'r system.

13. Bydd cyllid refeniw ychwanegol o £2m ar draws y gyllideb cymorth tai a digartrefedd, gan adeiladu ar y buddsoddiad ychwanegol yn 2023-24, yn rhoi hwb i fuddsoddiad mewn atal digartrefedd ac ymyriadau cymorth ledled Cymru ac yn cefnogi ein gwaith parhaus i drawsnewid gwasanaethau digartrefedd cyn y diwygiad deddfwriaethol ehangach. Gwyddom fod yr argyfwng costau byw wedi golygu bod llawer iawn o bobl yn cysylltu â gwasanaethau digartrefedd o hyd ac mae gennym 11,228 o bobl mewn llety dros dro ledled Cymru ar hyn o bryd, gan gynnwys 3,409 o blant dibynnol (ym mis Medi 2023).
14. Bydd y buddsoddiad parhaus ac ychydig uwch yn y Gyllideb Cymorth ac Atal Digartrefedd felly'n helpu awdurdodau lleol i gynyddu eu mesurau atal digartrefedd er mwyn ceisio lleihau llif y bobl y mae angen llety dros dro arnynt. Mae'r cynnydd o £2m wedi cael ei ostwng o £5m yn y gyllideb ddangosol gan adlewyrchu'r ffaith bod cylch pennu'r gyllideb wedi bod yn hynod o heriol eleni. Bydd swyddogion yn gweithio gyda'r sector i sicrhau bod y cyllid yn cael ei ddefnyddio mewn ffyrdd sy'n cael yr effaith ataliol fwyaf.
15. Rydym wedi dwyn ynghyd gyllid a oedd wedi'i rannu rhwng dwy Llinell Wariant yn y Gyllideb yn flaenorol (y Grant Cymorth Tai ac Atal Digartrefedd) er mwyn darparu un gronfa â thema gyffredin, sef atal digartrefedd a chefnogi dyletswyddau statudol Awdurdodau Lleol yn hyn o beth. Mae dod â'r Llinellau Gwariant yn y Gyllideb at ei gilydd yn cefnogi ein bwriad polisi i gefnogi cynnydd tuag at atal ac Ailgartrefu Cyflym. Yn ogystal â'r Grant Cymorth Tai, mae'r Llinell Wariant yn y Gyllideb yn cefnogi cyllid ar gyfer llety dros dro wrth inni symud tuag at ailgartrefu cyflym; cymorth i Awdurdodau Lleol ariannu swyddi er mwyn cydgysylltu gweithgareddau digartrefedd ac ystod o ddulliau hyblyg er mwyn atal digartrefedd.

O'r cyllid a ddyrannwyd i'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Cymorth ac Atal Digartrefedd yn 2023-24, bydd **£2.63m** yn cefnogi'r ymrwymiad yn y Rhaglen Lywodraethu i ***“Defnyddio'r Ddeddf Rhentu Cartrefi i roi mwy o sicrwydd i rentwyr a datblygu cynllun cenedlaethol sy'n cyfyngu rhent i lefelau lwfans tai lleol i deuluoedd a phobl ifanc sy'n ddigartref neu sydd mewn perygl o fod yn ddigartref”***. Mae ein cynllun lesio cenedlaethol ar waith ledled Cymru, sy'n ceisio gwella mynediad at dai fforddiadwy tymor hwy yn y sector rhentu preifat. Gall awdurdodau lleol ddefnyddio'r cynllun i gyflawni eu dyletswyddau digartrefedd ac atal digartrefedd. Anogir perchnogion eiddo i roi eu heiddo ar les yn gyfnewid am sicrwydd rhent a chyllid ychwanegol i wella cyflwr yr eiddo; a bydd tenantiaid yn cael budd o ddeiliadaeth sicr tymor hwy (rhwng 5 ac 20 mlynedd) am renti a gyfyngir i gyfraddau Lwfans Tai Lleol. Mae cyllid refeniw yn cefnogi Awdurdodau Lleol i staffio a gweinyddu'r cynllun ac yn sail i gymhelliant perchnogion eiddo a chymorth tenantiaid.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Polisi Tai	Adnoddau	1,368

16. Mae £1.368m wedi cael ei ddyrannu i'r Llinell Wariant yn y Gyllideb ar gyfer Polisi Tai fel pecyn cyllid i ymgymryd ag amrywiaeth o weithgareddau er mwyn cyflawni ein hymrwymiaidau yn y Rhaglen Lywodraethu.
17. Rydym wedi cefnogi'r amcan **“Sicrhau bod landlordiaid Rhentu Doeth Cymru yn ymateb yn gyflym i gwynion am hiliaeth a throeddau casineb ac yn cynnig cymorth priodol”** drwy hyfforddi pob landlord ac asiant rheoli sy'n rhentu eiddo yng Nghymru. Mae dros 1,000 o landlordiaid/asiantiaid wedi cwblhau'r modiwl hyfforddiant hwn. Byddwn yn datblygu cynllun gweithredu gwrth-hiliaeth i'w ddefnyddio yn y Sector Rhentu Preifat y byddwn yn ceisio ei gyhoeddi cyn diwedd 2024.
18. Bydd cyllid refeniw o **£0.6m** yn parhau i gefnogi'r gwahanol elfennau o weithgarwch yn y **Cynllun Peilot ar gyfer Ail Gartrefi a Fforddiadwyedd** sy'n ategu'r Ymrwymiad yn y Rhaglen Lywodraethu sy'n nodi **“Creu Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg”** a nifer o ymrwymiaidau'r Cytundeb Cydweithio. Mae'r cyllid hwn yn cynnwys uwch-reolwr ar gyfer y cynllun peilot yn Llywodraeth Cymru, dau aelod dynodedig o staff ar lawr gwlad yn ardal y cynllun peilot, gwaith gwerthuso a chyfnewid arferion da. Mae £8.5m ychwanegol wedi cael ei ddarparu dros dair blynedd er mwyn cefnogi'r canllawiau wedi'u teilwra ar gyfer Cymorth Prynu yn ardal y cynllun peilot. Rydym hefyd yn ymrwymedig i gefnogi Cyngor Gwynedd gyda'r sylfaen dystiolaeth a'r costau gweithredol sy'n gysylltiedig â rhoi cyfarwyddyd cynllunio Erthygl 4 ar waith yn ardal y cynllun peilot (pe bai Cyngor Gwynedd yn penderfynu ei fod yn dymuno rhoi cyfarwyddyd ar waith yn yr ardal). Mae'r cyllid hwnnw, £400k, yn rhedeg o flynyddoedd ariannol 23/24 – 25/26 a bwriedir iddo gefnogi'r gwaith o werthuso a rhannu gwersi a ddysgwyd ar draws Awdurdodau Cynllunio Lleol yng Nghymru.
19. Mae'r Rhaglen Lywodraethu hefyd wedi ymrwymo i **“Deddfu i weithredu ar argymhellion Comisiwn y Gyfraith mewn perthynas â diwygio lesddaliadau”**. Mae'r sector tai lesddaliadol yn rhan bwysig o'r farchnad dai genedlaethol. Mae'n cynnwys tua 4.5 miliwn o aelwydydd yng Nghymru a Lloegr. Mae tua dwy ran o dair o'r rhain yn fflatiau ac mae traean yn dai. Yng Nghymru, mae lesddaliadau yn cyfrif am tua 16% o'r holl anheddau. Mae hyn yn cyfateb i ffigur bras iawn o 235,000 o gartrefi. Mae Comisiwn y Gyfraith wedi cynnig diwygiadau eang er mwyn ei gwneud hi'n haws i lesddeiliaid ymestyn neu brynu rhydd-ddaliad eu cartrefi a hyrwyddo mabwysiadu cyfunddaliad fel math o berchnogaeth sy'n cynnig mwy o hawliau na lesddaliad. Mae'r Gweinidog wedi ymrwymo i ddiwygio'r system lesddaliadau drwy gydweithio â Llywodraeth y DU, yn enwedig am fod rhai agweddau ar y ddeddfwriaeth i weithredu argymhellion Comisiwn y Gyfraith yn debygol o ymwneud â materion a gedwir yn ôl. Drwy ddilyn y trywydd hwn gellir cyflwyno set fwy cynhwysfawr a buddiol o ddiwygiadau i lesddeiliaid yng Nghymru cyn gynted â phosibl. Bydd cyllid ychwanegol parhaus yn cefnogi ymgysylltiad â'r gwaith o ddatblygu'r ddeddfwriaeth bwysig hon, gan sicrhau bod y newidiadau a wneir yn diwallu anghenion lesddeiliaid yng Nghymru.

20. Drwy weithredu argymhellion Comisiwn y Gyfraith ar ddiwygio lesddaliadau a sicrhau bod mannau agored a chyfleusterau ar ystadau yn cael eu hariannu'n deg, sy'n un o ymrwymadau eraill y Rhaglen Lywodraethu, byddwn yn cyfrannu at ein hamcan llesiant o wneud ein dinasoedd, trefi a phentrefi yn fannau hyd yn oed yn well i fyw a gweithio ynddynt.
21. Bydd y balans o gyllid yn helpu i gyflawni amrywiaeth o weithgareddau sy'n canolbwyntio ar sicrhau bod gan bawb gartref clyd ac y cyflawnir cydraddoldeb ac y cyrhaeddir safonau tai uchel ledled Cymru. Mae hyn yn cynnwys cyflawni'r ymrwymadau canlynol yn y Rhaglen Lywodraethu, gan gynnwys **Datblygu mesurau treth, cynllunio a thai effeithiol pellach i sicrhau bod buddiannau pobl leol yn cael eu gwarchod**. Mae'r ymrwymadau hyn yn ymwneud â'n gwaith ym maes datrysiadau ail gartrefi a thai fforddiadwy. Ar y cam hwn, rydym wedi gwneud newidiadau i drethi lleol ar gyfer ail gartrefi a llety hunanddarpar (premiwm y Dreth Gyngor a throthwyon ardrethi annomestig), cyflwyno newidiadau allweddol i'r system gynllunio, ac rydym yn parhau i weithio ar amrywiadau rhanbarthol i'r Dreth Trafodiadau Tir. Rydym hefyd wedi sefydlu cynllun peilot i brofi ymyriadau yn Nwyfor. Bydd y gyllideb yn cefnogi'r gwaith o gyflwyno a gwerthuso'r cynllun peilot yn ogystal â chydgysylltiad canolog ein gwaith datblygu a gweithredu polisi.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Sector Rhentu Preifat	Cyfalaf	1,500

22. Bydd mynediad at fwy o dai fforddiadwy o ansawdd da yn sbardun allweddol wrth helpu i ddiwallu anghenion pobl Cymru. Bwriedir i gynllun lesio'r sector rhentu preifat, a elwir yn Gynllun Lesio Cymru, fynd i'r afael â rhai o'r anawsterau y mae landlordiaid a thenantiaid yn eu profi yn y sector rhentu preifat drwy wella mynediad at dai fforddiadwy tymor hwy yn y sector rhentu preifat. Mae'r cynllun yn cael ei roi ar waith ledled Cymru, ac mae 17 o'r 22 o Awdurdodau Lleol wedi cofrestru ar ei gyfer ar hyn o bryd. Mae'r cynllun yn cysylltu'n uniongyrchol â'r gwaith o gyflawni'r ymrwymiad yn y Rhaglen Lywodraethu sy'n nodi **datblygu cynllun cenedlaethol sy'n cyfyngu rhent i lefelau lwfans tai lleol i deuluoedd a phobl ifanc sy'n ddigartref neu sydd mewn perygl o fod yn ddigartref**.
23. O dan y cynllun, mae perchnogion eiddo yn rhoi eu heiddo ar les i'r awdurdod lleol yn gyfnewid am sicrwydd rhent (a osodir ar gyfradd berthnasol y Lwfans Tai Lleol) a chyllid ychwanegol i wella cyflwr yr eiddo a bydd yr awdurdodau lleol yn gallu defnyddio'r cynllun i gyflawni eu dyletswyddau o ran digartrefedd ac atal digartrefedd. Yr uchelgais yw, erbyn diwedd blwyddyn 5, y bydd pob awdurdod lleol wedi rhoi 1% o'u sector rhentu preifat ar les drwy'r cynllun, sef tua 2,000 o eiddo ledled Cymru (yn seiliedig ar yr 17 o Awdurdodau Lleol sydd wedi cofrestru hyd yn hyn). Yn ystod blwyddyn gyntaf Cynllun Lesio Cymru, roedd oddeutu 75% o'r eiddo a ymunodd â'r cynllun wedi bod yn wag yn flaenorol am fwy na chwe mis, sy'n helpu i gynyddu'r cyflenwad o eiddo sydd ar gael.

24. Bwriedir i'r cynllun ddarparu llety i'r bobl hynny sy'n wynebu risg o fod yn ddigartref ac mae wedi'i gynllunio i adlewyrchu anghenion plant a rhieni a/neu ofalwyr, pobl â nodweddion gwarchoddedig o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010, a phobl eraill a all wynebu rhwystrau penodol.
25. Gan fod y cynllun yn darparu cartref hirdymor i unigolion, mae buddiannau amrywiol yn gysylltiedig â hynny, gan gynnwys iechyd corfforol a meddyliol gan ei fod yn darparu llety sefydlog ar gyfraddau lwfans tai lleol i aelwydydd ar incymau isel gan wneud y sector rhentu preifat yn hygyrch i'r rhai sydd wedi'u hallgáu'n ariannol ar hyn o bryd neu sy'n byw mewn llety o'r ansawdd gwaethaf yn y sector rhentu preifat. Mae darparu tai o ansawdd da, lle sicrhewr hyd deiliadaeth, yn helpu i atal a lliniaru cyflyrau corfforol a meddyliol tenantiaid gan arwain at lai o bwysau ar y GIG a chymdeithas iachach.
26. Bydd rhoi mwy o sicrwydd o ran llety i denantiaid yn cyfrannu at Gymru Iach a mwy Cyfartal, Cymru o Gymunedau Cydlynus, a Chymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu. Dangosir hyn gan fuddiannau iechyd clir cael cartref o ansawdd da sy'n fforddiadwy ac a leolir mewn man diogel.
27. Mae buddsoddi yn y sector rhentu preifat yn cyfrannu at yr economïau lleol, gan greu a chefnogi swyddi a chyfleoedd hyfforddi, a gwella iechyd, llesiant ac ansawdd bywyd pobl. Fel rhan o'r gwaith hwn eir ati i wella'r stoc dai ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol ac ansawdd y stoc dai honno yn y sector rhentu preifat. Mae cefnogi'r gwaith o ddarparu cartrefi fforddiadwy hefyd yn helpu i greu swyddi, cyfleoedd hyfforddi a chadwyni cyflenwi datblygu tai lleol.
28. Mae'r rhan fwyaf o gyllid Llywodraeth Cymru yn anelu at gefnogi'r rhai sydd â'r angen blaenoriaethol mwyaf am dai a mentrau i ddarparu tai newydd a/neu fforddiadwy. Mae'r cynllun hwn yn diwallu anghenion yn wahanol drwy geisio lleddfu'r pwysau ar y galw am dai cymdeithasol drwy ddefnyddio'r sector rhentu preifat a chynyddu opsiynau i ddiwallu anghenion tai brys.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Byw'n Annibynnol	Cyfalaf	19,500
	Adnoddau	5,103

29. Mae addasiadau yn fuddsoddiad ataliol effeithiol i gefnogi pobl i fyw'n annibynnol a gwella iechyd a llesiant pobl hŷn, ac oedolion a phlant anabl. Gallant atal cwmpadau, lleihau'r angen i fynd i'r ysbyty a hwyluso'r broses o ryddhau cleifion, lleihau'r ddibyniaeth ar ofal, osgoi'r angen i symud i mewn i ofal preswyl a gwella ansawdd bywyd a llesiant unigolion, eu teuluoedd a'u gofalwyr yn sylweddol.

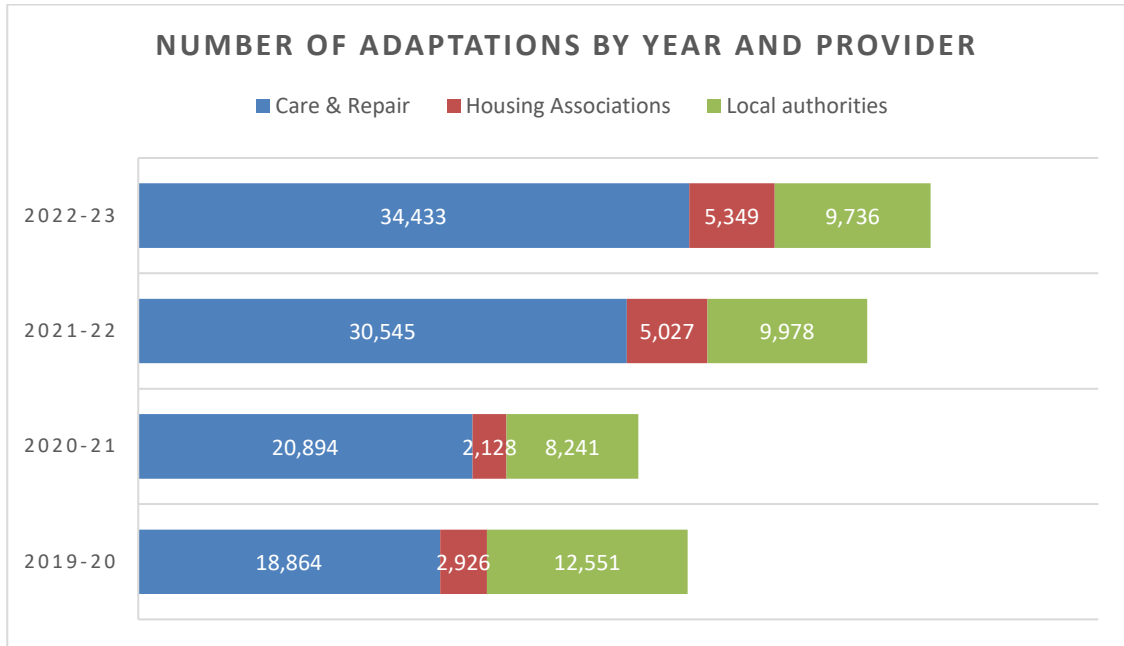
30. Mae'r Rhaglen Byw'n Annibynnol yn cefnogi amrywiaeth o weithgareddau:

<ul style="list-style-type: none">• Byddwn yn cynnal ein cyllid cyfalaf ar gyfer awdurdodau lleol o dan y rhaglen Galluogi fel y gallant ddarparu addasiadau canolig, megis lifftiau grisiau ac ystafelloedd gwlyb mynediad gwastad lawr grisiau, heb ddefnyddio prawf modd, fel y byddai'n ofynnol ar gyfer Grant Cyfleusterau i'r Anabl.
<ul style="list-style-type: none">• Byddwn yn parhau i gefnogi asiantaethau Gofal a Thrawsio fel y gallant gyflawni addasiadau bach yn gyflym fel bod modd rhyddhau pobl o ysbytai'r GIG yn amserol ac atal pobl rhag cael eu derbyn i'r ysbyty yn ddiangen. Mae hyn yn lleddfu costau ar y GIG ac yn lleihau'r pwysau ar ofal cartref a gofal preswyl.
<ul style="list-style-type: none">• Mae ein Grant Addasiadau Ffisegol yn galluogi cymdeithasau tai traddodiadol i wneud addasiadau ar gyfer tenantiaid mewn tai cymdeithasol ac yn lleihau'r pwysau ar gyllidebau cyfalaf awdurdodau lleol ar gyfer Grantiau Cyfleusterau i'r Anabl.

31. Mae'r buddsoddiad hwn mewn tai o fudd sylweddol i'r GIG a gwasanaethau gofal, ac yn cyfrannu at yr agendâu cydraddoldebau a threchu tlodi. Drwy hwyluso byw'n annibynnol, caiff y rhaglen effaith hynod gadarnhaol ar bobl hŷn ac anabl.

32. Yng nghyd-destun Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, mae darparu addasiadau er mwyn galluogi pobl i barhau i fyw'n annibynnol yn ymyriad ataliol hirdymor ac mae'n cynnwys pobl anabl yn y broses o wneud dewisiadau am eu bywydau. Mae'r cyfalaf hefyd yn fuddsoddiad mewn swyddi lleol gan mai contractwyr a chadwyni cyflenwi lleol a ddefnyddir fwyaf.

33. Mae angen yn parhau i gynyddu mewn termau real, o ganlyniad i COVID-19 a "COVID hir" ac wrth i gyfran y boblogaeth hŷn gynyddu'n gyflymach na disgwyliad oes iach. Rydym yn cofnodi nifer yr addasiadau a ddarperir bob blwyddyn. Mae'r siart ganlynol yn dangos sut mae'r galw wedi cynyddu dros y pedair blynedd diwethaf:

*data dangosol yw data 2022-23 gan nad ydynt wedi cael eu glanhau eto.

34. Mae Byrddau Partneriaeth Rhanbarthol yn darparu cyllid ychwanegol ar gyfer addasiadau, cyfarpar a thechnoleg cynorthwyol yn eu rhanbarthau drwy'r Gronfa Tai â Gofal, drwy eu cyllid dewisol a'r £3m a neilltuwyd i gefnogi Grantiau Cyfleusterau i'r Anabl ar gyfer awdurdodau lleol.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Diogelwch Adeiladau	Adnoddau	4,500
	Cyfalaf	127,270

35. Mae Diogelwch Adeiladau yn flaenoriaeth i Lywodraeth Cymru. Mae'n hollbwysig bod preswylwyr yn teimlo'n ddiogel yn eu cartrefi.

36. Nododd y gwersi a ddysgwyd o'r adolygiadau a'r ymholiadau feysydd i wella diogelwch adeiladau. Gwnaethom gynnig Cyfundrefn Diogelwch Adeiladau newydd sy'n cyflwyno diwygiad sylweddol i'r system bresennol.

37. Mae dau faes gwaith penodol yn Rhaglen Diogelwch Adeiladau Cymru:

<ul style="list-style-type: none"> • mynd i'r afael â materion diogelwch tân mewn adeiladau sy'n 11 metr neu fwy o uchder yn ein stoc adeiladau bresennol
<ul style="list-style-type: none"> • diwygio diogelwch adeiladau yn sylfaenol, sy'n ystyried sut y gallwn sicrhau bod adeiladau â sawl annedd mor ddiogel â phosibl yn y dyfodol.

38. Mae cefnogi'r gwaith o adfer adeiladau sydd â diffygion diogelwch tân presennol wrth ymdrin â'r heriau sy'n gysylltiedig â dwyn y rhai sy'n gyfrifol i gyfrif yn gymhleth iawn, yn enwedig gan nad yw pob agwedd ar y materion hyn o fewn pwerau Llywodraeth Cymru.

39. Fodd bynnag, er gwaethaf yr heriau hyn, cadarnhawyd yn ddiweddar bod llwybr i adfer pob adeilad preswyl yng Nghymru sy'n 11 metr neu fwy o uchder. Nid yw hyn yn gyfyngedig i gladin yn unig, a Chymru yw'r unig wlad a all hawlio hyn.

40. Ers lansio Cronfa Diogelwch Adeiladau Cymru ym mis Medi 2021, nodwyd 194 o adeiladau y mae angen arolwg ymwithiol arnynt. Hyd yn hyn, mae 169 o arolygon wedi cael eu cwblhau, y talwyd amdanynt gan Lywodraeth Cymru. Mae angen trwyddedau er mwyn cael mynediad at y 25 o adeiladau sy'n weddill, ac mae'r gwaith o drefnu'r trwyddedau hyn yn mynd rhagddo.

41. Ochr yn ochr ag arolygon, rydym hefyd wedi mynd ati i negodi â datblygwyr er mwyn sicrhau eu bod yn talu i adfer materion diogelwch tân lle bynnag y bo modd. Mae hyn yn cynnwys paratoi Cytundeb Datblygwyr a contract ffurfiol.

42. Mae 11 o ddatblygwyr blaenllaw yn y DU wedi ymrwymo i'r contract, sy'n golygu eu bod yn cytuno i fynd i'r afael â materion diogelwch tân hanfodol i fywyd mewn adeiladau preswyl sy'n 11 metr neu fwy o uchder, a ddatblygwyd dros y 30 mlynedd diwethaf.

43. Mae'r contractau hyn yn nodi 130 o adeiladau, y cadarnhawyd bod angen gwaith ar 110 ohonynt hyd yn hyn. Mae gwaith wedi dechrau ar 34 o adeiladau, a bwriedir dechrau gwaith ar 34 o adeiladau eraill yn 2024.
44. Mae gwaith hefyd wedi cael ei wneud i ystyried sut y gellir cefnogi datblygwyr llai, na allant fforddio costau llawn gwaith adfer o bosibl. Mae hyn yn cynnwys ystyried y manteision cymdeithasol ac economaidd ehangach y mae'r cwmnïau hyn yn eu cyflwyno i'r cymunedau y maent yn gweithredu ynddynt wrth ystyried eu gallu i gyfrannu at waith.
45. Yng Nghymru, mae 31 o adeiladau eraill hyd yma wedi cael eu nodi fel rhai amddifad, lle mae'r datblygwr wedi mynd i'r wal, ni ellir nodi pwy yw'r datblygwr, neu codwyd yr adeilad dros 30 o flynyddoedd yn ôl. Yn yr achosion hyn, nid oes datblygwr i gyfrannu at y gwaith a chaiff y gost hon ei thalu'n llawn gan Lywodraeth Cymru. Mae gwaith wedi dechrau ar dri o'r adeiladau hyn, ac mae rhaglenni gwaith manwl yn cael eu datblygu ar gyfer adeiladau eraill yn y garfan hon.
46. Yn olaf, mae gwaith i adfer adeiladau yn y sector cymdeithasol yn parhau. Mae £39 miliwn arall wedi cael ei neilltuo i'r ffrwd waith hon. Bydd cyfanswm o 131 o adeiladau yn cael budd o'r cyllid hwn, neu wedi cael budd ohono eisoes.
47. Gan y gall gwaith gymryd amser, rydym wedi lansio Cynllun Cymorth i Lesddeiliaid er mwyn cefnogi'r lesddeiliaid hynny sy'n wynebu caledi ariannol difrifol, gan gynnig cyngor ariannol annibynnol a, lle y bo'n briodol, yr opsiwn i werthu eu fflat a naill ai ei rentu'n ôl neu symud ymlaen.
48. Hyd yn hyn, mae'r cynllun wedi cael 22 o geisiadau. Mae 11 wedi bod yn gymwys, ac mae dau werthiant wedi'u cwblhau. Mae saith ymgeisydd wrthi'n mynd drwy'r broses o brynu eiddo, mae un ymgeisydd yn darparu gwybodaeth bellach i'r swyddog sy'n ymdrin â'r achos, ac mae un yn cael ei adolygu.
49. Mae angen Cynllun Cymorth i Lesddeiliaid oherwydd yr anawsterau y mae rhai lesddeiliaid yn eu hwynebu wrth geisio gwerthu fflatiau y mae materion diogelwch tân yn effeithio arnynt. Fodd bynnag, ym mis Rhagfyr 2023, mae Sefydliad Brenhinol y Syrfewyr Siartredig yn cyhoeddi ei ganllawiau diwygiedig ar brisio cladin, sy'n cynnwys Cymru. Bydd y canllawiau hyn yn gam mawr i sicrhau cysondeb a thryloywder yn y broses brisio ar gyfer fflatiau y mae problemau cladin yn effeithio arnynt.
50. Bydd y canllawiau diwygiedig yn helpu priswyr a benthydwyr i wneud penderfyniadau a fydd, yn eu tro, yn lleihau drwgdeimlad ac oedi i'r rhai sy'n prynu ac yn gwerthu cartrefi a lesddeiliaid sy'n dymuno ailforgeisio eu cartrefi.
51. Yn ogystal â'r Cynllun Cymorth i Lesddeiliaid, bydd cymorth hefyd ar gael i lesddeiliaid o dan gynllun newydd i ddarparu cyngor cyfreithiol annibynnol i'r rheini sydd â phryderon am ddiogelwch tân eu hadeilad a'r gwaith sy'n cael ei wneud i'w adfer.

52. Bydd lesddeiliaid yn gallu cael gafael ar y cyngor hwn drwy'r Gwasanaeth Cynghori ar Lesddaliadau a fydd yn cyfeirio lesddeiliaid at gyngor cyfreithiol arbenigol am ddim. Bydd y gwasanaeth newydd hwn yn helpu i atal anghydfodau ac oedi a all fod yn gostus. Mae'r cynghorwyr cyfreithiol yn cael eu caffael ar hyn o bryd, gyda'r nod o lansio'r gwasanaeth hwn yn 2024.

53. Bydd Tîm Arolygu ar y Cyd, sy'n gweithio mewn partneriaeth ag asiantaethau gorfodi presennol, yn cynnig llwybr arall i wella diogelwch adeiladau i breswylwyr. Mae cwmni cyfyngedig wedi cael ei sefydlu i gynnal y Tîm Arolygu ar y Cyd ac mae'r broses recriwtio wedi dechrau. Mae gwaith wedi dechrau gydag awdurdodau lleol ac Awdurdodau Tân ac Achub er mwyn pennu methodoleg arolygu a rhaglen o adeiladau i'w harolygu.

54. Rydym yn ymrwymedig i sicrhau bod ymgysylltu â phreswylwyr wrth wraidd ein diwygiadau deddfwriaethol a gwnaeth ein papur gwyn amlinellu diwygiadau eofn a phwysig i atgyfnerthu llais preswylwyr er mwyn sicrhau eu bod yn chwarae mwy o ran mewn materion sy'n effeithio ar eu cartrefi ac y gallant fod yn hyderus bod eu hadeiladau'n ddiogel. Dylai pob preswlydd, ni waeth beth fo'i ddeiliadaeth, ddisgwyl bod ei lais yn cael ei glywed. Mae cyfathrebu ac ymgysylltu'n dda â phreswylwyr yn hanfodol, nid yn unig i ddiogelwch adeiladau ond hefyd i gydlyniant cymunedol a llesiant cymdeithasol. Bydd y cyllid hwn yn cefnogi'r gwaith o ddatblygu'r ymrwymadau hyn.

55. Bydd y Bil Diogelwch Adeiladau (Cymru), a gaiff ei gyflwyno yn ddiweddarach yn ystod tymor y Senedd hon, yn arwain at gyfundrefn diogelwch adeiladau newydd ar gyfer adeiladau preswyl amlfeddiannaeth yng Nghymru yn ystod eu cam meddiannu. Yn fras, y bwriad yw adeiladu ar y cynigion a nodwyd yn yr ymgynghoriad ar Bapur Gwyn "Adeiladau Mwy Diogel yng Nghymru" er mwyn:

<ul style="list-style-type: none"> Sefydlu system reoleiddio gadarn a chydlynol, a fydd yn dwyn y rhai sy'n gyfrifol i gyfrif ac yn sicrhau y caiff gwybodaeth gywir a chyfredol ei chadw am bob adeilad o fewn y cwmpas.
<ul style="list-style-type: none"> Pennu llinellau atebolrwydd a chyfrifoldebau clir i'r rheini sy'n berchen ar adeiladau preswyl amlfeddiannaeth ac yn eu rheoli.
<ul style="list-style-type: none"> Adolygu gofynion y Gorchymyn Diogelwch Tân ar gyfer anheddau domestig a sicrhau bod llais preswylwyr a gwaith ymgysylltu â phreswylwyr wrth wraidd y diwygiadau.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Lwfans Atgyweiriadau Mawr a Chyllid Gwaddol	Cyfalaf	108,000

56. Mae Llywodraeth Cymru, ynghyd â landlordiaid cymdeithasol sy'n bartneriaid cyflawni, wedi buddsoddi biliynau o bunnau er mwyn cynnal ansawdd cartrefi cymdeithasol ledled Cymru a'i wella'n sylweddol dros y ddau ddegawd diwethaf, ers cyflwyno'r Safon Ansawdd Tai Cymru (SATC) wreiddiol. Erbyn 2022, mae'r holl dai cymdeithasol yng Nghymru wedi cyrraedd y Safon heriol ac mae landlordiaid cymdeithasol yn parhau i gynnal y Safon honno heddiw.
57. Cafodd fersiwn newydd o SATC ei lansio ym mis Hydref 2023. Mae'r safon newydd hon yn adeiladu ar gyflawniadau rhagorol y safon flaenorol, gan ganolbwyntio ar ofynion gwrthdodi o hyd, gwella effeithlonrwydd ynni, gyda'r nod o roi mwy o arian ym mhocedi tenantiaid, a chefnogi eu cysur a'u llesiant. Yn wyneb yr argyfwng costau byw a'r argyfwng newid hinsawdd ni allwn aros yn ein hunfan a rhaid inni barhau i geisio sicrhau cynnydd a gosod safonau i fynd i'r afael â datgarboneiddio drwy amrywiaeth o fesurau mewn tai cymdeithasol presennol. Mae'r Safon Ansawdd Tai Cymru gyfredol eisoes wedi gwella effeithlonrwydd ynni cartrefi cymdeithasol, sy'n fantais fawr yn yr argyfwng costau byw presennol. Mae SATC 2023 yn adeiladu ar hyn wrth barhau i ofyn am fwy o ran effeithlonrwydd ynni.
58. Fodd bynnag, mae'r safon newydd yn canolbwyntio ar fwy na datgarboneiddio yn unig oherwydd cyflwynwyd y gofyniad i ddarparu lloriau addas drwy'r cartref ar gyfer pob tenantiaeth newydd os oes angen ynghyd â safonau effeithlonrwydd dŵr, gan annog landlordiaid i ystyried cyfleoedd bioamrywiaeth ar y tir y maent yn berchen arno ac yn ei reoli.
59. Caiff £108m y flwyddyn ei wario drwy Safon Ansawdd Tai Cymru (SATC) i gynorthwyo landlordiaid cymdeithasol i ddarparu cartrefi cymdeithasol cynnes o ansawdd da, i rai o aelwydydd mwyaf agored i niwed Cymru. Mae hyn yn 35% o SATC i gyflawni a chynnal y safon, rhoddodd y sector 65% i mewn. Byddai unrhyw leihad mewn cyllid yn golygu bod landlordiaid yn gwario mwy i gynnal a chadw cartrefi presennol i safon SATC, gan beryglu eu gallu i gyflenwi cartrefi newydd a chyflawni mesurau diogelwch adeiladau.
60. Bydd SATC2023 yn canolbwyntio ar ddatgarboneiddio tai cymdeithasol ac mae rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio Llywodraeth Cymru yn hwyluso gwaith profi a dysgu er mwyn llywio gwaith ôl-osod hirdymor ehangach ar bob cartref, ar draws pob deiliadaeth yng Nghymru. Bydd buddsoddiad parhaus SATC 2 o 2023 ynghyd â chyllid y Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio yn parhau i roi hwb i ffyniant lleol drwy dwf BBaChau, a datblygu cadwyni cyflenwi.
61. Mae trefniadau cytundebol taliadau gwaddoli i Drosglwyddiadau Gwirfoddol ar Raddfa Fawr yn weithredol am 30 mlynedd i gyd, ac mae gan y rhan fwyaf o'r LCCau trosglwyddo stoc 15-20 mlynedd yn weddill ar eu cytundeb â Llywodraeth Cymru. Byddai torri'r cytundeb yn peri'r risg o Adolygiad Barnwrol yn syth.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Eiddo Preswyl - Datgarboneiddio ac Ansawdd	Adnoddau	1,673
	Cyfalaf	92,000

62. Mae'r 1.4m o gartrefi yng Nghymru yn gyfrifol am 27% o'r holl ynni a ddefnyddir ac am 15% o'n holl allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr ar ochr y galw. Mae ôl-osod y cartrefi hyn yn fesur ataliol sylfaenol oherwydd mae'n ceisio gwella effeithlonrwydd ynni cartrefi er mwyn lleihau eu hallyriadau carbon i helpu Gweinidogion Cymru i gyflawni targedau carbon cyfreithiol rwymol, yn ogystal â'r ymrwymiad yn y Rhaglen Lywodraethu i ddatgarboneiddio cartrefi preswyl drwy ôl-osod. Amcangyfrifir y bydd yn costio cyfanswm o ryw £15bn i ddatgarboneiddio'r stoc dai yn seiliedig ar amcangyfrifon Ysgol Pensaernïaeth Cymru, y mae mwy na £10bn ar gyfer y stoc tai cymdeithasol a chartrefi mewn tlodi tanwydd.

63. Mae cyllid refeniw yn cael ei ddefnyddio i gefnogi'r ganolfan Perfformiad Sero Net Tai sy'n darparu cymorth annibynnol i'r sector tai yng Nghymru. Caiff y ganolfan ei rhedeg fel model busnes 'Er Da' a bydd yn gwneud y canlynol:

<ul style="list-style-type: none"> • dwyn ynghyd arbenigedd mewn ymchwil a datblygu ym maes datgarboneiddio sy'n symud yn gyflym;
<ul style="list-style-type: none"> • darparu gwybodaeth dechnegol;
<ul style="list-style-type: none"> • cyngor ac arbenigedd ôl-osod sy'n benodol i dai;
<ul style="list-style-type: none"> • galluogi mynediad at unigolion cymwysedig a BBaChau sydd wedi'u hardystio i gynnal arolygon a gweithgareddau datgarboneiddio;
<ul style="list-style-type: none"> • gweithredu fel cyfrwng dysgu i gynhyrchu data ar y cynlluniau a gefnogir, er mwyn rhannu â sefydliadau eraill. Bydd hyn yn helpu'r sector tai ar draws pob deiliadaeth i wybod beth sy'n gweithio, a'r un mor bwysig – beth nad yw'n gweithio.

64. Defnyddir cyllid refeniw i helpu i gefnogi'r gwaith o ddatblygu'r agenda ddatgarboneiddio ar gyfer tai a chyflawni'r rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio. Hefyd defnyddir cyllid refeniw i dalu costau staff ychwanegol er mwyn cyflawni'r buddsoddiad cyfalaf sy'n deillio o ôl-osod cartrefi. Heb y cyllid hwn ni chaiff yr hyn i'w gyflawni o dan y Rhaglen Lywodraethu ei gyflawni. Er mwyn gwario buddsoddiad cyfalaf sylweddol mae angen sgiliau a goruchwyliaeth briodol er mwyn sicrhau bod gweithgareddau cyllido yn unol â'r safonau uchaf o lywodraethu corfforaethol a rheoli risg. Mae'n allweddol bod buddsoddiad cyfalaf sylweddol yn cyflawni gwerth o'r pwrs cyhoeddus.

65. Bydd ein buddsoddiad yn y maes hwn (refeniw a chyfalaf) yn cefnogi'r gwaith o gyflawni'r ymrwymiad yn y Rhaglen Lywodraethu i “**Parhau i wella cartrefi**

presennol, gan ein helpu i fynd i'r afael â thlodi tanwydd, creu swyddi mawr eu hangen, cyfleoedd hyfforddi a chadwyni cyflenwi”.

66. Caiff cyllid cyfalaf ei ddefnyddio'n bennaf i gefnogi'r sector tai cymdeithasol, drwy'r Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio. Ein huchelgais yw sicrhau bod yr holl landlordiaid tai cymdeithasol yn cymryd rhan yn y cynllun hwn fel y gallant integreiddio'r agenda ddatgarboneiddio yn eu rhaglenni cynnal a chadw cynlluniedig. Er mwyn cefnogi a hwyluso hyn, rydym wedi newid y Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio o gynllun sy'n seiliedig ar gystadleuaeth i gynllun a ariennir drwy fformiwla, ac ar gyfer y ddwy flynedd ariannol flaenorol (2022/23 a 2023/24) a'r flwyddyn ariannol sydd ar ddod (2024/25) rydym wedi rhoi dyraniadau dangosol i landlordiaid er mwyn cefnogi eu prosesau cynllunio.
67. Bydd y Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio yn cynnig cyllid bwlch i landlordiaid er mwyn helpu i hwyluso'r gwaith o ddatgarboneiddio'r stoc dai. Mae hwn yn faes cyllidebol allweddol gan fod y cyfraniad cyllid yn uniongyrchol gysylltiedig â chymryd camau i fynd i'r afael â'r agenda ddatgarboneiddio – gan felly effeithio ar yr amserlen ar gyfer targedau newid hinsawdd cyfreithiol rwymol a'r ymrwymiad yn y Rhaglen Lywodraethu i ddatgarboneiddio rhagor o gartrefi drwy ôl-osod, yn ogystal ag effeithio ar y cynnydd tuag at fesurau datgarboneiddio SATC 2023.
68. Bydd y cyllid grant parhaus yn golygu y bydd yr adnoddau, y strategaethau a'r buddiannau economi sylfaenol a ddechreuwyd gan y Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio yn parhau i gael eu datblygu a'u cynnal ar lefel sydd ei hangen er mwyn datblygu'r cyfleoedd i gyflawni yn erbyn ymrwymadau adferiad economaidd gwyrdd y Cabinet.
69. Rhaid ystyried y buddsoddiad yn SATC ac ôl-osod er mwyn optimeiddio ar draws tai Cymru yn erbyn cefndir buddiannau sylweddol i lesiant, arbedion cost mewn gwasanaethau a thwf economaidd lleol. Gallai buddsoddi mewn dros filiwn o gartrefi y degawd hwn greu enillion economaidd mawr yn ogystal â lleihau ein hallyriadau a lefelau o dlodi tanwydd.
70. Mae ôl-osod y cartrefi hyn yn fesur ataliol sylfaenol am ei fod yn ceisio gwella effeithlonrwydd ynni cartrefi er mwyn lleihau eu hallyriadau carbon i helpu Gweinidogion Cymru i gyflawni targedau carbon cyfreithiol rwymol. Bydd ein strategaeth a'n buddsoddiad yn blaenoriaethu tai cymdeithasol, yn dangos arfer orau, yn datblygu cadwyni cyflenwi a sgiliau a fydd yn ysgogi'r farchnad ac yn llywio strategaeth ar gyfer rhaglenni ôl-osod cartrefi perchennog-ddeiliaid. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i landlordiaid cymdeithasol, eu tenantiaid, BBaChau, cyrff cyllido a rhanddeiliaid allweddol eraill gydweithio er mwyn cyflawni canlyniadau sydd o fudd i bawb.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
-------------------------------	---------------	---

Cronfa Rhyddhau Tir	Adnoddau	2,250*
	Cyfalaf	25,000**

*Heb gynnwys Incwm Ad-dalu Llinell Wariant yn y Gyllideb o £3.800m

**Heb gynnwys Incwm Ad-dalu Llinell Wariant yn y Gyllideb o £9.361m

71. Bydd y cyllid refeniw a'r £100k ychwanegol ar gyfer 24/5 yn cefnogi'r Is-adran Tir i gyflawni uchelgais y Gweinidogion o gynyddu nifer y tai fforddiadwy/cymdeithasol a ddarperir ledled Cymru a chyflwyno "Safleoedd Enghreifftiol" yn ei phortffolio tir. Mae'r cyllid Cyfalaf a Refeniw yn hanfodol er mwyn i lif sefydlog o dir gael ei wireddu dros y 5 mlynedd nesaf er mwyn cyflenwi tua 2,600 o unedau fforddiadwy o safon.
72. Bydd y gyllideb fel y'i nodir (refeniw a chyfalaf) yn galluogi'r Is-adran Tir i fynd ar drywydd yr agenda o sicrhau'r gwerth gorau am arian i'r cyhoedd o'i phortffolio tir. Bydd yn gosod manyleb ar gyfer perfformiad sy'n gyson â'r Rhaglen Lywodraethu gan nodi ei safonau ar gyfer amcanion polisi, yn arbennig tai fforddiadwy, creu lleoedd, lleihau carbon, bioamrywiaeth, cadwyn gyflenwi, buddiannau cymunedol ac ati. Bydd y broses hon yn fodd i ddewis y cynllun gorau a chyflawni'r gwerth gorau am arian i'r cyhoedd.
73. Mae'r Gronfa Datblygu Tir ac Adeiladau yn ategu uchelgeisiau ymyriadau eraill a gyflawnir gan Lywodraeth Cymru a'r sector cyhoeddus yn ehangach, gyda'r nod o ddatgloi potensial datblygu tir cyhoeddus er budd cyhoeddus, yn enwedig er mwyn ateb y galw am dai cymdeithasol a fforddiadwy. Prif nod y cynllun yw cefnogi'r uchelgais am ddatblygiadau carbon isel, ynni effeithlon, ar raddfa fach. Mae gan y gronfa ddiddordeb arbennig mewn ceisiadau sy'n ceisio datgloi cynlluniau a fydd yn defnyddio dulliau adeiladu modern, technolegau arloesol ac yn cyflawni atebion yn gyflym.
74. Mae'r Gronfa Datblygu Tir ac Adeiladau yn rhaglen wedi'i thargedu a gaiff ei llywio gan gyfalaf sy'n canolbwyntio ar ryddhau tir cyhoeddus lle mae gwaith datblygu wedi arafu. Bwriedir iddi alluogi cyrff cyhoeddus a phartneriaid sector cyhoeddus i oresgyn rhwystrau i ddatblygu h.y. pontio'r "bwlch dichonoldeb" a chyflawni newid.
75. Mae'r cyllid cyfalaf hwn yn cefnogi'r gwaith o gyflawni'r targed o 20,000 o gartrefi i'w rhentu yn y sector cymdeithasol drwy sicrhau cartrefi fforddiadwy cynaliadwy sydd wedi'u cynllunio'n dda ar dir y sector cyhoeddus, gan gynnwys ein portffolio tir ein hunain, lle bydd yn ceisio sefydlu meincnod newydd ar gyfer datblygiadau preswyl. Cyflawnir pob cynllun mewn cyd-destun creu lleoedd, gyda'r nod o hyd at 50% o gartrefi fforddiadwy a mandadu safonau gofod a llywio arloesedd mewn atebion ynni carbon isel a Dulliau Adeiladu Modern. Bydd y cyllid cyfalaf hefyd yn helpu i sicrhau bod llif o safleoedd ar gael er mwyn parhau i ddatblygu cartrefi fforddiadwy ar dir y sector cyhoeddus, yn enwedig mewn ardaloedd lle gall diffyg yn y farchnad fod wedi rhwystro hyn.

76. Mae cryn dipyn o waith yr Is-adran Tir a'r cyllid cysylltiedig yn cyd-fynd ag effeithiau'r Grant Tai Cymdeithasol a'r targed o 20,000 o gartrefi cymdeithasol carbon isel i'w rhentu. Bwriedir i'r holl gynlluniau a gyflawnir o bortffolio'r Is-adran Tir gyflenwi cartrefi y bydd eu hanner yn fforddiadwy. Bydd nifer o'r cynlluniau hefyd yn cynnwys, er enghraifft, ysgol gynradd newydd, man agored cyhoeddus a chyfleusterau cymunedol. Bwriedir i'r cynlluniau osod meincnod newydd ar gyfer effeithlonrwydd ynni a dylunio a byddant yn seiliedig ar gyflawni Dim Carbon a gwell safonau lle. Bwriedir hefyd hyrwyddo dulliau adeiladu modern, yn enwedig gweithgynhyrchu oddi ar y safle. Bydd y datblygiadau hefyd yn anelu at hwyluso hunanadeiladu a, lle bo'n briodol, gefnogi datblygiadau a arweinir gan y gymuned.
77. Er enghraifft, bydd y datblygiad yn Cosmeston yn cyfrannu tua 250 o gartrefi at y targed penodol hwn ond bydd hefyd yn cyflenwi ysgol gynradd newydd, sydd eto yn gyson â'r amcanion Llesiant a geir yn y Rhaglen Lywodraethu sy'n ceisio buddsoddi mwy nag £1.5bn yng ngham nesaf Ysgolion yr 21^{ain} Ganrif a datblygu ysgolion carbon sero net ac agor cyfleusterau ysgolion i gymunedau lleol. Mae'r cynigion ar gyfer Cosmeston yn cynnwys cyfleusterau a fydd ar gael i'r gymuned leol ac yn darparu canolfan ar gyfer gweithgareddau lleol, ac maent wedi'u cynllunio i roi'r syniad o greu lle wrth wraidd popeth, lleihau anghydraddoldeb a chefnogi amcanion llesiant.
78. Bydd y cyllid ychwanegol yn galluogi'r Is-adran Tir i gyflawni uchelgeisiau'r gweinidogion lle mae'r Is-adran Tir yn gyfrifol am gynyddu nifer y tai fforddiadwy/cymdeithasol ledled Cymru a chyflwyno "Safleoedd Enghreifftiol" yn ei phortffolio tir. Bydd hefyd yn galluogi holl botensial y portffolio tir i gael ei wireddu dros y 5 mlynedd nesaf o ran cyflenwi tai fforddiadwy o ansawdd da. Gallai'r safleoedd sydd yn yr arfaeth gyflenwi tua 2,600 o unedau tai dros y 5 mlynedd nesaf
79. Mae £1m wedi'i dyrannu ar sail reolaidd fel rhan o Gytundeb Cydweithio Plaid Cymru i "**sefydlu Unnos, cwmni adeiladu cenedlaethol, i gefnogi cynghorau a landlordiaid cymdeithasol i wella'r cyflenwad o dai cymdeithasol a fforddiadwy**". Mae cytundeb cyffredinol bellach ar y gwaith uniongyrchol y mae angen ei wneud ac mae'r rhaglen waith yn cael ei datblygu.
80. Ar hyn o bryd, mae swyddogion wedi ceisio cydbwysu cynnydd a chamau gweithredu y gellir eu cyflawni o fewn cyfnod y Cytundeb Cydweithio a'r gyllideb gysylltiedig, ond maent hefyd yn bwriadu parhau i ddiffinio swyddogaethau tymor canolig a thymor hwy Unnos a'r camau gweithredu canlyniadol sydd eu hangen i hwyluso'r gweithgareddau hyn yn ystod Blynyddoedd 1 a 2 Cynllun Busnes Unnos. Bydd gwaith hefyd yn mynd rhagddo i benderfynu'n derfynol ar y strwythur cwmni priodol ar gyfer Unnos.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
-------------------------------	---------------	---

Iechyd a Thai	Cyfalaf	60,500
---------------	---------	--------

81. Bydd ein buddsoddiadau yn y Gronfa Tai â Gofal yn helpu i gyflawni ymrwymïadau'r Rhaglen Lywodraethu, sef **“Cefnogi datblygiadau tai arloesol i ddiwallu anghenion gofal”** ac **“Ariannu gwasanaethau preswyl rhanbarthol i blant ag anghenion cymhleth, gan sicrhau bod eu hanghenion yn cael eu diwallu mor agos at eu cartrefi â phosibl ac yng Nghymru lle bynnag y bo hynny'n ymarferol”**.
82. Mae'r rhaglen gyllid hon yn darparu tai a llety i ddiwallu anghenion gofal h.y. llety gofal ychwanegol a mathau eraill o lety ar gyfer pobl hŷn a phobl â dementia; byw â chymorth i oedolion ag anableddau corfforol a dysgu a/neu Anhwylder ar y Sbectwm Awtistig a phroblemau iechyd meddwl; llety agos i gartref i blant ag anghenion cymhleth; a lleoliadau gofal canolraddol.
83. Bydd cynyddu graddfa a chyflymder buddsoddiad mewn tai a llety arbenigol yn helpu i ddiwallu anghenion poblogaeth sy'n heneiddio ac sy'n fwy anabl, yn ogystal â gwella bywydau plant a phobl ifanc ag anghenion cymhleth ac oedolion ag anableddau dysgu.
84. Ein prif nod fydd cynyddu'r stoc bresennol o dai â gofal. Mae'n debygol mai tai Gofal Ychwanegol i bobl hŷn fydd y mwyafrif o'r unedau hyn, ynghyd â datblygiadau ar raddfa lai er mwyn darparu llety byw â chymorth i oedolion ag anabledd dysgu. Unedau tai cymdeithasol â thenantiaid yw'r rhain a fydd yn cyfrif tuag at gyflawni'r targed o **20,000 o gartrefi cymdeithasol carbon isel i'w rhentu**.
85. Byddwn yn blaenoriaethu buddsoddiad mewn llety preswyl ar raddfa fach i blant ag anghenion mwy dwys er mwyn cadw plant a phobl ifanc yn agosach at eu cartrefi ac osgoi lleoliadau y tu allan i'r sir/y tu allan i'r wlad. Byddwn yn buddsoddi mewn amrywiaeth o lety byrdymor a thymor canolig yn y gymuned, megis llety cam-i-fyny/cam-i-lawr, llety adsefydlu a llety trosiannol ar gyfer pobl ifanc sy'n gadael gofal a'r rhai sydd ag anghenion iechyd meddwl a llesiant emosiynol.
86. Hyd yn hyn, cymeradwywyd £57 miliwn o gyllid y Gronfa Tai â Gofal ar gyfer dros 80 o gynlluniau. Llety preswyl i blant ag anghenion cymhleth yw 32 o'r cynlluniau hyn, a gefnogir gan £21 miliwn o gyllid y Gronfa Tai â Gofal. Mae'r buddsoddiad hwn yn cefnogi ein hymrwymiad i ddileu elw o ofal plant. Bydd yn cael effaith sylweddol a chadarnhaol ar lesiant hirdymor plant agored i niwed yng Nghymru, eu teuluoedd a'u gofalwyr.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Cymorth Prynu	Cyfalaf	4,000

87. Mae ein cynllun Cymorth Prynu wedi'i gynllunio i gefnogi perchentyaeth ecwiti a rennir ac mae ar gael ar gartrefi presennol. Mae Cymorth Prynu yn bennaf yn cynorthwyo pobl a hoffai brynu cartref presennol, yn eu cymuned, ond nad oes ganddynt yr adnoddau ariannol llawn i allu gwneud hynny, gan felly gefnogi pobl o gefndiroedd economaidd-gymdeithasol is. Mae'r cynllun yn un profedig sydd wedi cael ei gynnig gan Lywodraeth Cymru, ar raddfa fach, ers sawl blwyddyn ac mae'n boblogaidd mewn ardaloedd gwledig, lle nad yw cartrefi newydd sbon ar gael yn hawdd.
88. Gan adeiladu ar fuddsoddiadau blaenorol o £9.7m mewn 178 o fenthyciadau Cymorth Prynu yn ystod tymor diwethaf y Llywodraeth, mae'r gyllideb ddrafft hon yn ymrwyo i fuddsoddi £4m arall yn y cynllun. I ddechrau bydd y buddsoddiad yn hwyluso argaeledd y cynllun yn yr ardal beilot arfaethedig ar gyfer ail gartrefi, gyda'r cynllun yn cael ei gyflwyno'n ehangach mewn rhannau eraill o Gymru. Mae gwaith wedi mynd rhagddo gyda Chyngor Gwynedd, a'i asiant cyflenwi, Grŵp Cynefin, i deilwra'r cynllun er mwyn diwallu anghenion lleol yn well yn yr ardal beilot.
89. Mae'r Rhaglen Lywodraethu yn nodi'n glir ein hymrwymiad i fynd i'r afael â fforddiadwyedd mewn ardaloedd lle ceir nifer mawr o ail gartrefi a datblygu **Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg**. Bydd Cymorth Prynu yn rhan o'r pecyn i fynd i'r afael â materion fforddiadwyedd drwy dargedu a theilwra rhaglenni tai presennol. Yn 2022/23, gwnaethom fuddsoddi £2.5m yn y cynllun Cymorth Prynu a gefnogodd 35 o fenthyciadau Cymorth Prynu ledled Cymru, gan gynnwys pump yn ardal Dwyrfor.
90. Mae'r cynllun yn cynnig cymorth o 30-50% o bris prynu cartref ledled Cymru, gyda chymorth o 10-50% o'r pris prynu yn cael ei dreialu yn yr ardal beilot, a ad-delir pan werthir y cartref. Caiff Cymorth Prynu ei reoli gan awdurdodau lleol a Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig a all osod gofynion ychwanegol ar ymgeiswyr megis yr angen am gysylltiad lleol. Felly ystyrir bod y cynllun yn allweddol i gefnogi'r gwaith o liniaru materion fforddiadwyedd mewn rhai cymunedau y mae niferoedd mawr o ail gartrefi yn cael effaith sylweddol arnynt yn aml.

91.

Linell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyranid 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Grantiau Tai Cymdeithasol*	Cyfalaf	325,000*

**Heb gynnwys Cyfalaf Trafodiadau Ariannol o £40.000m*

92. Mae Llywodraeth Cymru wedi gwneud ymrwymiad yn y Rhaglen Lywodraethu i ddarparu 20,000 o gartrefi i'w rhentu yn y sector cymdeithasol er mwyn mynd i'r afael â phrinder tai ac allyriadau nwyon tŷ gwydr y genedl, ynghyd ag ymrwymiad i ddiwygio gwasanaethau digartrefedd yn sylfaenol er mwyn canolbwyntio ar atal ac ailgartrefu cyflym.

93. Bydd hyn yn galluogi unigolion ac aelwydydd i gael gafael ar gartrefi o ansawdd uchel sy'n fforddiadwy i'w rhentu a'u rhedeg yng Nghymru. Mae cartrefi cymdeithasol yn gosod meincnod ansawdd; disgwylwn safonau uchel o ran lle, ansawdd, effeithlonrwydd ynni a chreu lleoedd gan sector tai cymdeithasol Cymru.
94. Rydym wedi gweithredu'r Model Hyfywedd Safonol er mwyn gallu canolbwyntio ar werth am arian. Fodd bynnag, o ystyried y pwysau economaidd presennol, mae gan bob cynllun o fewn y rhaglen fwch hyfywedd ariannol llawer uwch ac mae lefelau grantiau wedi cynyddu'n sylweddol.
95. Grant Tai Cymdeithasol:

<ul style="list-style-type: none"> Darparu cartrefi sy'n gynnes, yn ddiogel, yn effeithlon o ran ynni ac o ansawdd uchel i'r bobl sydd eu hangen fwyaf, gan helpu i leihau tldi tanwydd.
<ul style="list-style-type: none"> Cefnogi'r economi sylfaenol, y diwydiant adeiladu a'r gadwyn gyflenwi yng Nghymru, gan gynnig cyfleoedd hyfforddiant a chyflogaeth, gan gynnwys swyddi a phrentisiaethau.
<ul style="list-style-type: none"> Cefnogi'r newid trawsffurfiol o wasanaethau digartrefedd i broses ailgartrefu gyflym, sy'n golygu bod pobl ddigartref yn cael eu cynorthwyo'n gyflym i symud yn ôl i gartrefi parhaol addas.
<ul style="list-style-type: none"> Helpu pobl hyn a'r rhai sydd angen gofal ychwanegol i osgoi dibynnu ar ofal preswyl neu hirdymor, gan leihau'r baich ar y GIG.
<ul style="list-style-type: none"> Darparu tai cymdeithasol o ansawdd da sy'n cael effaith sylweddol ar bobl a chymunedau, gan helpu i gyflawni ein nod hirdymor o roi terfyn ar ddigartrefedd, gwella iechyd corfforol ac iechyd meddwl, a sicrhau bod y rhai ag anghenion cymhleth yn cael y cymorth sydd ei angen arnynt.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Tai'r Farchnad a Chynlluniau Eraill	Cyfalaf	25,000*

**Heb gynnwys Cyfalaf Trafodiadau Ariannol o £40.000m ac Incwm Ad-dalu o £2.830m*

96. Bydd dyraniad ar gyfer y Cynllun Grant Cartrefi Gwag Cenedlaethol yn cyfrannu at nod y rhaglen o ailddefnyddio hyd at 2,000 o gartrefi gwag. Mae 22,457 o eiddo gwag hirdymor yng Nghymru ar hyn o bryd (2023-24). Nid yw'r ffigur hwn wedi newid llawer dros y pum mlynedd blaenorol. Drwy'r grant hwn, rydym am fynd i'r afael ag eiddo gwag anodd sy'n wag o hyd ac nid y rhai sydd ond yn wag dros dro (er enghraifft, sydd mewn cyflwr da ac ar y farchnad) ac felly bydd angen i eiddo fod yn wag am o leiaf 12 mis er mwyn bod yn gymwys ar gyfer y cynllun. Bydd y gwaith hwn hefyd yn cyfrannu at argymhelliad 9 Adroddiad y Pwyllgor Cymunedau, Cydraddoldeb a Llywodraeth Leol ar Eiddo Gwag i ystyried y cymorth

y mae'n ei ddarparu i gynlluniau sy'n cynnig cymorth ariannol i berchnogion eiddo gwag.

97. Bydd cyllid ar gael i dalu cost gwaith adfer er mwyn sicrhau bod eiddo yn addas i fyw ynddo ac, yn unol â'n hymrwymadau o ran yr hinsawdd, bydd gwelliannau effeithlonrwydd ynni yn ofynnol fel rhan o'r gwaith a wneir ar yr eiddo. Bydd y cyllid yn amodol ar yr ymgeisydd yn byw yn yr eiddo am 5 mlynedd o leiaf.
98. Gan fod cartrefi gwag yn faes cyfrifoldeb a rennir rhwng Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol, er mwyn cymryd rhan yn y cynllun, bydd angen i awdurdodau lleol ddarparu cyfraniad ariannol o 10% o'u dyraniadau tybiannol bob blwyddyn.
99. Er bod y llywodraeth hon yn ymrwymedig i dai cymdeithasol, mae'r Gweinidog Newid Hinsawdd wedi bod yn glir bod angen parhaus yng Nghymru am dai'r farchnad, sy'n hanfodol i greu safleoedd tai deiliadaeth gymysg er mwyn creu cymunedau gwirioneddol gynaliadwy.
100. Er bod y cynllun ar gyfer perchen-feddianwyr yn bennaf, mae ar gael i awdurdodau lleol, Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig a Grwpiau Tai Cymunedol hefyd ar gyfer eiddo gwag y maent yn eu caffael er mwyn eu haildefnyddio fel tai fforddiadwy.
101. Mae cartrefi gwag yn bla ac yn niwsans yn ein cymunedau. Maent yn denu ymddygiad gwrthgymdeithasol, yn peri problemau o ran iechyd yr amgylchedd ac yn cyfrannu at ddirywiad cyffredinol yn eu cymdogaethau, ond maent hefyd yn wastraff o adnoddau. Mae hyn yn arbennig o rwystredig pan fo tai yn brin.

Llinell Wariant yn y Gyllideb	Math o Gronfa	Dyraniad 2024-25 £000oedd <i>Cyllideb Ddrafft Rhag 2023</i>
Adfywio	Adnoddau	671*
	Cyfalaf	40,000**

*Heb gynnwys Incwm Ad-dalu Llinell Wariant yn y Gyllideb o £14.000m

**Heb gynnwys £10.000m o Gyfalaf Trafodiadau Ariannol

102. Mae buddsoddiad adfywio Llywodraeth Cymru yn canolbwyntio ar ganol trefi a dinasoedd er mwyn cryfhau eu defnydd cymdeithasol, diwylliannol a gwasanaeth cyhoeddus gan felly greu mannau cynaliadwy. Fe'i cyflawnir drwy ddull creu lleoedd integredig o dan y rhaglen Trawsnewid Trefi, sy'n darparu cymorth hyblyg mewn ymateb i'r materion a'r heriau a wynebwr gan drefi unigol ledled Cymru, gan ystyried effeithiau posibl newid hinsawdd yn y dyfodol ac ymgorffori egwyddorion datblygu cynaliadwy. Ei amcan cyffredinol yw cefnogi twf cynaliadwy trefi a dinasoedd, a'u trawsnewidiad i leoedd y gall pobl fyw, gweithio, dysgu a hamddena ynddynt.

103. Caiff canol trefi eu hadfywio mewn modd cynaliadwy drwy dri amcan:

Ffocws ar Ganol y Dref yn Gyntaf

<ul style="list-style-type: none">• Adeiladu'r achos cryfaf dros egwyddorion 'Canol y Dref yn Gyntaf' o fewn y llywodraeth a'r sector cyhoeddus yn ehangach, a herio datblygiadau 'y tu allan i drefi'
<ul style="list-style-type: none">• Gweithio ar draws adrannau'r llywodraeth i gefnogi'r gwaith o gyflawni prosiectau strategol a fydd yn adfywio canol trefi, gan sicrhau'r effaith fwyaf posibl drwy gydgyssylltu strategol ar lefel Llywodraeth Cymru a lefel leol ym meysydd Trafnidiaeth, Iechyd ac Addysg, yn arbennig

Cyflawni newid cadarnhaol i lleoedd

<ul style="list-style-type: none">• Buddsoddi mewn seilwaith a fydd yn adfywio canol trefi er mwyn sicrhau eu bod yn gynaliadwy
<ul style="list-style-type: none">• Ailddychmygu'r stryd fawr er mwyn cyflawni buddiannau ehangach a chreu lleoedd i gefnogi canol trefi mewn cyd-destun lleol a rhanbarthol

Adeiladu capasiti lleol i gyflawni gwaith adfywio

<ul style="list-style-type: none">• Ymgysylltu â rhanddeiliaid ym meysydd datblygu ac adfywio er mwyn profi a gweithredu prosesau adfywio canol trefi sy'n addas at y diben
<ul style="list-style-type: none">• Sicrhau bod gan awdurdodau lleol a phartneriaid cyflawni lleol eraill y gallu a'r adnoddau i gyflawni gwaith adfywio drwy fwy o gymorth gan y llywodraeth, gan gynnwys ffyrdd mwy cydweithredol o weithio a chyflwyno adnoddau digidol.

104. Mae ein buddsoddiadau yn canolbwyntio ar ganol trefi er mwyn lliniaru effaith y dirywiad cyflym a brofwyd gan lawer o drefi dros nifer o flynyddoedd a'i atal rhag gwaethygu. Unwaith y ceir dirywiad gwelir yn aml gynnydd cysylltiedig mewn ymddygiad gwrthgymdeithasol, trosedd a thlodi. Mae'r gost i gymunedau yn ogystal â'r pwrs cyhoeddus yn cynyddu. Mae methiant canol trefi i ddiwallu anghenion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol y cymunedau a wasanaethir ganddynt yn aml yn cael effaith anghymesur ar bobl hŷn a'r rhai ar incwm is, sy'n cael llai o gyfle i gael gafael ar wasanaethau mewn mannau eraill.

105. Ein nod gydag adfywio yw mynd i'r afael â'r anghydraddoldebau a brofir yng nghanol trefi drwy fuddsoddi mewn lleoedd sy'n tanberfformio ar hyn o bryd, yn economaidd ac o ran llesiant, er mwyn gwella eu perfformiad. Wrth wneud hynny, anelwn at wella lefelau cyffredinol o ffyniant a llesiant yng Nghymru gyfan.

106. Bydd ein buddsoddiad mewn Adfywio yn helpu i gefnogi'r gwaith o gyflawni'r ymrwymadau canlynol yn y Rhaglen Lywodraethu:

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Galluogi canol ein trefi i ddod yn fwy ystwyth yn economaidd drwy helpu busnesau i weithio'n gydweithredol, cynyddu eu cynnig digidol a chefnogi cadwyni cyflenwi lleol, gan gynnwys gwasanaethau cyflenwi lleol.</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Datblygu uwchgynlluniau ar gyfer trefi a'r stryd fawr.</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Grymuso cymunedau i fod â mwy o ran mewn cynlluniau adfywio lleol.</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Creu mwy o fannau gwyrdd cymunedol yng nghanol trefi.</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Addasu mannau cyhoeddus ar gyfer digwyddiadau awyr agored, marchnadoedd, gwerthwyr stryd, parciau dros dro a pharciau bach.</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Cynnig cefnogaeth i ddatblygu cofrestr o adeiladau gwag a helpu busnesau bach i symud i siopau gwag.</i>

Atodiad A

CYLLIDEB ADNODDAU			£'000		
Cam Gweithredu	Rhif y Llinell Wariant yn y Gyllideb	Disgrifiad o'r Llinell Wariant yn y Gyllideb	Cyllideb Derfynol 2023-24 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Cyllideb Derfynol Ddangosol 2024-25 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Cyllideb Ddrafft 2024-25 Rhagfyr 2023
Atal Digartrefedd	1120	Cymorth ac Atal Digartrefedd	46,147	51,147	214,910
	Cyfanswm Atal Digartrefedd		46,147	51,147	214,910
Byw'n Annibynnol	1100	Polisi Tai	6,471	6,471	1,368
	1083	Grant Cymorth Tai	166,763	166,763	0
	1285	Byw'n Annibynnol	0	0	5,103
	Cyfanswm Byw'n Annibynnol		173,234	173,234	6,471
Sicrhau Tai o Ansawdd Uchel	1065	Eiddo Preswyl - Datgarboneiddio ac Ansawdd	2,173	2,673	1,673
	Cyfanswm Sicrhau Tai o Ansawdd Uchel		2,173	2,673	1,673
Diogelwch Adeiladau	2255	Diogelwch Adeiladau	6,000	6,500	4,500
	Cyfanswm Diogelwch Adeiladau		6,000	6,500	4,500
Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai Fforddiadwy	0984	Grant Cyllid Tai	13,100	13,100	4,100
	Cyfanswm Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai Fforddiadwy		13,100	13,100	4,100
Cyllid Refeniw Tai	1181	Cyllid Refeniw y Rhaglen Dai	173	173	173
	Cyfanswm Cyllid Refeniw Tai		173	173	173
Yr Is-adran Tir	6410	Cronfa Rhyddhau Tir	2,150	2,250	-1,550
	Cyfanswm yr Is-adran Tir		2,150	2,250	-1,550
Adfywio	4151	Adfywio	1,271	1,671	-13,329
	4162	Awdurdod Harbwr Caerdydd	5,400	5,400	5,400
	Cyfanswm Adfywio		6,671	7,071	-7,929
NEWID HINSAWDD, TAI AC ADFYWIO - CYFANSWM Y GYLLIDEB ADNODDAU			249,648	256,148	222,348

CYLLIDEB GYFALAF			£'000		
Cam Gweithredu	Rhif y Llinell Wariant yn y Gyllideb	Disgrifiad o'r Llinell Wariant yn y Gyllideb	Cyllideb Derfynol 2023-24 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Cyllideb Derfynol Ddangosol 2024-25 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Cyllideb Ddrafft 2024-25 Rhagfyr 2023

Byw'n Annibynnol	1285	Byw'n Annibynnol	19,500	19,500	19,500
	1182	Sector Rhentu Preifat	1,500	1,500	1,500
Cyfanswm Byw'n Annibynnol			21,000	21,000	21,000
Y Gronfa Gofal Integredig	0986	Iechyd a Thai	60,500	60,500	60,500
Cyfanswm y Gronfa Gofal Integredig			60,500	60,500	60,500
Sicrhau Tai o Ansawdd Uchel	1061	Lwfans Atgyweiriadau Mawr a Chyllid Gwaddol	108,000	108,000	108,000
	1065	Eiddo Preswyl - Datgarboneiddio ac Ansawdd	92,000	92,000	92,000
Cyfanswm Sicrhau Tai o Ansawdd Uchel			200,000	200,000	200,000
Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai Fforddiadwy	0982	Grantiau Tai Cymdeithasol	370,000	365,000	365,000
	0989	Tir ar gyfer Tai - Ad-dalu	-1,930	-3,000	-3,000
Cyfanswm Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai Fforddiadwy			368,070	362,000	362,000
Diogelwch Adeiladau	2255	Diogelwch Adeiladau	135,000	165,000	127,670
Cyfanswm Diogelwch Adeiladau			135,000	165,000	127,670
Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai'r Farchnad	0987	Tai'r Farchnad a Chynlluniau Eraill	67,000	65,000	65,000
	0987	Tai'r Farchnad a Chynlluniau Eraill - Ad-dalu	-2,440	-2,830	-2,830
	0980	Cymorth Prynu	2,500	4,000	4,000
Cyfanswm Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai'r Farchnad			67,060	66,170	66,170
Yr Is-adran Tir	6410	Cronfa Rhyddhau Tir	20,000	25,000	25,000
	6410	Cronfa Rhyddhau Tir - Ad-dalu	0	-9,361	-9,361
Cyfanswm yr Is-adran Tir			20,000	15,639	15,639
Adfywio	4151	Adfywio	50,000	50,000	50,000
Cyfanswm Adfywio			50,000	50,000	50,000
NEWID HINSAWDD – TAI AC ADFYWIO - CYFANSWM Y GYLLIDEB GYFALAF			921,630	940,309	902,979

Tudalen y 114

CYLLIDEB ADNODDAU - Gwariant a Reolir yn Flynyddol (AME)			£'000		
Cam Gweithredu	Rhif y Llinell Wariant yn y Gyllideb	Disgrifiad o'r Llinell Wariant yn y Gyllideb	Cyllideb Derfynol 2023-24 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Cyllideb Derfynol Ddangosol 2024-25 Chwef 2023 Ailddatganwyd	Cyllideb Ddrafft 2024-25 Rhagfyr 2023

Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai'r Farchnad	0981	Tai'r Farchnad - AME	-3,035	-2,527	-5,398
	Cyfanswm Cynyddu'r Cyflenwad a'r Dewis o Dai'r Farchnad		-3,035	-2,527	-5,398
NEWID HINSAWDD - CYFANSWM CYLLIDEB AME ADNODDAU			-3,035	-2,527	-5,398

Eitem 7

Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai

18 Ionawr 2024 - clawr y papurau i'w nodi

Rhif y papur	Mater	Oddi wrth	Gweithredu
Papur 4	Cytundeb Cysylltiadau Rhyngsefydliadol	Y Prif Weinidog at Gadeirydd y Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a Chyfansoddiad	I'w nodi
Papur 5	Digartrefedd	Cadeirydd Plant, Pobl Ifanc a Phwyllgor Addysg y Gweinidog dros Newid Hinsawdd	I'w nodi
Papur 6	Sesiwn i graffu ar waith y Gweinidog	Y Gweinidog dros Newid Hinsawdd	I'w nodi
Papur 7	Bil Etholiadau a Chyrff Etholedig (Cymru)	Y Cwnsler Cyffredinol a Gweinidog y Cyfansoddiad	I'w nodi
Papur 8	Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25	Cymorth Cymru	I'w nodi

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Huw Irranca-Davies AS
Cadeirydd
Y Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad
Senedd Cymru

15 Rhagfyr 2023

Annwyl Huw,

Y Cytundeb Cysylltiadau Rhyngsefydliadol: Uwchgynhadledd y Cyngor Prydeinig-Gwyddelig yn Nulyn

Yn dilyn fy llythyr dyddiedig 23 Tachwedd ynghylch y cytundeb cysylltiadau rhyngsefydliadol ac Uwchgynhadledd y Cyngor Prydeinig-Gwyddelig sy'n cael ei chynnal yn Iwerddon, hoffwn dynnu eich sylw at fy [natganiad ysgrifenedig](#) heddiw, ac at [hysbysiad](#) y Cyngor sy'n crynhoi canlyniadau'r Uwchgynhadledd.

Tra roeddwn yn yr Uwchgynhadledd, manteisiais ar y cyfle i gynnal cyfarfodydd dwyochrog gyda'r Gweinidog Gwariant Cyhoeddus a Diwygio, Paschal Donohoe TD, y Taoiseach Leo Varadkar TD, Prif Weinidog yr Alban, y Gwir Anrhydeddus Humza Yousaf ASA, a'r Ysgrifennydd Gwladol dros Ffyniant Bro, Tai a Chymunedau a'r Gweinidog dros Gysylltiadau Rhynglywodraethol, y Gwir Anrhydeddus Michael Gove AS.

Rwyf hefyd yn anfon copi o'r llythyr hwn at Gadeiryddion y Pwyllgorau canlynol: Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd a Seilwaith; Llywodraeth Leol a Thai; Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol; a Chydraddoldeb a Chyfiawnder Cymdeithasol.

Yn gywir,

MARK DRAKEFORD

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Gohebiaeth.Mark.Drakeford@llyw.cymru
Correspondence.Mark.Drakeford@gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

Papur 5
Eitem 7.2

Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc
ac Addysg

Children, Young People
and Education Committee

Julie James AS

Y Gweinidog Newid Hinsawdd

10 Ionawr 2024

Ymateb ffurfiol i ymgynghoriad Llywodraeth Cymru ar y Papur Gwyn ar roi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru

Annwyl Julie,

Mae'r llythyr hwn, a'i atodiad, yn ymateb ffurfiol i gynigion ym Mhapur Gwyn Llywodraeth Cymru ar roi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru. Mae ein hymateb yn canolbwyntio ar y meysydd sy'n uniongyrchol berthnasol i'n gwaith ar ddiwygio radical ar gyfer plant a phobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal fel y nodir yn ein hadroddiad 'Os nad nawr, pryd?' a gyhoeddwyd ym mis Mai 2023.

Rydym yn falch o nodi bod y Papur Gwyn yn datgan bod Llywodraeth Cymru wedi ystyried ein hadroddiad fel rhan o'r gwaith o ddatblygu'r diwygiadau arfaethedig. Mae sawl cynnig i'w groesawu yn y Papur Gwyn sy'n cyd-fynd â'r argymhellion yn ein hadroddiad.

Fodd bynnag, ni ellir amcangyfrif yn rhy isel faint yr anfantais sy'n wynebu pobl ifanc sy'n gadael gofal. Canfu ein hadroddiad fod profiad o fod mewn gofal yn "llwybr rhagweladwy" i ddigartrefedd ac mae'n nodi bod cymaint ag 1 o bob 4 person sy'n gadael gofal yn ddigartref pan fyddant yn troi'n 18 oed.¹ Felly, rydym yn eich annog i dderbyn y 9 argymhelliad a nodir gennym yn yr atodiad i'r llythyr hwn.

Gyda'i gilydd, bydd yr argymhellion hyn yn helpu Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol i raddau helaeth i weithredu fel y 'rhieni corfforaethol' gorau y gallant fod. Yn ein hadroddiad, gwnaethom nodi:

"Dylai unrhyw un sy'n honni bod y wladwriaeth yn gwneud ei gwaith rhianta corfforaethol yn dda ystyried a fyddent yn hapus i'w plentyn eu hunain gael gofal"

¹ Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalennau 122-123

gan y system honno. A fyddai unrhyw riant da yn dymuno hynny ar gyfer ei blentyn ei hun. Dydyn ni ddim yn credu y bydden nhw. Rhaid i rieni corfforaethol yng Nghymru wneud llawer, llawer yn well.”²

Yn rhinwedd eich swydd fel y Gweinidog sy'n gyfrifol am dai, a chan gydnabod mai to dros ben person ifanc yw'r peth mwyaf sylfaenol y byddai unrhyw 'riant da' yn ei ddarparu i'w gadw'n ddiogel, rydym yn galw arnoch i sicrhau bod ffyrdd llawer cryfach o ddiogelu'r rhai sy'n gadael gofal yng Nghymru mewn rhai agweddau ar y Papur Gwyn hwn na'r hyn a gynigir ar hyn o bryd.

Mater penodol yr ydym am dynnu sylw ato yw un sy'n cael ei anwybyddu'n aml. Gall anghenion tai rhieni sydd â phrofiad o fod mewn gofal fod yn gymhleth, ond maent yn cael effaith sylweddol o ran a all eu plant eu hunain aros yn eu gofal. Clywsom dro ar ôl tro fod materion tai yn aml yn ffactor allweddol pan fydd penderfyniadau'n cael eu gwneud yn y llys teulu ynghylch a all eu plant eu hunain aros yn eu gofal. Rydym wedi gwneud dau argymhelliad ynghylch hyn.

Argymhelliad allweddol yr ydym am ei bwysleisio i bawb sy'n gadael gofal, gan gynnwys rhieni sydd â phrofiad o fod mewn gofal, yw ein barn y dylid creu chweched categori o'r enw 'blaenoriaeth resymol' ar gyfer pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal ni waeth beth fo'u statws digartrefedd, er mwyn eu hatal rhag mynd i mewn i'r system ddigartrefedd i gael mynediad at dai cymdeithasol. Byddwch yn ymwybodol bod hyn yn cyd-fynd ag argymhellion **Adolygiad Grŵp Arbenigol Llywodraeth Cymru**.

Yn ystod ein hymchwiliad, clywsom lawer o eiriau cynnes a nodwyd bwriadau da am rianta corfforaethol ar gyfer plant a phobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal. Eto i gyd gymaint o weithiau clywsom yn uniongyrchol gan bobl ifanc nad yw'r rhain yn cael eu trosi'n weithredoedd pendant ac nad oeddent yn gwneud gwahaniaeth gwirioneddol i'w bywydau, hyd yn oed ar adegau o argyfwng.

Yn seiliedig ar brofiad byw uniongyrchol y nifer o bobl sy'n gadael gofal yng Nghymru y cawsom y fraint o siarad â hwy, mae'n amlwg bod angen newidiadau sylweddol er mwyn i dai chwarae rhan hanfodol fel rhiant corfforaethol.

Edrychwn ymlaen at weld y cynigion hyn yn y Papur Gwyn yn datblygu ymhellach fyth er budd yr holl bobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal.

Rwyf wedi anfon copi at Gadeirydd y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai oherwydd diddordeb ein pwyllgorau yn y materion hyn.

² Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalen 6

Yn gywir,

Jayne Bryant

Jayne Bryant AS
Cadeirydd

Cc: John Griffiths AS
Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai

Croesewir gohebiaeth yn Gymraeg neu yn Saesneg.

We welcome correspondence in Welsh or English.

Atodiad: Ymateb gan y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg

Mae'r ymateb hwn yn tynnu'n uniongyrchol ar y dystiolaeth a gasglwyd gennym, a'r casgliadau y daethom iddynt, yn ystod ein hymchwiliad i ddiwygio radical ar gyfer plant a phobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal.

Er bod gan y rhai sy'n gadael gofal hawliau cyfreithiol presennol, dangosodd ein hymchwiliad fod pobl ifanc mewn gofal yng Nghymru yn wynebu ymyl clogwyn o ran cymorth pan fyddant yn troi'n 18 oed. Clywsom, mewn gwirionedd, fod lefel y cymorth a gânt ar ôl troi'n 18 oed, ac yn sicr ar ôl troi'n 21 oed, yn isel iawn, neu nad yw'n bodoli o gwbl ym mhrofiad rhai pobl ifanc.

Clywsom fod profiad o fod mewn gofal yn "llwybr rhagweladwy" i ddigartrefedd a bod cymaint ag 1 o bob 4 person sy'n gadael gofal yn ddigartref pan fyddant yn troi'n 18 oed.³ Felly, rydym yn gwneud 9 argymhelliad mewn ymateb i gynigion y Papur Gwyn er mwyn sicrhau bod Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol, mewn cysylltiad â thai a digartrefedd, yn gweithredu fel y 'rhieni corfforaethol' gorau y gallant fod.

Mater sy'n cael ei anwybyddu'n aml yw anghenion tai rhieni sydd â phrofiad o fod mewn gofal. Clywsom dro ar ôl tro fod materion tai yn aml yn ffactor allweddol pan fydd penderfyniadau'n cael eu gwneud yn y llys teulu ynghylch a all eu plant eu hunain aros yn eu gofal. Felly, rydym wedi gwneud argymhelliad penodol ynghylch hyn.

Mynd i mewn i'r system ddigartrefedd

Yn ystod ein gwaith, clywsom nad oedd pob rhan o awdurdod lleol yn deall eu rôl rhianta corfforaethol ac felly nad ydynt yn cyflawni eu dyletswyddau. Dywedodd Llamau wrthym fod disgwyliad o hyd i lawer o bobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal orfod mynd drwy'r llwybr digartrefedd a bod hynny'n annerbyniol.⁴ Fel y byddwch yn ymwybodol, gall y rhai sy'n gadael gofal ddod yn ddigartref yn syth ar ôl gadael gofal neu unwaith y bydd lleoliad wedi methu.

Felly, rydym yn falch iawn o weld cynigion ar gyfer egluro o fewn deddfwriaeth, ar gyfer y rhai sy'n gadael gofal cymdeithasol neu'r system cyfiawnder ieuencid, ei bod yn 'benodol waharddedig' defnyddio'r system ddigartrefedd fel llwybr allan o ofal neu gyfiawnder ieuencid. Rydym hefyd yn

³ Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalennau 122-123

⁴ Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalen 122

cefnogi'n llwyr y pwyslais y dylid gwneud gwaith cynllunio, ac y dylid gwneud trefniadau ar gyfer llety ymlaen llaw.

Mae'r Papur Gwyn yn cynnig cryfhau'r cyfrifoldebau rhianta corfforaethol presennol i sicrhau nad yw unigolion 16 a 17 oed sy'n ddigartref neu sydd mewn perygl o fod yn ddigartref yn disgyn rhwng gwasanaethau, a bod gwasanaethau cymdeithasol a gwasanaethau digartrefedd yn gweithio mewn 'gwir bartneriaeth' i sicrhau llety addas ac unrhyw gefnogaeth ehangach.

Argymhelliad 1: Mae angen i Lywodraeth Cymru fod yn fwy eglur ynghylch disgwyliadau ymarferol ei chynigion digartrefedd bod gwasanaethau cymdeithasol a gwasanaethau tai yn gweithio 'mewn gwir bartneriaeth' fel y nodir yn y Papur Gwyn. Rhaid iddi fod yn glir beth mae hyn yn ei olygu yn ymarferol i sicrhau bod pobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal yn cael gwell mynediad at lety diogel ac addas.

Angen blaenoriaethol

Rydym yn croesawu'r cynnig i bobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal o unrhyw oedran fod â statws angen blaenoriaethol ac rydym yn annog Llywodraeth Cymru i weithredu'n gyflym i greu'r categori angen blaenoriaethol newydd, gan ddefnyddio pwerau presennol yn adran 72(1) o Ddeddf Tai (Cymru) 2014.

Mae'r Pwyllgor yn deall y rhesymeg a gynigir yn y Papur Gwyn i ddiddymu'r prawf angen blaenoriaethol ac mae'n croesawu ei uchelgais o ran codi safonau i bawb. Serch hynny, rydym yn pryderu am y canlyniadau negyddol anfwriadol posibl y gallai'r cynnig hwn eu cael ar bobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal y gwyddom eu bod mewn mwy o berygl o fod yn ddigartref ac y mae'n llawer llai tebygol bod ganddynt deulu y gallant aros gyda hwy dros dro. Mae Gwasanaeth Eiriolaeth Ieuentid Cenedlaethol (NYAS) Cymru wedi mynegi pryder i ni y gallai'r cynnig i ddiddymu statws angen blaenoriaethol arwain at ganlyniadau negyddol i bobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal.⁵ Mae Llamau wedi dweud wrthym, er ei fod yn cefnogi'n llawn ddiddymu angen blaenoriaethol, fod nifer o faterion yn ymwneud â phobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal y mae angen i Lywodraeth Cymru eu hystyried ymhellach, gan gynnwys:

- **Mwy o gystadleuaeth am Dai Cyfyngedig:** Gall diddymu'r prawf angen blaenoriaethol arwain at fwy o gystadleuaeth am adnoddau tai cyfyngedig. Gallai'r rhai sy'n gadael gofal a phlant sydd â phrofiad o fod mewn gofal, a all fod eisoes yn wynebu heriau wrth sicrhau llety sefydlog, wynebu anawsterau ychwanegol os oes mwy o alw am dai.

⁵ NYAS, 'Gwybodaeth ychwanegol', Tachwedd 2023

- **Oedi Posibl o ran Cymorth Tai:** O ddiddymu'r prawf angen blaenoriaethol, efallai y bydd angen amser rhagarweiniol i'r system newydd ddod i rym. Yn ystod y cyfnod hwn, gall pobl sy'n gadael gofal ac unigolion sydd â phrofiad o fod mewn gofal wynebu oedi wrth gael mynediad at gymorth tai, a allai eu gwneud yn fwy agored i niwed.
- **Pethau penodol sy'n gwneud y rhai sy'n gadael gofal yn agored i niwed:** Mae'r rhai sy'n gadael gofal yn aml yn wynebu heriau unigryw, gan gynnwys trosglwyddo i fyw'n annibynnol heb gymorth teuluol. O ddiddymu'r prawf angen blaenoriaethol dylai fod mesurau ar waith i fynd i'r afael â'r pethau penodol sy'n gwneud y rhai sy'n gadael gofal yn agored i niwed, gan sicrhau eu bod yn cael y cymorth angenrheidiol yn ystod y cyfnod pontio i fyw'n annibynnol.
- **Yr Effaith ar Atal Digartrefedd:** Gall y prawf angen blaenoriaethol fod yn fecanwaith i nodi a blaenoriaethu unigolion sy'n agored i niwed ac sydd mewn perygl o fod yn ddigartref. Gall ei ddileu effeithio ar effeithiolrwydd ymdrechion i atal digartrefedd, yn enwedig ar gyfer y rhai sy'n gadael gofal ac a all fod mewn mwy o berygl o wynebu ansefydlogrwydd tai.
- **Angen Gwasanaethau Cymorth Digonol:** Fel rhan o'r strategaeth ehangach, mae'n hanfodol sicrhau bod y rhai sy'n gadael gofal yn cael mynediad at wasanaethau cymorth sy'n mynd i'r afael â'u hanghenion unigryw. Mae hyn yn cynnwys cymorth iechyd meddwl, cymorth addysg a chyflogaeth, a gwasanaethau eraill sy'n cyfrannu at eu llesiant cyffredinol a'u sefydlogrwydd tai.
- **Dyrannu Adnoddau:** Bydd angen i awdurdodau lleol reoli eu hadnoddau yn effeithiol o hyd a phenderfynu sut y mae unigolion, gan gynnwys y rhai sy'n gadael gofal, yn cael eu blaenoriaethu ar gyfer dyraniadau tai. Dylai canllawiau a pholisïau clir fod ar waith i sicrhau bod adnoddau'n cael eu dyrannu'n deg ac yn dryloyw gan ystyried anghenion penodol y rhai sy'n gadael gofal.
- **Monitro a Gwerthuso:** Dylid monitro a gwerthuso'n ofalus effaith diddymu'r prawf angen blaenoriaethol ar y rhai sy'n gadael gofal. Mae hyn yn cynnwys asesu a effeithir yn anghymesur ar y rhai sy'n gadael gofal, ac os felly, efallai y bydd angen addasu'r system i fynd i'r afael ag unrhyw ganlyniadau anfwriadol.⁶

Argymhelliad 2: Rhaid i Lywodraeth Cymru weithredu'n gyflym i greu categori angen blaenoriaethol newydd, er mwyn i anghenion pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal hyd at 25

⁶ Llamau, 'Gwybodaeth ychwanegol', Rhagfyr 2023

oed gael eu blaenoriaethu gan ddefnyddio pwerau presennol yn adran 72(1) o Ddeddf Tai (Cymru) 2014.

Argymhelliad 3: Rhaid i Lywodraeth Cymru, gan ymgynghori â phobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal a'r rhanddeiliaid sy'n cynrychioli eu buddiannau, gynnal asesiad effaith i nodi unrhyw ganlyniadau negyddol anfwriadol diddymu angen blaenoriaethol i bobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal ac sy'n ddigartref neu sydd mewn perygl o fod yn ddigartref. Dylai'r canlyniadau anfwriadol gynnwys y rhai a nodir yn yr ymateb hwn. Yna, rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod mesurau clir ar waith ar gyfer cynigion deddfwriaethol diwygiedig i liniaru'r risgiau hyn.

Cysylltiad lleol (digartrefedd)

Mae'r Papur Gwyn yn cynnig bod pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal yn cael eu heithrio o ddarpariaethau cysylltiad lleol mewn deddfwriaeth ynghylch digartrefedd. Rydym yn falch o weld bod hyn yn cyd-fynd â'n hargymhelliad y dylid diystyru cysylltiad lleol ar gyfer pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal. Ein casgliad oedd:

*"Fel arfer, ychydig iawn o ddewis – os o gwbl – sydd gan blant sydd â phrofiad o fod mewn gofal ynglŷn â ble maent yn cael eu lleoli. Mae bron yn sicr y bydd y rhai sy'n gadael gofal yn gwbl ddi-fai os nad oes ganddynt gysylltiad â'r ardal leol y maent am fyw ynddi."*⁷

Rydym yn cefnogi cynigion Llywodraeth Cymru i eithrio pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal rhag darpariaethau cysylltiad lleol mewn deddfwriaeth ynghylch digartrefedd.

Addasrwydd llety dros dro

Clywsom yn uniongyrchol gan bobl ifanc a oedd wedi cael eu rhoi mewn llety amhriodol a hyd yn oed anniogel ar sail dros dro ac yn yr hirdymor. Darparwyd tystiolaeth helaeth hefyd am lety heb ei reoleiddio (gwasanaethau llety nad ydynt yn darparu 'gofal', fel llety gwely a brecwast, llety Air BnB a hosteli) a gelwir am wneud pob llety amhriodol o'r fath yn anghyfreithlon yng Nghymru.

Nodwn fod y Papur Gwyn yn cyfeirio at 171 o achlysuron pan roddwyd pobl rhwng 18 ac 21 oed sy'n gadael gofal mewn llety gwely a brecwast yn 2022-23 a'i fod yn cynnig egluro'r canlynol o fewn deddfwriaeth:

⁷ Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalen 123

- Ar gyfer pobl o dan 25 oed, ni ddylid caniatáu defnyddio llety dros dro anaddas, gan gynnwys llety gwely a brecwast a llety a rennir, am unrhyw gyfnod o amser.
- Os yw pobl o'r grŵp oedran hwn i gael eu cartrefu mewn llety dros dro, rhaid iddo fod yn llety â chymorth.
- Ni ddylai pobl ifanc 16-17 oed fyth gael eu rhoi mewn llety dros dro heb gymorth sy'n canolbwyntio ar oedolion.

Rydym yn cefnogi cynigion Llywodraeth Cymru mewn perthynas â llety dros dro.

Dyraniadau tai cymdeithasol

Yn ystod ein hymchwiliad, clywsom fod pobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal yn aml yn cael trafferth cael mynediad at dai cymdeithasol. Clywodd yr Aelodau, oherwydd bod y stoc tai cymdeithasol yn annigonol, y gall hyd at 500 o bobl fod yn cystadlu am un eiddo. Daeth y Pwyllgor i'r casgliad a ganlyn:

"Dylai systemau fod ar waith fel nad yw pobl ifanc sy'n gadael gofal yn gorfod adrodd eu bod yn ddigartref. Dylai deddfwriaeth tai sicrhau bod profiad o fod mewn gofal yn flaenoriaeth bennaf i bolisiau dyrannu awdurdodau lleol a Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig."

Gwnaethom argymhell y dylai pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal gael y flaenoriaeth uchaf mewn cynlluniau dyrannu tai.⁸

Nodwn fod y Papur Gwyn yn gwneud nifer o gynigion ar gyfer cynyddu cyfran y tai cymdeithasol i aelwydydd digartref. Un cynnig yw neilltuo blaenoriaeth ychwanegol i aelwydydd digartref yn ychwanegol at gategorïau blaenoriaeth resymol eraill. Cynnig arall yw 'caniatáu' i bobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal ac sy'n ddigartref (a elwir hefyd yn y paragraff hwnnw yn bobl sy'n gadael gofal) i gael blaenoriaeth ychwanegol. Nid ydym yn glir o'r geiriad presennol a fyddai hwn yn bŵer disgresiwn i awdurdodau lleol.

Nodwn fod hyn yn wahanol i argymhelliad y Panel Adolygu Arbenigol y dylai pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal ffurfio chweched categori o'r enw blaenoriaeth resymol.⁹ Ein barn ni am fudd cynnig y Panel Adolygu Arbenigol yw na fyddai'n ei gwneud yn ofynnol i ymgeiswyr fod yn ddigartref. I'r gwrthwyneb, ni fyddai cynnig y Papur Gwyn ar gyfer blaenoriaeth ychwanegol (a allai fod yn ddisgresiynol) ond ar gael i bobl sy'n gadael gofal ac sy'n ddigartref. Mae gennym bryderon hefyd,

⁸ Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalennau 123-124

⁹ Panel Adolygu Arbenigol, 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: Adolygiad deddfwriaethol!', 2023, tudalen 47

gan fod yr adran yn defnyddio termau gwahanol i gyfeirio at bobl sy'n gadael gofal, nad yw'n glir ai'r bwriad yw i hyn fod yn gymwys i bob person sydd â phrofiad o fod mewn gofal, yn unol ag argymhelliad y Panel Adolygu Arbenigol, neu ar adeg gadael gofal yn unig.

Argymhelliad 4: Rhaid creu chweched categori o'r enw 'blaenoriaeth resymol' ar gyfer pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal ni waeth beth fo'u statws digartrefedd, er mwyn eu hatal rhag mynd i mewn i'r system ddigartrefedd i gael mynediad at dai cymdeithasol.

Argymhelliad 5: Rhaid i ddeddfwriaeth sicrhau cysondeb rhwng digartrefedd a dyraniadau tai ac atal unrhyw ddarparwr tai cymdeithasol neu awdurdod lleol rhag 'ailgymhwyso' meini prawf cysylltiad lleol i bobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal drwy eu cynlluniau dyrannu eu hunain.

Cydweithrediad aml-asiantaeth

Mae rianta corfforaethol yn ceisio hyrwyddo cydgyfrifoldeb ar draws gwasanaethau ac awdurdodau lleol i ddiogelu lles plant sy'n derbyn gofal a hyrwyddo eu cyfleoedd bywyd. Yr egwyddor sylfaenol yw y byddai riant corfforaethol da yn ceisio'r un canlyniadau i blant yn ei ofal ag y byddai riant da yn eu deisyfu ar gyfer ei blant ei hun. Mae Llywodraeth Cymru yn nodi bod rhaid i awdurdodau lleol weithredu dros y plant dan eu gofal fel y byddai riant cyfrifol a chydwybodol yn ei wneud.¹⁰

Argymhellodd ein hadroddiad y rhoddir sylfaen ddeddfwriaethol gref i rianta corfforaethol drwy roi dyletswyddau rianta corfforaethol penodol i amrywiaeth o gyrff cyhoeddus, gan gynnwys ond heb fod yn gyfyngedig i awdurdodau lleol, ac ymestyn eu dyletswyddau mewn perthynas â phlant a phobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal.¹¹

Mae'r Papur Gwyn yn cynnig creu dyletswydd newydd ar amrywiaeth o gyrff - fel adrannau gwasanaethau cymdeithasol, byrddau iechyd, a landlordiaid - i adnabod y rhai sydd mewn perygl o fod yn ddigartref a chymryd camau i liniaru'r risg honno. Mae hefyd yn cynnig dull statudol o gydgyssylltu achosion lle mae unigolion angen mewnbwn gan dri neu fwy o wasanaethau cyhoeddus.

Argymhelliad 6: Rhaid i Lywodraeth Cymru gryfhau ei chynigion i sicrhau cydweithrediad gorfodol rhwng gyrff cyhoeddus perthnasol mewn perthynas â'r holl bobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal ac eglurhad o ran beth y mae hyn yn ei olygu'n ymarferol.

¹⁰Llywodraeth Cymru, 'Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014: Cod Ymarfer Rhan 6 (Plant sy'n Derbyn Gofal a Phlant sy'n Cael eu Lletya)', Ebrill 2018, tudalen 70

¹¹ Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalennau 43-45

Cynyddu'r cyflenwad tai

Yn ystod ein hymchwiliad, clywsom fod argaeledd a phriodoldeb llety yn broblem a bod diffyg tai yn "greisis...ofnadwy". Ysgrifennodd Arolygiaeth Gofal Cymru fod angen mwy o atebolrwydd aml-asiantaeth y tu hwnt i wasanaethau cymdeithasol i ddarparu mwy o opsiynau llety i bobl ifanc.¹²

Pwysleisiodd gweithwyr proffesiynol eraill inni fod rhieni biolegol sydd â phrofiad o fod mewn gofal angen mynediad at dai sy'n addas ar gyfer baban newydd-anedig. Clywsom fod rhieni biolegol sydd â phrofiad o fod mewn gofal yn fwy tebygol na rhieni eraill o gael gwared ar eu plant dros dro neu o gael cais i fynychu unedau mamau a babanod. Clywsom nad oes gan y rhan fwyaf o rieni geni unrhyw ddewis ond rhoi'r gorau i'w llety pan fyddant yn symud i ganolfan asesu rhieni gan na allant fforddio ei gadw. Pan fo'r rhiant yn denant tai cymdeithasol, efallai y bydd yr awdurdod lleol neu'r gymdeithas dai am ddod â'i denantiaeth i ben.¹³

Mae'n bleser gennym weld bod y Papur Gwyn yn nodi y dylid ystyried y rhai sy'n gadael gofal wrth asesu'r angen am dai â chymorth dros dro.

Mae'r Papur Gwyn yn datgan bod Asesiadau o'r Farchnad Dai Leol yn hanfodol er mwyn pennu gofynion tai lleol ac yn rhan allweddol o Gynlluniau Datblygu Lleol. Rydym yn nodi bod y Panel Adolygu Arbenigol hefyd wedi ystyried a allai newid deddfwriaethol helpu i gefnogi'r gwaith o adeiladu'r cartrefi cywir i ddiwallu anghenion tai lleol, yn enwedig anghenion sy'n gysylltiedig â digartrefedd. Argymhellodd y Panel fod adran 87 o Ddeddf Llywodraeth Leol 2003 yn cael ei diwygio i'w gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol ystyried eu hadolygiad a'u strategaeth digartrefedd, a'r lefelau digartrefedd yn eu hardal nawr ac yn y dyfodol, wrth lunio eu strategaeth dai ac Asesiad o'r Farchnad Dai Lleol.¹⁴

Gyda chynnydd sylweddol yn nifer y plant mewn gofal mae'n fwy hanfodol nag erioed bod Asesiadau o'r Farchnad Dai Leol yn adlewyrchu'n gywir anghenion pobl sydd â phrofiad o fod mewn gofal nawr ac yn y dyfodol, gan gynnwys rhieni sydd â phrofiad o fod mewn gofal.

Argymhelliad 7: Rhaid i Lywodraeth Cymru ailddatgan yn y ddeddfwriaeth dai newydd y gofyniad i gyrff cyhoeddus perthnasol gydweithredu â'i gilydd mewn perthynas â'r holl bobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal.

¹² Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalennau 120-121

¹³ Senedd Cymru, 'Os nad nawr, pryd?', Mai 2023, tudalen 76

¹⁴ Panel Adolygu Arbenigol, 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: Adolygiad deddfwriaethol', 2023, tudalen 52

Argymhelliad 8: Rhaid i ddeddfwriaeth fod ar waith i sicrhau bod Asegiadau o'r Farchnad Dai Leol (ac yn eu tro Cynlluniau Datblygu Lleol) yn adlewyrchu'n gywir anghenion pobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal ar hyn o bryd ac yn y dyfodol, gan gynnwys rhieni â phrofiad o ofal.

Argymhelliad 9: Er mwyn darparu llinell sylfaen o faterion tai perthnasol yng ngoleuni'r cynnydd sylweddol yn nifer y plant sydd â phrofiad o fod mewn gofal (a fydd yn arwain at lawer mwy o bobl sy'n gadael gofal), rhaid i Lywodraeth Cymru gomisiynu prosiect ymchwil untro penodol ledled Cymru i anghenion tai presennol a disgwylidig pobl ifanc sydd â phrofiad o fod mewn gofal a rhieni sydd â phrofiad o fod mewn gofal.

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Ein Cyf: JJ/PO/445/23

John Griffiths AS
Cadeirydd
Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai

20 Rhagfyr 2023

Annwyl John,

Diolch am eich llythyr dyddiedig 22 Tachwedd yn gofyn am wybodaeth bellach yn dilyn y sesiwn graffu gyffredinol a fynychais ar 9 Tachwedd.

Gwnaethoch ofyn a oes ardaloedd eraill yn ymgymryd â chynlluniau tebyg i'r hyn a grybwyllwyd yng Nghasnewydd o ran defnyddio eiddo gwag. Ar hyn o bryd mae Casnewydd yn defnyddio cyllid a ddarperir drwy ein Cronfa Benthyciadau Trawsnewid Trefi i adnewyddu 2 lawr o fewn adeilad mawr a oedd yn bodoli eisoes ynghanol y ddinas i greu 28 o ystafelloedd gwesty fflatiau a fflatiau â gwasanaeth. Cyn hyn, roedd hefyd wedi manteisio ar y gronfa hon i ailddatblygu eiddo rhestredig i greu 3 uned fasnachol llawr daear a 10 fflat preswyl llawr uchaf. Mae ceisiadau i'r gronfa fenthyciadau hon ar gael i bob Awdurdod Lleol ac mae eisoes yn cael ei defnyddio gan y rhan fwyaf at amrywiaeth o ddibenion. Nodau craidd y cynllun yw lleihau nifer y safleoedd ac eiddo gwag, segur ac nad ydynt yn cael eu defnyddio ddigon yng nghanol trefi a chefnogi arallgyfeirio canol trefi. Bydd y cynllun hwn yn annog defnydd mwy cynaliadwy ar gyfer safleoedd ac eiddo gwag, fel rhai preswyl, hamdden ac ar gyfer gwasanaethau allweddol. Drwy gefnogi bywiogrwydd a hyfywedd canol trefi dylai'r canlyniadau ganolbwyntio ar gefnogi creu swyddi a thwf economaidd, mynd i'r afael â thlodi, cynyddu'r cyflenwad ac ansawdd y llety sy'n cael ei gynnig, a chefnogi hyfforddiant a recriwtio wedi'i dargedu yn ystod y gwaith adeiladu.

Fe wnaethoch ofyn am y ffordd mae'r gwahanol bolisiâu cynllunio ledled Cymru yn alinio. Cymru'r Dyfodol yw cynllun datblygu cenedlaethol Llywodraeth Cymru. Mae'n nodi fframwaith ar gyfer cynllunio rhanbarthol a pharatoi pedwar cynllun datblygu strategol gan y Cyd-bwyllgorau Corfforaethol yng Ngogledd Cymru, Canolbarth Cymru, De-orllewin Cymru a De-ddwyrain Cymru. Mae Polisi 19 Cymru'r Dyfodol – 'Polisiâu Strategol ar gyfer Cynllunio Rhanbarthol' yn nodi 11 mater polisi y dylai pob Cynllun Datblygu Strategol eu cynllunio ar gyfer ei ranbarth priodol. Mae gan Cymru'r Dyfodol adran fanwl ar bob un o 4 rhanbarth Cymru. Mae'r adrannau hyn yn nodi polisi trosfwaol ar gyfer pob rhanbarth, sy'n nodi lle y dylid canolbwyntio ar dwf strategol a pholisiâu ar faterion gofodol pwysig yn y rhanbarthau perthnasol. Ochr yn ochr â'i rôl yn ystyried materion cynllunio ar y raddfa genedlaethol, cafodd Cymru'r Dyfodol ei baratoi i roi cyd-destun strategol i gynllunio ar y lefel ranbarthol. Mae'n creu'r gofod i awdurdodau lleol gydweithio ac arwain y gwaith o gynllunio ar gyfer datblygu a thwf eu rhanbarth. Bydd Cyd-bwyllgorau Corfforaethol yn darparu'r trefniadau llywodraethu ar gyfer cynllunio rhanbarthol a gallant arwain y gwaith

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Gohebiaeth.Julie.James@llyw.cymru
Correspondence.Julie.James@gov.Wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn y Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Tudalen y pecyn 129
We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

hwn. Mae'n ofynnol i Gynlluniau Datblygu Lleol unigol gael eu paratoi yn unol â Cymru'r Dyfodol. Bydd Cynlluniau Datblygu Lleol, a'r sylfaen dystiolaeth a gefnogodd y gwaith o'u paratoi, yn helpu i lunio Cynlluniau Datblygu Strategol. Aseidiadau awdurdodau lleol o'r Farchnad Dai Leol yw un o'r darnau allweddol o dystiolaeth ar gyfer paratoi Cynlluniau Datblygu Lleol a Chynlluniau Datblygu Strategol. Mae'r aliniad felly fel a ganlyn – mae Cymru'r Dyfodol yn nodi amcanion gofodol cenedlaethol a rhanbarthol Llywodraeth Cymru; ac yn darparu fframwaith ar gyfer paratoi Cynlluniau Datblygu Strategol. Bydd y gwaith o baratoi Cynlluniau Datblygu Strategol yn cael ei arwain gan y Cyd-bwyllgorau Corfforaethol a bydd eu gwaith yn defnyddio Cymru'r Dyfodol ar gyfer cyfeiriad strategol, gan gael y gofod i lunio eu cynllun eu hunain. Caiff Cynlluniau Datblygu Lleol eu paratoi gan bob awdurdod cynllunio lleol, a bydd y rhain yn ffynonellau tystiolaeth pwysig a pholisi cynllunio cyfredol i gefnogi'r gwaith o baratoi Cynlluniau Datblygu Strategol.

Fe wnaethoch ofyn am amserlen ddangosol ar gyfer cyflwyno Bil yn ymwneud â digartrefedd. Fel y bydd y Pwyllgor yn gwybod, mae'r Prif Weinidog yn nodi'r rhaglen ddeddfwriaethol bob blwyddyn yn ei ddatganiad deddfwriaethol blynyddol. Mae'r Rhaglen Lywodraethu a'r Cytundeb Cydweithio yn cynnwys ymrwymiad o ran “diwygio cyfraith tai a gweithredu argymhelliad y Grŵp Gweithredu ar Ddigartrefedd i ddiwygio gwasanaethau digartrefedd yn sylfaenol er mwyn canolbwyntio ar atal ac ailgartrefu cyflym”. Rwy'n parhau i fod yn gadarn yn fy ymrwymiad i gyflwyno Bil ar ddiwygio'r gyfraith ar ddigartrefedd yng Nghymru cyn diwedd tymor y Senedd hon ac roeddwn yn falch o lansio Papur Gwyn cynhwysfawr yn nodi ein diwygiadau arfaethedig ar 10 Hydref.

Fe wnaethoch hefyd ofyn am ddadansoddiad o ystadegau tai fforddiadwy. Mae'r datganiad diweddaraf, a gyhoeddwyd ar 7 Tachwedd, yn dangos bod 3,369 o unedau tai fforddiadwy ychwanegol wedi'u darparu ledled Cymru yn 2022-23. Mae hyn yn gynnydd o 26% (693 o unedau) o'i gymharu â'r flwyddyn flaenorol (darparwyd 2,676 yn 2021-22) a'r ail uchaf ers i'r data gael eu cofnodi gyntaf yn 2007-08. Mae'r Ystadegau Tai Fforddiadwy yn dangos bod cyfanswm o 6,045 o gartrefi fforddiadwy ychwanegol wedi'u darparu ar draws 2021-22 a 2022-23 (2,676 a 3,369 yn y drefn honno). Mae'r targed cyfredol o 20,000 yn canolbwyntio ar gartrefi i'w rhentu yn y sector cymdeithasol ac mae'n is-set o gyfanswm y tai fforddiadwy ychwanegol a ddarperir (ac eithrio deiliadaeth rhannu ecwiti). Mae 5,575 o gartrefi wedi'u darparu tuag at y targed dros yr un cyfnod, 2021-22 a 2022-23 (2,563 a 3,212 yn y drefn honno). Gellir rhannu'r 5,575 o gartrefi hyn fel a ganlyn:

	2021-22	2022-23
Unedau Rhent Cymdeithasol	1712	1,940
Rhent canolradd	204	201
Rhanberchnogaeth	137	111
Unedau rhent cymdeithasol neu ganolradd gan Awdurdodau Lleol	450	642
Unedau a ddarparwyd gan ddarparwyr eraill	60	318
CYFANSWM	2,563	3,212

Fe wnaethoch ofyn am yr wybodaeth ddiweddaraf am y drydedd Uwchgynhadledd Llygredd Afonydd a gadeiriais ar 30 Tachwedd. Fe wnaeth yr uwchgynhadledd ganolbwyntio ar effaith y Cynllun Gweithredu hyd yma ar ddatgloi ceisiadau cynllunio a datblygiadau tai newydd. Cyhoeddwyd Datganiad Ysgrifenedig gan y Gweinidog yn dilyn yr Uwchgynhadledd ac mae ar gael yma: [Datganiad Ysgrifenedig: Trydedd Uwchgynhadledd Llygredd Afon \(8 Rhagfyr 2023\) | LLYW.CYMRU](#)

Yn olaf, fe wnaethoch ofyn am nifer y bobl sy'n manteisio ar y Cynllun Cymorth i Aros. Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i roi diwedd ar ddigartrefedd ledled Cymru ac mae Cymorth i Aros Cymru yn ysgogiad pwysig i helpu hyn. Mae'r cynnydd yn y gost o fenthyca yn benodol yn bryder i lawer. Rwyf am ddiogelu'r rhai sy'n wynebu'r her fwyaf yn sgil y cynnydd mewn costau byw, gan eu cadw'n ddiogel yn eu cartrefi. Mae Cymorth i Aros Cymru yn gweithio ochr yn ochr â chymorth a gynigir gan ddarparwyr morgaisi drwy Siarter Morgaisi'r DU i gwsmeriaid sy'n ei chael yn anodd fforddio eu taliadau morgais. Pwrpas y Cynllun yw lleihau nifer y perchnogion tai sydd mewn perygl o weld eu cartrefi'n cael eu hadfeddu ac o fod yn ddigartref, drwy roi amser iddynt ddatrys y problemau ariannol sylfaenol sy'n eu hwynebu. Er mwyn sicrhau bod y cynllun yn targedu perchnogion tai sydd â'r angen mwyaf, cam hanfodol o'r cynllun, cyn rhoi benthyciad ecwiti, yw bod ymgeiswyr yn derbyn cyngor morgais am ddim a ddarperir gan gynghorwyr dyled arbenigol. Bydd y cymorth hwn yn fodd i sicrhau bod yr ymgeisydd wedi cael cyngor annibynnol am yr opsiynau sydd ar gael iddo, i gadarnhau nad oes unrhyw atebion eraill posibl ac i gadarnhau, ar ôl edrych ar amgylchiadau'r ymgeisydd ar y pryd, y lefelau o ddyled y byddai'n rhesymol iddo fedru fforddio'i had-dalu. Mae'n amlwg bod hwn yn gynllun sy'n cael ei arwain gan alw ac felly mae'n anodd mesur y nifer sy'n manteisio ar y cymorth. Fodd bynnag, bydd lefel y cymorth sydd ei angen yn cael ei adolygu'n ofalus. Ar 11 Rhagfyr, roedd dros 80 o ymholiadau wedi dod i law am y cynllun, gan arwain at 26 o geisiadau, ac mae 5 ohonynt wedi'u cymeradwyo i symud i gamau nesaf y broses.

Yn gywir

Julie James AS/MS

Y Gweinidog Newid Hinsawdd
Minister for Climate Change

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Ein cyf/Our ref MA/CG/2145/23

John Griffiths, AS
Cadeirydd
Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1SN

11 fed Rhagfyr 2023

Annwyl John,

Gweler ynghlwm copi o lythyr at Gadeirydd y Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad ynghylch atodlen o welliannau ar y cyd ar gyfer **Bil Senedd Cymru (Aelodau ac Etholiadau)** a'r **Bil Etholiadau a Chyrff Etholedig (Cymru)**. Mae copi o'r gyd-atodlen o welliannau ar gyfer y ddau Fil ynghlwm wrth y llythyr hwnnw.

Rwyf hefyd wedi copio'r llythyr at gadeirydd y Pwyllgor Biliau Diwygio.

Yn gywir,

Mick Antoniw AS/MS
Y Cwnsler Cyffredinol a Gweinidog y Cyfansoddiad
Counsel General and Minister for the Constitution

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Gohebiaeth.Mick.Antoniw@llyw.cymru
Correspondence.Mick.Antoniw@gov.Wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Tudalen y pecyn 132
We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

Welsh Government Draft Budget 2024-25

Evidence from Cymorth Cymru to the Senedd Local Government and Housing Committee

December 2023

1. Introduction

- 1.1. We are grateful for the opportunity to respond to the Finance Committee's consultation on the Welsh Government's Draft Budget for 2024-25.
- 1.2. Cymorth Cymru is the representative body for providers of homelessness, housing and support services in Wales. We act as the voice of the sector, influencing the development and implementation of policy, legislation and practice that affects our members and the people they support.
- 1.3. We are extremely proud to represent approximately 90 organisations that provide homelessness, housing and support services across Wales. This includes third sector support providers, housing associations and local authority teams. Our members deliver a wide range of services that support people to overcome tough times, rebuild their confidence and live independently in their own homes. This includes people experiencing or at risk of homelessness; young people and care leavers; older people; people fleeing violence against women, domestic abuse or sexual violence; people living with a learning disability; people experiencing mental health problems; people with substance use issues; and many more.

2. Housing Support Grant

- 2.1. Everyone has the right to a safe and stable home. Housing support services play a vital role in preventing and alleviating homelessness, helping tens of thousands of people every year to recover from trauma and to live safely and independently in their home. However, services have been under constant pressure over the last decade, with funding constraints, huge growth in demand, and an increase in complexity of support needs, all pushing the sector closer and closer to breaking point.
- 2.2. Over the last few weeks we have been collecting evidence from providers of homelessness and housing support services in Wales. We received data from 32 organisations, including small charities operating in one or two local authorities, larger charities operating regionally or nationally, and housing associations. These organisations provide the majority of homelessness and housing support services in Wales and we are therefore confident that our data is representative of the sector.
- 2.3. The information we have collected evidences the significant pressure and challenges facing services and organisations following the real terms cut to the Housing Support Grant budget for 2023/24. It also provides an incredibly concerning insight into the likely impact of any further cuts (real terms or cash terms) next year.
- 2.4. **As the Welsh Government makes key decisions about its budget for 2024/25, the message from the homelessness and housing support sector is clear: The Housing Support Grant must be increased or there is a real risk of system collapse.**

The importance of the Housing Support Grant

- 2.5. The Housing Support Grant (HSG) funds the vast majority of homelessness and housing-related support services in Wales, including tenancy support, supported accommodation, domestic abuse refuges, Housing First, and much more.
- 2.6. It plays a key role in preventing homelessness, helping people who are at risk of eviction to overcome challenges and remain in their home. It also provides a range of emergency and supported accommodation for people who are homeless or fleeing abuse and violence. These services are critical to helping local authorities to respond to people's needs and meet their legal obligations to provide accommodation and support.
- 2.7. Housing support services are critical to ending homelessness. The recently published Ending Homelessness White Paper sets out a series of legislative reforms that will improve the prevention of, and response to, homelessness in Wales. However, the Expert Review Panel that recommended these reforms has been very clear that an increase in housing support services will be required to support implementation. This has been echoed by key stakeholders across Wales since the publication of the White Paper.
- 2.8. Housing support services reduce pressure on other public services. In addition to preventing homelessness, the Housing Support Grant also reduces pressure on a myriad of public services, by reducing hospital admissions, supporting people's mental health, avoiding social services interventions and preventing people from going to prison.
- 2.9. [Research](#) conducted by Cardiff Metropolitan University found that every £1 invested in HSG services delivers £1.40 net savings to public services in Wales, including health, social care and criminal justice services. The Housing Support Grant is an excellent example of an invest-to-save intervention.

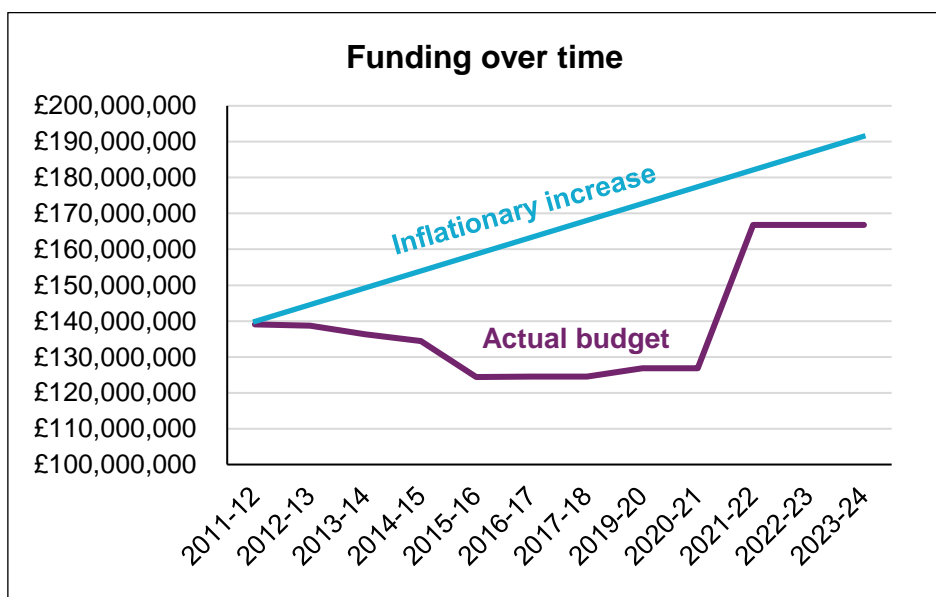
Increased demand and complexity

- 2.10. The pressure on the homelessness and housing support system has never been greater. Welsh Government [statistics](#) show that 135 people were sleeping rough and 11,228 people were in temporary accommodation on 30 September 2023. Many of these people will need support to leave the streets, help them cope in temporary accommodation, and then move into a settled home. Housing support services are also playing a key role in preventing even more people from entering temporary accommodation.
- 2.11. Evidence we have collected from support providers demonstrates that demand for homelessness and housing support services has increased over the last year, as well as the complexity of people's support needs.
- **81% said demand for their services had increased since last year**
 - **94% said the complexity of support needs had increased since last year**

"The freeze in grant last year was a disaster. We are currently operating in an environment where Local Authorities are struggling to deal with the demands of homelessness. At the same time, we have seen an increase in complex mental health issues which our Health Board is unable to deal with. I am seeing a rise in safeguarding incidents / referrals and the whole system is on the brink of collapse. Unless services are funded properly, providers will start walking away as we need to ensure services are safe for residents and staff."

Decreasing budgets and increased costs

- 2.12. In 2011/12 the Supporting People budget was £139million. During a decade of austerity, it endured a series of cuts and was reduced to £124million in 2015/16. In 2018, it was merged with two other grants to form the Housing Support Grant, with a total budget of £126million. During the pandemic it was increased to £167million to reflect the increased pressure on services as a result of the 'everyone in' approach. It has remained at that level ever since.
- 2.13. In real terms, the budget has reduced by £24million since 2012. Once inflation is considered, £139million in 2012 equates to approximately £191million today. The current Housing Support Grant budget is £24million less than this - and we know that pressure on services has increased significantly over the last decade.

Increased costs of delivering services

- 2.14. The data collected from support providers shows that the cost of delivering homelessness and housing support services has increased by an average of 11% since last year. This includes higher rents, utility costs and wages – with many support providers having to deliver unfunded wage increases to meet minimum wage requirements.

Subsidising services due to funding shortfall

- 2.15. **A shocking 75% of providers told us that their HSG services are running at a deficit.** The funding they receive from local authorities is not meeting the cost of delivery. They are desperately trying to keep services running because they care about the people they support, but this is putting extreme pressure on organisations and is simply unsustainable.
- 2.16. The following table shows the proportion of providers currently subsidising their housing support services from other sources, including 52% which are doing so from their reserves.

Have you had to subsidise your HSG services from any of the following sources?	
Fundraising revenue	28%
Reserves	52%
Cross-subsidy from other HSG contracts	17%
Cross-subsidy from other parts of the organisation	52%
Cost savings from last year	38%

- 2.17. Support providers are clear that this is not sustainable. Most organisations cannot afford to subsidise services in the future and will need to hand back contracts if the funding deficit is not resolved. The Boards of these organisations are becoming increasingly concerned about these deficits and some have told their staff to hand back contracts if this continues.

“We have committed to funding the shortfall from reserves but this will be unsustainable past 2025.”

“There is a real risk to us as an organisation and our ability to remain a going concern. We have always had healthy reserves, but this has been decimated as a result of us having to prop up HSG services.”

“As part of the budgets for this year we have used reserves to breakeven, hence no reduction in service delivery / redundancies, however we do not have the financial capacity to continue to subsidise HSG contracts.”

Impact on service delivery in 2023/24

- 2.18. We asked support providers about the impact of the cash-flat Housing Support Grant budget for 2023/24 and whether it had affected service delivery, contracts and staffing.
- 2.19. **45% said they had chosen not to bid for a new or re-tendered contract since the HSG budget was confirmed for this year.** This is predominantly down to local authorities not being able to provide enough funding to cover the true costs of delivering services. As outlined above, support providers are seriously considering the financial risk to their organisation of continuing or starting new services. They have also told us they are not prepared to put safety and quality at risk by bidding for contracts that do not cover the true costs of running a high-quality service. Local authorities have told us that they are seeing fewer providers bidding for contracts and are becoming increasingly concerned about not being able to award contracts.

“We are due to have our supported housing contract cut and looking to re-tender for a new contract we will have to give serious consideration to costings and will be unlikely to deliver what we have done in the new contract proposal due to inflation, cost of living, energy prices, staff retention and training requirements.”

“We have one service coming up for retender, with that and tight budgets in our services generally, having to give a non-consolidated pay rise was hard - we had to balance viability v, jobs and services. Our hostels and projects are also costing a lot more to run with increases in expenditure across the board, utilities, repairs and other services.”

- 2.20. **27% of providers said they have had to reduced service capacity.** The reduction in service capacity is very concerning at a time when demand for services is increasing. This means that people have to wait longer to access support, hindering efforts to prevent homelessness or make it brief and unrepeatable.

“We have already removed most non-essential costs from the budget in previous years so now it is a case of reducing the number of units/hours delivered or making people redundant.”

“Following the funding freeze, we have already seen a reduction in the number of hours we have been allocated with some of the people we support losing funding. Going forward, unless there is a real terms increase in funding, our services will be squeezed and there will be a gap between the hours individuals are assessed as needing and the funding available for those hours.”

- 2.21. **66% of support providers are having to operate waiting lists.** If people are not able to access help immediately, their crisis will worsen and they become at greater risk of becoming homeless or remaining homeless for longer.
- 2.22. **27% had undertaken a recruitment freeze or left vacant staff positions unfilled.** Recruitment freezes and leaving vacant staff positions unfilled is likely to increase the workload of the remaining staff, who are already under huge pressure. This poses a further risk to the retention of staff when the sector desperately needs to increase capacity. It is also likely to result in people receiving fewer support hours, as individual staff members are supporting greater numbers of people.

Cuts to ‘non-essential’ service delivery

- 2.23. 50% of providers said that the real terms cut to the HSG had led to cut backs in ‘non-essential’ elements of service delivery that would be recognised as preventative, good practice or beneficial to people using services. This includes:
- Activities and engagement opportunities for people using services
 - Therapeutic services for people using services
 - One-to-one support for people using services
 - Support to help people move into independent accommodation
 - Specific work with marginalised groups
 - Embedding psychologically informed environments
 - Clinical supervision for staff
 - Staff training, development, accreditation and qualifications
- 2.24. It is very concerning to see cuts to valuable support for people using services, as well as support and training to help staff to develop their skills and resilience.

Staff pay, recruitment and retention

- 2.25. In January 2023, Cymorth conducted surveys with service providers and frontline homelessness and housing support staff. The data revealed that 29% of staff working in services funded by the Housing Support Grant were being paid below the upcoming minimum wage, which would apply from April 2023. The lack of additional funding for the Housing Support Grant in 2023/24 means that the majority of service providers have had to increase staff wages without receiving additional funding to cover this cost.
- 2.26. In our survey of providers in September 2023, **91% said their HSG funding had not been increased by enough to cover the necessary increase in staff wages**. Some providers have quoted additional costs of £600,000 to fund staff pay increases this year.
- 2.27. The UK Government's recent announcement of a 10% increase to the National Living Wage will provide further financial challenges for support providers if HSG funding is not increased by the same rate. The majority want to pay at least the Real Living Wage, but some will struggle to uplift salaries to the National Living Wage without further funding.

"There is also a continued and increasing risk to our ability to attract the right people into the workforce as salaries are increasingly left behind. We are committed to the Real Living Wage, but even meeting the National Living Wage is becoming harder to do."

- 2.28. Low wages are having a worrying impact on frontline workers, with many facing the same challenges as the people they are supporting. Data collected from frontline homelessness and housing support workers in January 2023 showed that:
- 86% were not putting on the heating in order to save money
 - 56% were struggling to pay bills
 - 18% were struggling to pay their rent
 - 12% were feeling at greater risk of homelessness
 - 9% were using food banks
- 2.29. Many frontline workers said they were skipping meals and taking on additional jobs on top of their full-time support roles, due to the low pay. Some were considering leaving careers they love because they can no longer make ends meet, with several people highlighting better paid jobs in retail and delivery services which came with much less stress.

Impact on recruitment and retention

- 2.30. In our recent survey of support providers, 72% said the lack of an inflationary increase this year had a negative or very negative impact on their ability to recruit and retain staff.

"The lack of increased funding in HSG services over the past 5 years has made recruitment and retention of staff extremely difficult in this area of work. The knock-on effect in terms of staff satisfaction and morale is also evident."

"Recruitment and retention is dire in the sector because contract values are so low."

"Recruitment has been a significant challenge and we're seeing increased turnover of staff due to the cost of living crisis, where colleagues cannot afford to continue working in the sector. Ever changing teams has a huge impact on the quality of services and pressure on managers."

"Colleagues are sometimes needing to work 2 jobs in order to meet their financial commitments [...] We are asking for skilled, experienced, compassionate workers but we are not able to pay for their expertise."

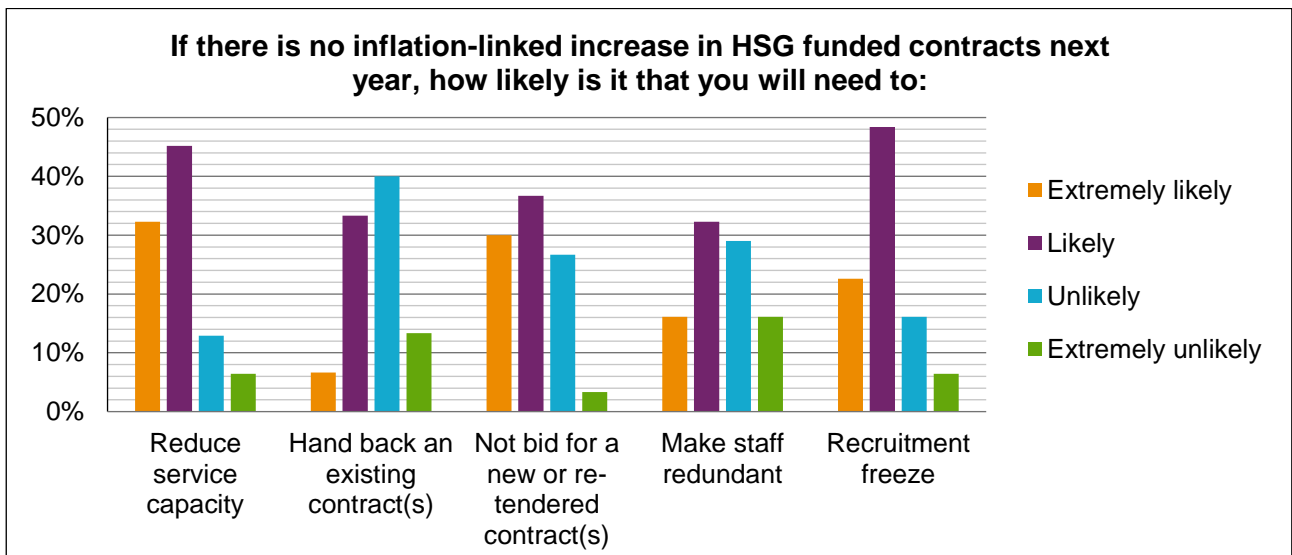
Looking to the future: HSG budget 2024/25

2.31. The evidence outlined above is extremely concerning. However, the impact of continued funding restrictions next year could make the situation significantly worse. We asked support providers to consider the impact of two potential scenarios for 2024/25.

Scenario 1: A cash-flat settlement (no inflationary increase):

2.32. Our survey of support providers found that:

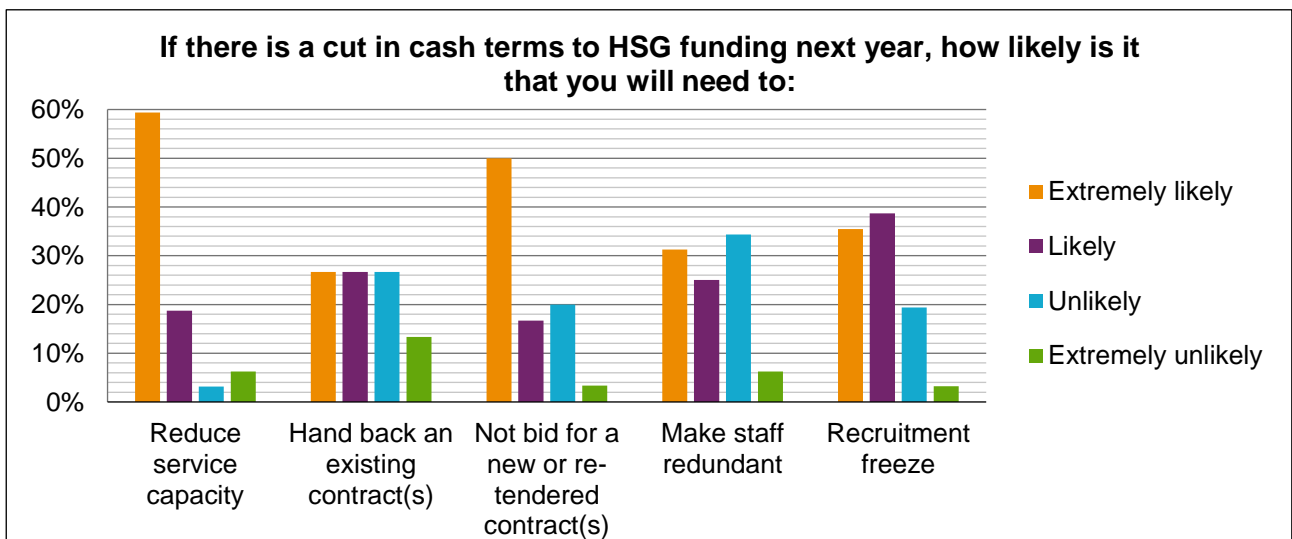
- 77% said they were extremely likely or likely to have to reduce service capacity
- 40% would be extremely likely or likely to have to hand back existing contracts
- 67% would be extremely likely or likely to not bid for new or re-tendered contracts
- 48% would be extremely likely or likely to make staff redundant
- 71% would be extremely likely or likely to have a recruitment freeze

Scenario 2: A cut in cash terms:

2.33. Our survey of support providers found that:

- 78% said they were extremely likely or likely to have to reduce service capacity
- 53% would be extremely likely or likely to have to hand back existing contracts
- 67% would be extremely likely or likely to not bid for new or re-tendered contracts
- 56% would be extremely likely or likely to make staff redundant
- 74% would be extremely likely or likely to have a recruitment freeze

2.34. For each indicator, the percentage of respondents selecting 'extremely likely' in scenario 2 (a cut in cash terms) increased significantly compared to the cash-flat budget scenario.

"Any cut will decimate service across Wales. There is no wiggle room for any providers, especially those who are charities."

"Ultimately if things continue as they are, ours are other similar services will have no option but to close."

"If the WG HSG budget is cut or not inflation-linked increased, [our] ability to assist the local authorities with their homeless prevention, accommodation and support duties will be severely impaired."

"As a landlord we work with a lot of managing partners, who are also struggling - the impact on them and us could be huge, from the point of view of buildings (which ideally we also need to invest in) and people."

Conclusion

2.35. In order for the Welsh Government to achieve its ambition of making homelessness rare, brief and unrepeated, it must increase investment in the Housing Support Grant.

2.36. Services have faced significant increases in costs, despite the real-terms funding cut - from staff wage increases to meet minimum wage requirements, to increases in rent and energy costs for supported accommodation. At the same time, demand for services has increased, along with the complexity of support needs.

2.37. The impact on service delivery is clear from the evidence above, but it will get substantially worse if funding is not increased. A large proportion of organisations are running their housing support services at a deficit, subsidising them using their own reserves or other forms of funding. This is not sustainable, and the proportion of organisations having to hand back contracts or being unable to bid for contracts will increase if there is no additional funding for the HSG. There is a very real risk that this may lead to system collapse and people being unable to access the support they need.

2.38. This response outlines the direct impact on homelessness and housing support services, but we are in no doubt that continued cuts will have an impact on a wide range of public services. [Research](#) by Cardiff Metropolitan University shows that housing support services deliver an estimated net saving to health, social care and criminal justice services of £1.40 for every £1 invested in the Housing Support Grant.

"We have been warning about the impact of no inflation increases for years. Our warnings [are] now becoming reality. Services will close, providers will fold and the impact on statutory services will be huge, because, as is well documented, HSG services keep people safe, well and prevent the need to access services such as A&E, reduce crime and ASB etc."

2.39. It is critical that the Welsh Government increases the Housing Support Grant in the Welsh budget for 2024/25.

4. Increasing and improving social housing supply

- 3.1. We do not have enough truly affordable housing in Wales and it is imperative that the Welsh Government continues to invest in social homes.
- 3.2. At the end of September, over 11,000 people were in temporary accommodation. Around 1,500 people move into temporary accommodation every month, but only 500-800 moving into settled homes. This is due to the lack of affordable housing in both the social and private rented sectors. While the recent UK Government announcement regarding the increase in Local Housing Allowance rates should enable more people to find housing in the private rented sector, there will still be a considerable need for social homes.

Social Housing Grant

- 3.3. The Welsh Government must maintain the capital budget for social housing in line with the indicative budget for 2024/25 which was published last year. The cost of building new homes has increased hugely over the last few years, with Brexit, COVID-19 and high inflation causing a perfect storm for social housing developers. It is essential that the Welsh Government provides enough funding for local authorities and housing associations to meet the 20,000 social homes target in the Programme for Government.

Transitional Accommodation Capital Programme

- 3.4. The Transitional Accommodation Capital Programme (TACP) supports a wide range of projects by local authorities and registered social landlords to create much-needed extra housing capacity across Wales. In its first year, the Programme provided £76.4m to Local Authorities and Registered Social Landlords to bring forward 936 homes. Further funding has been [announced](#) for 2023/24.
- 3.5. Local authorities and social landlords have used the funding in a number of ways, including:
 - bringing unused and mothballed properties back into use
 - remodelling existing accommodation
 - converting buildings into good-quality accommodation
 - using modern methods of construction on development sites
- 3.6. We are very supportive of this programme, as it enables social housing capacity to be maximised while new social homes are being built. People need homes now, and the TCAP is a pragmatic solution that operates well alongside the social house-building programme, enabling local authorities to work with their partners locally to develop solutions to meet housing need. In our view, the Welsh Government should continue to invest in the Transitional Accommodation Capital Programme in 2024/25.

Welsh Housing Quality Standards 2023

- 3.7. We welcome the new Welsh Housing Quarterly Standards, which maintain the focus on improving standards for social tenants while introducing a firm commitment to decarbonisation. However, we know that implementing these standards will be challenging for the social housing sector, as the costs of maintaining existing homes and building new homes has increased. It is therefore of the utmost importance that the Welsh Government provides appropriate funding to help social landlords to meet these new standards.

Eitem 9

Yn rhinwedd paragraff(au) ix o Reol Sefydlog 17.42

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon